

วารสารศิลปการจัดการ

Journal of Arts Management

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2561

Vol.2 No. 1 January – April 2018

ISSN: 2630-0427 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพ ในการพัฒนาศักยภาพผลงานทางวิชาการในลักษณะบทความทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ และ นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา
2. เพื่อให้บริการทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ

นโยบายการตีพิมพ์

วารสารศิลปการจัดการ เป็นวารสารราย 4 เดือน รับผิดชอบและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในมิติด้านศิลปศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ลักษณะของบทความที่จะนำลงตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) บทความปริทรรศน์หรือบทวิจารณ์วรรณกรรม (Review Article) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Doubleblind Peer Review)

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารศิลปการจัดการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน) คือ	ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน
	ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม
	ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม

เจ้าของ

มูลนิธิธรรมมาภิวัตน์

ที่ปรึกษา

นายวรรณชนพล หิรัญบุรณะ ประธานมูลนิธิธรรมภาวิวัฒน์

บรรณาธิการ

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ดร. รุ่งรัตนา เจริญจิตต์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

เยาวลักษณ์ ชาวบ้านโพธิ์

สถาบันรัชต์ภาคย์

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ

รศ. ลิทธิพันธ์ พุทธหนู

ผศ.พ.ต.อ.ดร. มีชัย สีเจริญ

ผศ.ดร. ธิติมา พลัปลี

ดร. ญาณกร ไทประยูร

ดร. กรเอก กาญจนโกศล

ดร.นริศรา ภาควิธี

ดร. อัญชนา สุขสมจิตร

ดร. ถาวร ทิศทองคำ

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

สถาบันรัชต์ภาคย์

สมาคมนักวิจัย

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ด้านสาขาศิลปศาสตร์

ศ.กิตติคุณ ดร. สุเทพ เชาวลิติ	สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการจัดการ
ศ.ดร. ชีระ ภูมิเจริญ	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
ศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร. พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ.ดร. สุการต์พิชา ปิยะธรรมวรากุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร. อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
ผศ.ดร. ธิติมา พลบเพลิง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ.ดร. ภาณุพันธ์ ศาลาทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ผศ.ดร. สาธร ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผศ.ดร. ปิยพงษ์ พลบเพลิง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ.ดร. พรลภัส สุวรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร. สุรางค์ เห็นสว่าง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้านสาขารัฐประศาสนศาสตร์และรัฐศาสตร์

ศ.กิตติคุณ ดร. ไพบุญย์ ช่างเรียน	สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์
ศ.ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ	ข้าราชการเกษียณอายุ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร. ยศศักดิ์ โกไทรกานนท์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รศ.ดร. วิทยา ชินบุตร	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รศ.ดร. สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ. ศิโรจน์ ภาคสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รศ. สิทธิพันธ์ พุทธหนู	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ. เฉลิมพล ศรีหงษ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ. พ.ต.อ. ดร. มีชัย สีเจริญ	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
ผศ. ดร. พ.ต.ท. สฤษดิ์ สีบพงษ์ศิริ	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
ผศ.ดร. เจนพล ทองเย็น	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
ผศ.ดร. อุบล วุฒิพรโสภณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ด้านสาขาวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ศ.ดร. วิเชียร วิทย์อุดม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ. ดร. เตือน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร. วิทยา จิตนุกุญษ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ.ดร. อิศระ สุวรรณพล	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร. พนอเนือง สุทัศน์ ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าพระยา
รศ.ดร. ยุภาดี ปณะราช	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รศ.ดร. โกนิฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเมธาวิเชียร, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พระมหามหวิมล ปรีสุตโต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. วรณา ศิลปะอาษา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ผศ.ดร. อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร. รัตน์ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ฝ่ายจัดการ

ดร.นันทวรรณ บุญช่วย ดร.ธันยรัตน์ จันทร์ทรงพล ผจก.ศักดิ์ ปัทมะคังข์

สำนักงานกองบรรณาธิการ

146/3 ซอยรามคำแหง 112 แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร 10240

โทร. 096 885 5234

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปการจัดการ (Journal of Arts Management) โดย มูลนิธิธรรมมาภิวัฒน์ ได้ดำเนินการฉบับนี้เป็นปีที่ 2 สำหรับฉบับนี้ได้รับความสนใจจากคณาจารย์ นักวิชาการ และ นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันต่างๆ ได้ส่งผลงานเพื่อตีพิมพ์ในฉบับนี้ ดังนี้

พรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย โดย เนตรชนก โพธารามิก ผลการศึกษาพบว่า พรหมวิหาร มีความคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา และการทำงานในสังคมไทย คือ เป็นหลักธรรมที่สมาชิกของครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้กระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และพรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำให้การทำงานต่างๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักอาบุสถศิลป์ อำเภอหนองบุญมาก โดย เบญจมาศ สุวรรณวงศ์, ประสพฤกษ์ รัตนรงค์, และ ชุตินา นาคประสิทธิ์ นำเสนอผลการวิจัย บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักอาบุสถศิลป์ อำเภอหนองบุญมาก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) ในพื้นที่อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา

ฟิลิกส์กับการตื่นรู้: บทวิเคราะห์ในทัศนะพระพุทธศาสนา โดย สามารถ สุขุประการ บทความนี้นำเสนอ ฟิลิกส์กับการตื่นรู้ เป็นการเจริญสติในมุมมองของทฤษฎีฟิลิกส์

การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตในสังคมไทย โดย ปราโมทย์ ยอดแก้ว บทความนี้นำเสนอคุณภาพการศึกษาด้านความรู้คู่คุณธรรม ที่สร้างจากความเชื่อ ความศรัทธา ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนา ก็เกิดจากด้านการศึกษา การบริหารเวลา สื่อที่มีอิทธิพล ศาสนาแลทธิพิธีกรรมใหม่และนโยบายของผู้หน้าที่ขาดการตื่นรู้อย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้ จำเป็นต้องส่งเสริมการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ จนเป็นพฤติกรรมที่มีจิตวิญญาณตื่นรู้

มิติทางสังคมในคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดย ธนวรรณ จารุโพธิ์ บทความนี้นำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา โดยการแก้ปัญหายังเป็นระบบองค์รวม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุด คือ การนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตของเยาวชน ซึ่งเป็นประชากรคนรุ่นใหม่ของสังคมต่อไป

ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภุมุชา โดย สุวรรณฐา ลิ้ม บทความนี้ ได้รับความสนใจต่อประเด็นเกี่ยวกับ “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภุมุชา” เนื่อง

ด้วยปัญหารอบด้านทำให้การศึกษาของสงฆ์ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะปัญหาด้านบุคลากร การจัดการเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลง และปัญหาด้านงบประมาณในการจัดจ้างบุคลากร และการจัดสร้างอาคารสถานที่ให้พอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียน ด้วยปัญหาเหล่านี้การศึกษาคณะสงฆ์ก็จำเป็นต้องมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อเป็นสถานที่อบรมบ่มนิสัยพลเมืองให้มีศีลธรรมและเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป

กองบรรณาธิการขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงบทความให้เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อการพัฒนาวารสารเข้าสู่การรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารไทย (TCI) ต่อไป

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

พรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย	1-10
เนตรชนก โพธารามิก	
บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล อำเภอหนองบุญมาก	11-20
เบญจมาศ สุวรรณวงศ์, ประสพฤกษ์ รัตน์ยงค์, และ ชุติมา นาคประสิทธิ์	
พินิจกับการตื่นรู้: บทวิเคราะห์ในทัศนะพระพุทธศาสนา	21-30
สามารถ สุขุประการ	
การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตในสังคมไทย	31-48
ปราโมทย์ ยอดแก้ว	
มิติทางสังคมในคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม	49-64
ธนวรรณ จารุไพบูลย์	
ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ	65-78
สุวรรณา ลีมี	

พรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย

The Vales of Brahnaviharas in Thai Society

เนตรชนก โพธารามิก

Netchanok Bodharamik

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: ctongmakchan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า พรหมวิหาร มีความคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา และการทำงานในสังคมไทย คือ เป็นหลักธรรมที่สมาชิกของครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้กระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และพรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำให้การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

คำสำคัญ: พรหมวิหาร; คุณค่า; สังคมไทย

ABSTRACT

This article aims to inform the values of Brahmviharas in Thai Society. It was found that Brahmviharas have values in Thai Society in three aspects: family, education, and work. In terms of family, Brahmviharas are the doctrine that members of a family in Thai Society use as the principle in doing their duties appropriately based on the situations, ethics, and laws. In terms of education, Brahmviharas have a great value to education in Thai Society. Learners and teachers smoothly and happily do their duties and they have a good relationship; thus, the knowledge is effectively transferred. In terms of work, Brahmviharas also have a great value to work in Thai Society. They make the work go smoothly and the doors do their jobs happily and they have a good relationship with each other.

Keywords: Brahmviharas; value; Thai Society

บทนำ

กล่าวโดยทางสังคม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2547) เพราะพระพุทธศาสนานั้นนอกจากเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือแล้ว พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่สนใจและให้ความสำคัญกับสังคมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยให้บรรพชิตต้องอาศัยดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย 4 ที่คฤหัสถ์ถวาย และตอบสนองด้วยการสั่งสอนธรรม ทำให้พระสงฆ์นอกจากมีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมพระสงฆ์เองแล้ว ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลกอีกด้วย และพระพุทธศาสนานั้นยังมีคำสอนเกี่ยวกับสังคมโดยตรงปรากฏอยู่หลายหมวด ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2548) ได้รวบรวมไว้ในธรรมานุชิต หมวดคนกับสังคม เช่น สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

จากหมวดธรรมเกี่ยวกับสังคมซึ่งพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2542) ได้รวบรวมไว้ในธรรมานุชิต หมวดคนกับสังคมนี้ ท่านได้กล่าวถึง พรหมวิหารว่า คือ ธรรมของคนมีคุณแก่สังคม นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่าพรหมวิหาร เป็นหมวดธรรมที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่ ในระหว่างการบำเพ็ญบารมีหลายยุคสมัย การเจริญพรหมวิหารจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มฆเทวสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13/309/373-381) มหาสุทฺธสนสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10/327/246-247) มหาโควินทสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10/262/194) เป็นต้น หลังพุทธกาลพรหมวิหาร ยังคงเป็นหมวดธรรมที่ได้รับความสนใจ จากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการนำพรหมวิหาร มาเผยแผ่และอธิบายขยายความไว้ในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ของพระอรหันตเถระและนักวิชาการร่วมสมัย ดังต่อไปนี้

ประมาณปีพุทธศักราช 400 มิลินทปัญหา นำอานิสงส์ของเมตตาภาวนา มาอธิบายขยายความไว้ในเมตตานิสังสปัญหา (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547) ต่อมาคัมภีร์วิมุตติมรรค (พระอุปัชฌายะ, 2548) นำองค์ธรรมในพรหมวิหาร มาอธิบายขยายความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายประเด็น เช่น การนำภาวะจิตขณะมีองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร มาอธิบายเปรียบเทียบกับความรู้สึกของมารดาบิดา ที่มีต่อบุตรคนเดียวของตนในสถานการณ์ต่างๆ และปีพุทธศักราช 946 คัมภีร์วิสุทธิมรรค นำพรหมวิหารมาแสดงไว้ในฐานะเป็นกัมมัญฐานหมวดหนึ่งในปริจเฉทที่ 9 พรหมวิหารนิตย สำหรับยุคปัจจุบันมีการนำพรหมวิหาร มาเผยแผ่และอธิบายขยายความ ในฐานะหมวดธรรมหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาโดยสังเขปนี้ ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า พรหมวิหารมีกับคุณค่าในสังคมไทยอย่างไรบ้าง โดยประสงค์ศึกษา ความหมายของพรหมวิหาร คุณค่าของพรหมวิหารกับครอบครัว คุณค่าของพรหมวิหารกับการศึกษา และคุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงาน ในสังคมไทย

ความหมายของพรหมวิหาร

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มี 4 ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, 2546) เป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (1) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุญาณได้ตามลำดับ (2) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม 4 ประการนี้ ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ พิจารณาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์ และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ (3) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา 4 เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แม้ไปไม่จำกัด ในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของพระอรหันต์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548)

อนึ่ง เพื่อให้เข้าใจความหมายของพรหมวิหารมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำความหมายของพรหมวิหารในทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาแสดงไว้ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2543) ทรงอธิบายว่า พรหมวิหารเมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมซึ่งเป็นที่อยู่ของจิตใจที่มีทั้งความดีและความสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546) อธิบายว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ หรือ อัปมัญญา ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต

จากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับปิตามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัญฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัมปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ

คุณค่าของพรหมวิหารกับครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานหรือเป็นสถาบันแรกของการวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุดของสังคม (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2547) เป็นสถาบันแรกที่ทำให้หน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ เป็นด้านแรกของการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (นพดล สุตนต์วิจิตรกุล, 2549) ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมสถาบันหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยอย่างมาก เพราะว่าพรหมวิหารคือหลักธรรมสำคัญที่ครอบครัวไทยใช้เป็นหลักปฏิบัติในการกระทำหน้าที่ต่อกัน ดังจะเห็นได้ว่าการกระทำของพ่อแม่ที่ทำทุกอย่างเพื่อลูกด้วยความรักนั้นออกมาจากพรหมวิหารคือ ในยามปกติ เมื่อลูกเจริญเติบโตอยู่ดีตามที่ควรจะเป็น ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและอภิลักขิตมีความสุข ยามลูกมีทุกข์ เช่น เจ็บป่วย หรือมีเรื่องลำบากเดือดร้อน ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยกรุณา มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหาลดเบี่ยงเบนทุกข์ เมื่อลูกทำอะไรได้ดีมีสุขหรือประสบความสำเร็จ เช่น สอบได้ที่ดี สอบเข้างานได้ หรือได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยมุทิตา คอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จ ก้าวหน้า หรือทำความดีงามถูกต้อง

สำหรับการกระทำของลูกที่กระทำต่อพ่อแม่ด้วยความเคารพรักในสังคมไทยนั้นก็มิพ้นฐานมาจากพรหมวิหารเช่นกัน กล่าวคือ ในยามที่พ่อแม่มีความสุขเป็นปกติใจของลูกก็ประกอบด้วยเมตตา คือ มีความรักความปรารถนาดีต่อพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่มีความสุขประสบกับปัญหาต่างๆ ใจของลูกก็ประกอบด้วยกรุณา คอยช่วยเหลือให้พ่อแม่พ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ เช่น เมื่อพ่อแม่เจ็บป่วยลูกก็รักษาพยาบาล นอกจากนี้ ยามที่พ่อแม่มีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต ใจของลูกก็ประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่นเมื่อพ่อแม่ได้เลื่อนตำแหน่ง ลูกก็พลอยยินดีด้วย และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ลูกไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา และมุทิตาได้ ลูกก็ต้องมี

ใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อพ่อแม่ เช่น กรณีที่พ่อแม่กระทำความผิดโดนฟ้องร้อง ลูกก็ต้องมีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาไม่เป็นพยานเท็จหรือช่วยสร้างพยานเท็จให้พ่อแม่ แต่มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา มุทิตา ต่อพ่อแม่ตามสมควรแก่เหตุ เช่น ถ้าพ่อแม่ถูกจับกุมก็ช่วยหาทางประกันตัวพ่อแม่ ถ้าได้รับโทษจำคุกก็ไปเยี่ยม คือ มีใจประกอบด้วยกรุณา เมื่อพ่อแม่พ้นโทษก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ไปรับพ่อแม่กลับมาดูแล เป็นต้น

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้พ่อแม่ลูกในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง ทำให้สถาบันครอบครัวไทยมีความมั่นคงเข้มแข็ง เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งย่อมส่งผลให้สถาบันอื่นๆ ในสังคมมีความเข้มแข็งตามไปด้วย เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้หน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประเพณีปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่

คุณค่าของพรหมวิหารกับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ถือเป็นกระบวนการพื้นฐานที่พบเห็นได้ในทุกสังคม ไม่ว่าสังคมดั้งเดิมหรือสังคมสมัยใหม่ เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันไปในรูปแบบการเรียนการสอน ลักษณะผู้เรียนผู้สอน สารที่สอน สื่อ หรือเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ใช้ ซึ่งแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นอยู่ ถือเป็นบรรทัดฐานทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, 2548) การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญกิจกรรมหนึ่งของสังคม เพราะว่าการศึกษามีสามารถฝึกอบรมสมาชิกให้รู้ระเบียบวัฒนธรรมของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกฝนให้สมาชิกยอมรับค่านิยมและทักษะอันจำเป็นแก่การเป็นสมาชิกของสังคมเพื่อก่อให้เกิด ความรู้ แนวคิด การกระทำในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอยู่รอด เพื่อการอยู่ร่วมกัน และความเจริญก้าวหน้าของสังคม (ยุบลวรรณ ต้นเกียรติรัตน์, 2540) นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นส่วนที่สร้างคนดีซึ่งสำคัญกว่าการลงโทษคนชั่ว เพราะถ้าคนดีแล้วก็ไม่มียอะไรให้ลงโทษ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540)

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้สอนในสังคมไทยเมื่อมีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจทำให้เป็นผู้สอนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548) กล่าวคือ ในขณะที่สอนก็สอนด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดี ให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข แต่ขณะที่สอนนั้นถ้า

ลูกศิษย์มีความทุกข์ ผู้สอนก็มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา เช่น เมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอนก็ช่วยอธิบายให้เข้าใจ หรือแม้ว่าผู้เรียนหรือลูกศิษย์มีปัญหาอื่นๆ ก็รับฟังให้คำปรึกษาและช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ เมื่อลูกศิษย์ประสบความสำเร็จต่างๆ ก็พลอยยินดีด้วย คือ มีใจที่ประกอบด้วยมุทิตา แต่ขณะที่ออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบ ก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ ยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางไม่มีอคติต่อศิษย์ทุกคน

สำหรับผู้เรียนในสังคมไทยนั้นก็มีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจต่อผู้สอนเช่นกัน กล่าวคือ ในยามปกติ ก็มีใจประกอบด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดีต่อผู้สอนทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเต็มไปด้วยความสุข แต่เมื่อผู้สอนมีความทุกข์ก็มีใจประกอบด้วยกรุณาต่อผู้สอน ดังจะเห็นได้จากการช่วยงานต่างๆ ของผู้เรียนต่อผู้สอนในสังคมไทย เช่น เมื่อเห็นผู้สอนถืออุปกรณ์การสอนก็เข้าไปช่วยเหลือน หรือการช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาให้สถานศึกษา เมื่อผู้สอนประสบความสำเร็จต่างๆ ผู้เรียนก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนในสังคมไทยช่วยกันจัดงานฉลองตำแหน่งต่างๆ ให้ผู้สอน หรือแม้แต่การจัดงาน ฉลองวันเกษียณอายุให้ผู้สอนเพื่อแสดงความยินดีว่าผู้สอนจะได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น สำหรับสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ต่อผู้สอนได้ ผู้เรียนก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อผู้สอน เช่น ผู้สอนกระทำความผิดกฎระเบียบของสถาบันการศึกษา หรือกระทำความผิดตามกฎหมายต่างๆ ผู้เรียนก็วางตัวเป็นกลาง ปลดปล่อยผู้ที่มีหน้าที่และมีความรู้ความสามารถช่วยกันพิจารณาไป

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงาน

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ดังที่พระธรรมโกษาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายวิธีการนำพรหมวิหารมาใช้ในฐานะนักบริหารว่า เมตตา ได้แก่ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ใช้เพื่อให้รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเอง นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณา คือความสงสารเห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใช้เมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น กล่าวคือเมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์

กรรม ทำให้นักบริหารมีความสงสารห่วงใย และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ซึ่งความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องใช้ส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมี เขาไม่กีดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน ทำให้ลูกน้องทุ่มเททำงานให้ เพราะว่ามีมุทิตาจะทำให้คลายความริษยาในใจนักบริหาร ถ้านักบริหารมีจิตริษยาลูกน้องเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้อุเบกขา คือความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นักบริหารต้องใช้เมื่อมีการให้รางวัลและลงโทษ ทำให้รู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน สามารถวางเฉยด้วยปัญญา คือ มีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง นักบริหารก็มองดูพวกเขาเฉยๆ ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้น นักบริหารต้องลงไปห้ามทันที และจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม ต้องไม่นั่งดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว

นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีใช้เฉพาะนักบริหารเท่านั้นที่นำมาใช้ในการทำงาน แต่เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในสังคมไทยทุกหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติ ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาต่างมีใจประกอบด้วยความเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและปฏิบัติงานกันอย่างมีความสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความทุกข์ ฝ่ายที่เหลือก็มีใจประกอบด้วยความกรุณา ให้ความช่วยเหลือ เช่น เมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีปัญหาในการทำงาน ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา ต่างก็ช่วยกันแก้ปัญหา แม้ในกรณีปัญหาส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับการทำงาน เช่นบุคคลในครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ฝ่ายอื่นๆในหน่วยงานในสังคมต่างก็เอื้อยให้กำลังใจหรือร่วมแสดงความเสียใจ นอกจากนี้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จ ฝ่ายอื่นๆในหน่วยงานก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่น เมื่อมีการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน่วยงาน ก็มีการแสดงความยินดีด้วย หรือแม้ในกรณีส่วนตัว เช่น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในหน่วยงานให้กำเนิดบุตรธิดา หรือบุตรธิดาเรียนจบ ฝ่ายที่เหลือในหน่วยงานที่ทราบข่าวก็มักจะไปร่วมแสดงความยินดีด้วย แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ได้ เกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในหน่วยงาน ฝ่ายที่เหลือก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง เช่น กรณีที่มีการกระทำความผิดกฎระเบียบต่างๆ ของหน่วยงาน เป็นต้น

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สรุป

พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับปิตามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมภูมิจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัมปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา การทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ พรหมวิหารมีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทย เพราะว่าพรหมวิหารคือหลักธรรมสำคัญที่ครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้พ่อแม่ลูกในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทย คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2547). *ศาสนา ชีวิต และสังคม*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2548). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2537). *สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- นพดล สุตันตวิญญ์กุล และคณะ. (2549). *การเมืองเศรษฐกิจและสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. (2546). *พจนานุกรม มคธ-ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). *วรรณคดีทางเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาสน์.

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *โรงเรียนวิถีพุทธในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2542). *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2542). *ธรรมบุญชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระอุปติสสะเถระ. (2548). *วิมุตติมรรค*. ฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮาร่า พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). *มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ยุบลวรรณ ตันเชียรรัตน์. (2540). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2543). *รวมธรรมะ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษา อุโบสถศีล อำเภอหนองบุญมาก

The Roles in Supporting Buddhist Activities of Uposathasila's the Assembly in Nongboonmak District

¹เบญจมาศ สุวรรณวงศ์, ²ประสพฤกษ์ รัตนยงค์, และ ³ชุตินา นาคประสิทธิ์

¹Benjamas Suwannawong, Prasoprerak Rattanayong and Chutima Nakprasit

¹²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand

³มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

³Rajamangala University of Technology Isan

¹E-mail: benjabbeautyhealth31@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล 2) เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากและ3) เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) ในพื้นที่อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากก่อตั้งขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2546 มีสมาชิกครั้งแรก 810 คน โดยการปรารภของพระสงฆ์และประชาชนผู้ที่เข้ารักษาอุโบสถศีลตามวัดต่าง ๆ ในอำเภอหนองบุญมาก โดยมีวัตถุประสงค์การทำงานที่ชัดเจน มีกฎระเบียบแนวทางการปฏิบัติ มีคณะกรรมการดำเนินงานและมีกิจกรรมที่มุ่งประโยชน์ชมรม ฯ พระพุทธศาสนาและแก่สังคม ที่ผ่านมาชมรมฯ ได้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการอุปถัมภ์พระสงฆ์ ด้านกิจกรรมพระพุทธศาสนา ด้านชักชวนคนเข้าวัด ด้านการเผยแผ่ธรรม ด้านสงเคราะห์ ด้านกิจกรรมคณะสงฆ์ และด้านประเพณี ซึ่งผลจาก

การส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของชมรม ฯ ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดจิตตานุติตประโยชน์อย่างมากมายต่อพระพุทธศาสนาและสังคมอย่างยิ่ง และได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้นทำให้บุคคลทั่วไปได้มีโอกาสเข้าวัด รักษา ศิล ปฏิบัติธรรม รักษาขนบประเพณีที่ดั่งามไว้ จะเห็นได้จากการที่วัดต่าง ๆ มีผู้เข้าไปรักษาอุโบสถศีลและการสมัครเป็นสมาชิกของชมรมฯ เพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปีนั่นเอง

คำสำคัญ: ชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล; กิจกรรมพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This research has three objectives; 1) to study about the roles in supporting Buddhist activities of Uposathasila in Buddhist era, 2) to study about background and development of Uposathasila the assembly in Nongboonmak District and 3) to study about the roles in supporting Buddhist activities of Uposathasila the assembly in Nongboonmak District. It is a Qualitative Research that collected the data from documents and filed study in the area of Nongboonmak District, Nakhon Ratchasima Province. The research results is found that Upasaka-Upasika's the assembly in Nongboonmak District was established on 2003 with the member for 810 members by mentioned of the monks and public who participated of Uposathasila in the temples in Nongboonmak District has the objective of working is clearly, there are rules, method and has the committee operate and has the activities that benefit Buddhist Association and for society. The previous; the association has served for supporting Buddhist activities are Patronage of the monk, Buddhist activities, invitation the public visit the temple, publicize the Dhamma, assistance, activities of the monks and traditional that affected supporting Buddhist activities of the association. It caused the large benefits for Buddhist and society and also has been accepted by the public who visit the temple for observe the percepts, practice the Dhamma, preserve the good tradition. It is show that the temples have the public visit for serve Upasaka-Upasika and apply to be a member of the association is increase every year

Keywords: Uposathasila's the assembly; Buddhist activities

บทนำ

พระพุทธศาสนาเผยแผ่มาจนถึงปัจจุบันนับได้ 2561 ปีเพราะอาศัยพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาช่วยกันรักษาสืบทอดกันต่อๆมาทั้งในรูปการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติตามคำสอน การรักษาสืบทอดพระธรรมวินัยและการส่งเสริมกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา อุบาสกอุบาสิกาเป็นอีกพุทธบริษัท 1 ใน 4 ที่มีบทบาทที่สำคัญในการให้ความอุปถัมภ์ด้านการถวายปัจจัย 4 เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ ได้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และส่งเสริมงานพระศาสนาในด้านต่างๆ เพื่อให้พระสงฆ์รักษาพระวินัย และทำศาสนกิจอย่างไม่ต้องกังวลเรื่องต่างๆ จึงทำให้พระพุทธศาสนาดำรงตั้งมั่นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่นท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี มหาอุบาสิกาวิสาขาหรือพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นอุบาสกที่อยู่เบื้องหลังการเผยแผ่งานพระศาสนาทั้งสิ้น

ชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล อำเภอหนองบุญมาก เป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่รวมตัวกันขึ้นมาเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกันของกลุ่มผู้รักษาอุโบสถศีลในเขตอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมาในด้านต่างๆ เช่น การเยี่ยมเยียนเวลาเจ็บป่วย การให้เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ญาติของสมาชิกที่ตาย ในขณะเดียวกันก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำทั้งในชีวิตประจำวันหรือในเทศกาลที่มีการรักษาอุโบสถศีลวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำโดยไปร่วมทำกิจกรรมที่วัดในชุมชนใกล้บ้านของตนเอง อันเป็นการดำเนินตามแบบอย่างอุบาสกอุบาสิกาในอดีตที่ส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจนเป็นเหตุให้ศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล อำเภอหนองบุญมาก เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางและเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่สังคมและคนทั่วไป ไปในการอุปถัมภ์ดูแลรักษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษากิจกรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากว่ามีด้านใดบ้างที่น่าสนใจ และจะเป็นแบบอย่างแก่กลุ่มต่างๆ ต่อไปจึงมีวัตถุประสงค์คือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาและ พัฒนาการของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก
3. เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) ในพื้นที่อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมาซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูลด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหามุ่งศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากใน 7 ด้าน คือ 1) ด้านการอุปถัมภ์พระสงฆ์ 2) ด้านกิจกรรมพระพุทธศาสนา 3) ด้านการชักชวนคนเข้าวัด 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสงเคราะห์ 6) ด้านกิจกรรมคณะสงฆ์ 7) ด้านประเพณี

3.2 แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษามาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3 แหล่งข้อมูลจากภาคสนาม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์สมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล อำเภอหนองบุญมาก เกี่ยวกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้ง 7 ด้าน คือ 1) ด้านการอุปถัมภ์พระสงฆ์ 2) ด้านกิจกรรมพระพุทธศาสนา 3) ด้านการชักชวนคนเข้าวัด 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสงเคราะห์ 6) ด้านกิจกรรมคณะสงฆ์ 7) ด้านประเพณี

3.4 แหล่งข้อมูลด้านประชากร

แหล่งข้อมูลด้านประชากร คือ สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก ชายและหญิง อายุ 20-50 ปีขึ้นไปจำนวน 5 คน อายุ 50-70 ปีจำนวน 5 คนและอายุ 70 ปีขึ้นไปจำนวน 5 คนและพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสจำนวน 3 รูป รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 รูป/คน โดยคัดเลือกสมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล ฯลฯ ในแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอหนองบุญมาก โดยเลือกแบบเจาะจงผ่านผู้นำของสมาชิกแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้ได้สมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีล ฯลฯ แต่ละกลุ่มที่มี

คุณสมบัติตรงตามความต้องการของงานวิจัย โดยมีความผสมผสานในประเด็น เพศ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่องศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักหาอุโบสถศีล อำเภอนองบุญมาก มีผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล

อุบาสกอุบาสิกา หมายถึง ชายหรือหญิงผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คฤหัสถ์ชายหญิงที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาโดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาเป็นคู่แรกในโลกคือบิดาและมารดาและภรรยาเก่าของพระยสะ ด้วยการแสดงตนเคารพนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นการประกาศตนต่อหน้าพระพุทธเจ้าหรือประกาศตนต่อหน้าพระสงฆ์สาวกก็ได้ และการเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ตั้นนั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่เรียกว่าอุบาสกธรรม 5 ประการคือ 1) มีศรัทธาเชื่อมีเหตุผล มั่นในคุณพระรัตนตรัย 2) มีศีลอย่างน้อยดำรงตนได้ในศีล 5 หรือศีล 8 3) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรมมุ่งหวังผลจากการกระทำ ไม่เชื่อมงคลโชคลางของขลังศักดิ์สิทธิ์ 4) ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกหลักคำสอนนี้ 5) เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจการพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22/175/293) นอกจากนี้ยังพบว่าอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลยังมีบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ คือ 1) ด้านการสร้างศาสนทายาท มีการออกบวช ให้นุตรหลานของตนบวช เป็นต้น 2) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การสนับสนุนให้มีการฟังเทศน์ เผยแผ่ธรรมเป็นต้น และ 3) ด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ การสังเคราะห์ญาติมิตรโดยธรรม เปิดโอกาสให้ได้ทำการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเป็นต้น ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็น เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐีมหาอุบาสก และนางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นต้น ที่ได้ทำหน้าที่อุบาสกอุบาสิกาที่ดีเป็นแบบอย่างจนเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้อย่างดียิ่งในทุกด้าน

ความเป็นมาและพัฒนาการของชมรมผู้รักหาอุโบสถศีลอำเภอนองบุญมาก

อำเภอนองบุญมาก เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา มีการแบ่งเขตการปกครองของอำเภอนองบุญมาก แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายราชอาณาจักร และฝ่ายพุทธจักร ส่วนชมรมผู้รักหาอุโบสถศีลอำเภอนองบุญมากได้ก่อตั้งขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2546 มีสมาชิกครั้งแรก 810 คน โดยการปรารภของพระครูวิมล

สารวิสุทธิ์ พระครูวินัยธรนิคม สิริวิฑฒโน พระครูอัศรสิริวัฒน์ (สมศรี) นางกอบกุล ใจสาหัส และผู้รักษาอุโบสถศีลวัดต่าง ๆ ในอำเภอหนองบุญมากอีกหลายท่าน ได้มีความเห็นในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานั้นในแต่ละหมู่บ้านในอำเภอหนองบุญมากจะมีประชาชนทั่วไปเข้าวัด รักษาอุโบสถศีล อยู่อาศัยที่วัดปฏิบัติธรรม ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น ฟังเทศน์ สวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น และกิจกรรมอื่น ๆ ตลอดทั้งวันอยู่ที่วัดนั้น ปัญหาสิ่งหนึ่งที่พบคือบางวัดไม่มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถที่จะนำญาติโยมปฏิบัติธรรม หรือเทศนาให้โยมได้ฟังได้ เพราะมีแต่พระบวชใหม่หน้าเทศกาลพรรษา หรือพระที่บวชเมื่ออายุมากแล้ว (พระครูวิมลสารวิสุทธิ์, 2561) ทำให้พระศาสนาเสียโอกาสในการชักนำคนเข้าวัด หรือคนที่เข้าวัดมาแล้วเสียโอกาสที่จะได้รับความรู้ต่าง ๆ จากพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาตั้งกล่าวข้างต้นจึงปรึกษารื้อถอนว่าทำอะไรให้ประชาชนที่มารักษาอุโบสถศีลในแต่ละวันได้รับประโยชน์และอยากจะทำบุญได้รู้จักกลุ่มคนที่รักษาอุโบสถศีลที่วัดต่างๆ ในอำเภอหนองบุญมากด้วยกันบ้าง อันเป็นการรู้จักมักคุ้นกันเห็นหน้ากัน เป็นญาติมิตรที่คุ้นเคยกันในหมู่บ้านต่างๆ จะได้สอบถามสารทุกข์สุกดิบกันและกันและได้ทำบุญได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกัน (กอบกุล ใจสาหัส, 2561) ดังนั้นกลุ่มผู้นำดังกล่าวจึงปรึกษารื้อถอนและมีความเห็นร่วมกันว่า “น่าจะมีการรวมกลุ่มผู้รักษาอุโบสถศีลในอำเภอหนองบุญมาก เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันโดยพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปแต่ละหมู่บ้านที่เป็นสมาชิก” จึงจัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นเป็นชมรม ให้ชื่อว่า “ชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก” มีที่ตั้งชมรมอยู่ที่วัดหนองหัวแรด อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา โดยมีประธานฝ่ายพระสงฆ์คือ พระครูวิมลสารวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดหนองหัวแรด เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในอำเภอหนองบุญมากเป็นกรรมการ และฝ่ายคฤหัสถ์ มีนางกอบกุล ใจสาหัสเป็นประธาน และมีการคัดเลือกหัวหน้าแต่ละหมู่บ้าน เป็นกรรมการ การจัดตั้งชมรมฯ ขึ้นครั้งแรกนั้นมีสมาชิกจำนวน 810 คน โดยมีระเบียบข้อบังคับ มีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ คือพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ รองเจ้าคณะอำเภอหนองบุญ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และมีเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ในเขตอำเภอหนองบุญ เป็นกรรมการ และคณะกรรมการฝ่ายบริหารมาจากผู้รักษาอุโบสถศีลจากหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอหนองบุญมาก ดำเนินงานและมีกิจกรรมที่มุ่งประโยชน์แก่ชมรมฯ พระพุทธศาสนาและสังคม

กิจกรรมของชมรม เช่น ส่งเสริมด้านการอุปถัมภ์พระสงฆ์ วันสำคัญ ชักชวนคนเข้าวัด เผยแผ่ธรรม ประเพณี สงเคราะห์สมาชิก จะออกเยี่ยมเยียนผู้รักษาอุโบสถศีลด้วยกันที่ป่วยหรือประสบปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนในโอกาสพิเศษต่าง ๆ กิจกรรมการบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล อาทิ หากมีผู้รักษาอุโบสถศีลที่เป็นสมาชิกชมรมฯ ใดเสียชีวิต กลุ่มผู้รักษาอุโบสถศีลก็จะไปร่วมงานและร่วมบำเพ็ญกุศลศพ หรือ การทอดกฐิน

หรือผ้าป่าสามัคคี กลุ่มผู้รักษาศูโบสถ์ก็จะมีเข้ามาดำเนินการและร่วมกิจกรรม กิจกรรมการบำเพ็ญบุญในวันพระ กลุ่มผู้รักษาศูโบสถ์จะเป็นผู้ผลักดันและเป็นกลุ่มบุคคลที่ส่งเสริมการเข้าวัด ทำบุญในวันพระ ในเรื่องของการพึ่งเทศน์ฟังธรรม นั่งสมาธิ สวดมนต์ เป็นต้น โดยลักษณะของกิจกรรม จะมีการหมุนเวียนไปรวมกลุ่มฟังธรรม ปฏิบัติธรรมตามวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ ในเทศกาลเข้าพรรษา โดยจะจัดเป็นตารางแต่ละปี จัดหาพระสงฆ์เทศน์ ถวายปัจจัยให้วัด พระสงฆ์และทอดผ้าป่าให้กับวัดที่ไป ไปร่วมกิจกรรมงานศพของสมาชิกหรือสมาชิก ภรรยาของสมาชิกที่เสียชีวิตเพื่อสร้างคุณค่าและสถานะทางสังคมในชุมชนของกลุ่มผู้รักษาศูโบสถ์ด้วยกัน (พระครูอัครสิริวัฒน์, 2561)

บทบาทการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาศูโบสถ์

อำเภอหนองบุญมาก

จากการศึกษาพบว่าชมรมผู้รักษาศูโบสถ์ อำเภอหนองบุญมาก ได้ทำหน้าที่ในฐานะของชาวพุทธที่ดี ได้ส่งเสริมบทบาทของพระพุทธศาสนาใน 7 ด้านคือ

1) **ด้านความอุปถัมภ์พระสงฆ์** การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อพระสงฆ์ อุปถัมภ์พระสงฆ์ด้านปัจจัย 4 ร่วมบริจาคสร้างกุฏิสงฆ์ ปัจจัยเงินทองค่ารถในการเดินทางอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ ทำบุญตักบาตรโครงการปฏิบัติธรรม โครงการปฐกฐนและโครงการเดินธุดงค์เฉลิมพระเกียรติ เป็นต้นประจำ (ละออง ในกระโทก, 2561)

2) **ด้านกิจกรรมพระพุทธศาสนา** การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การเวียนเทียน การตักบาตร การสวดมนต์ให้วัดพระ รักษาศูโบสถ์ ปฏิบัติธรรมในวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ในเทศกาลเข้าพรรษา โครงการปฐกฐน โครงการธุดงค์เฉลิมพระเกียรติ เป็นต้นเป็นประจำ (ติ่ม เนินกระโทก)

3) **ด้านการชักชวนคนเข้าวัด** มีการชักชวนเด็ก เยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปให้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามวัดต่าง ๆ ด้วยการทำให้จิตใจเลื่อมใสในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ อย่างแท้จริง (จินดา บุษสระเกษ, 2561) โดยการชักนำเยาวชน ผู้สูงอายุในอำเภอหนองบุญมาก ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไปร่วมปฏิบัติธรรมและฟังธรรมเป็นประจำ

4) **ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา** มีการจัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์ถวายวัด สนับสนุนการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์มีการนิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงและผู้คนเคารพนับถือมาเทศน์ มาบรรยายธรรม จัดกิจกรรมฟังธรรม ปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญของชาติเช่นวันพ่อ วันแม่ วันปีใหม่ มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ การสวดมนต์ข้ามปี สนับสนุนปัจจัยในกองทุนธุดงค์เผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอหนอง

บุญมาก การจัดพิมพ์เอกสารคำสอนทางพระพุทธศาสนา การพิมพ์หนังสือธรรม หนังสือสวดมนต์ ซีดี และสนับสนุนโครงการธรรมเพื่อประชาชนของวิมุตยุมชน เป็นต้น (พระครูพุทธธัมมธำรง)

5) **ด้านสงเคราะห์** จะให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกของชมรม ฯ ที่เจ็บป่วย หรือเสียชีวิต โดยการไปเยี่ยมเยียนพูดคุยให้กำลังใจ มอบเงินและสิ่งของที่จำเป็นให้ เมื่อเสียชีวิตสมาชิกของชมรม ฯ จะไปร่วมในพิธีสวดพระอภิธรรม หรือฌาปนกิจศพ มีการมอบเงินสงเคราะห์ให้กับคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังสงเคราะห์ไปยังพระสงฆ์ในอำเภอที่อาพาธหรือมรณภาพก็จะไปเยี่ยมเยียนหรือมอบเงินให้รวมทั้งสามเณร-ภรรยาสมาชิกที่เจ็บป่วยหรือเสียชีวิต นอกจากนี้ยังร่วมบริจาคเงินช่วยเหลือวัดที่ประสบภัยต่าง ๆ เช่นไฟไหม้ น้ำท่วมร่วมกับวัดและชุมชนเสมอมา (แนล้ม กลางจันอัด)

6) **ด้านกิจกรรมคณะสงฆ์** เข้าร่วมโครงการและบริจาคเงินปัจจัย 4 สนับสนุน แก่โครงการของคณะสงฆ์อำเภอต่าง ๆ และคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาประจำ เช่น โครงการธุดงค์ธรรมจาริกเผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา โครงการประชุมสังฆจร โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติของอำเภอหนองบุญมาก และของคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา (ประทีป สุขกำเนิด)

7) **ด้านประเพณี** มีการเข้าร่วมโครงการและสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับประเพณีไทย เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันลอยกระทง และการทำบุญพิธีต่าง ๆ เช่น การทำบุญอุทิศผู้ตาย เป็นต้นโดยการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีล เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดหรือสถานที่จัดงาน (แต่หัว หัดเคลือบ, 2561)

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของชมรมฯ ตลอดระยะเวลา หลายปีที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดจิตตานุติประโยชน์อย่างมากมาต่อพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานพระศาสนาได้มีกำลังใจ ทำงานพระศาสนาอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ต่อสมาชิกของชมรมที่ทำให้ได้มีโอกาสใกล้ชิดพระศาสนามีโอกาสเข้าวัด รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ได้รับการยอมรับและความเชื่อถือเพิ่มขึ้นเสมอมา จะเห็นได้จากการสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้นทุกปีและมีอายุน้อยลงด้วย โดยวัดต่างๆ ในอำเภอหนองบุญมากหน้าเทศกาลเข้าพรรษาจะมีผู้รักษาอุโบสถศีลเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของชมรมฯ ที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนดังกล่าวการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้นส่งผลดีแก่พระศาสนาและสมาชิกชมรม ได้พบเห็นกัน การสนทนาธรรม เห็นใจ สงเคราะห์กันและกันดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากผู้วิจัยเห็นว่าควรทำการวิจัยดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการส่งเสริมให้มีการนำวิถีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าการนำหลักมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกด้วย โดยเฉพาะเรื่องการได้ร่วมปฏิบัติธรรมทุกวันพระที่มีโอกาสและเรื่องได้ทำบุญตักบาตรเป็นประจำ

2) ควรดำเนินการส่งเสริมให้มีการนำหลักอุบาสกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก ในด้านไม่ถือมงคตี่นขาว เชื้อมงคตี่นขาว เชื้อกรรม เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าการนำหลักอุบาสกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกน้อยกว่าด้านอื่นเช่นเดียวกัน ในเรื่องการเชื่อว่าเครื่องรางของขลังจะสามารถบันดาลให้ท่านประสบความสำเร็จได้ และการเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

3) ควรส่งเสริมชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากมีโอกาสดเผยแผ่การส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา โดยส่งเสริมให้มีโอกาสร่วมบริจาคปัจจัยในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด ทำบุญเป็นประจำ ร่วมปฏิบัติธรรม ช่วยเหลืองานวัดและชักนำบุคคลในครอบครัวและบุคคลอื่นมาทำบุญ

4) ควรมีการส่งเสริมให้สมาชิกที่ของชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากมีอายุ 60 ปีขึ้นไปได้มีโอกาสช่วยเหลืองานวัดเป็นประจำอย่างเหมาะสมกับวัยและความพร้อมของอุบาสกอุบาสิกา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาบทบาทการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาของสมาชิกชมรมอุบาสกอุบาสิกาในอำเภออื่นตลอดถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลหลากหลายด้านอันจะนำไปสู่การนำหลักอุบาสกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตไปใช้ได้เหมาะสม

2) ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมากในเชิงลึกเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตเพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชมรมอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กอบกุล ใจสหัส . (2561). ประธานชมรมผู้รักษาอุโบสถศีลอำเภอหนองบุญมาก. *สัมภาษณ์*, วันที่ 28มกราคม 2561
- จินดา บุษสระเกษ. (2561). หัวหน้ากลุ่มตำบลบ้านใหม่ไทยเจริญ. *สัมภาษณ์*, วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- แหลม กลางจันอัด. (2561). หัวหน้ากลุ่มหมู่ที่ ตำบลหนองตะไก่อ. *สัมภาษณ์*, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561.
- ติ่ม เนินกระโทก. (2561). หัวหน้ากลุ่มบ้านใหม่สมบูรณ์. *สัมภาษณ์*, วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- แต้ว หัดเคลือบ. (2561). หัวหน้ากลุ่มตำบลหัวท้านบ. *สัมภาษณ์*, วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561.
- ประทีป สุขกำเนิด. (2561). หัวหน้ากลุ่มตำบลหนองหัวแรด. *สัมภาษณ์*, วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561.
- พระครูพุทธธัชธารง. (2561). เจ้าอาวาสวัดสวนป่าพุทธธรรม. *สัมภาษณ์*, วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561
- พระครูวิมลสารวิสุทธิ. (2561). รองเจ้าคณะอำเภอหนองบุญมาก เจ้าอาวาสวัดหนองหัวแรด. *สัมภาษณ์*, วันที่ 21 มกราคม.
- พระครูอัศวศิริวัฒน์ . (2561). เจ้าอาวาสวัดบ้านใหม่ไทยเจริญ เจ้าคณะตำบลไทยเจริญ อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา. *สัมภาษณ์*, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- มหาวิทยาลัยการราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยการราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยการราชวิทยาลัย.
- ละออง ในกระโทก. (2561). หัวหน้ากลุ่มตำบลหนองตะไก่อ. *สัมภาษณ์*, วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561.

ฟิสิกส์กับการตื่นรู้: บทวิเคราะห์ในทัศนะพระพุทธศาสนา

Physics of Awakening: An Analytical of Buddhism Perspective

สามารถ สุขุประการ

Samart Sukhuprakarn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand.

Email: samart.sukhuprakarn@gmail.com

บทคัดย่อ

การตื่นรู้ทางพระพุทธศาสนา คือ การเจริญสติ เพื่อให้เกิดการระลึกถึงตัวต่อผัสสะที่เกิดขึ้น เรียกว่า มหาสติปัฏฐาน 4 เนื่องจากจิตเกิดดับความเร็วประมาณ 4×10 ครั้งต่อวินาที จึงมีคุณสมบัติเหมือนคลื่นอินฟราเรด ซึ่งคลื่นอินฟราเรดมีความสามารถสื่อสารได้ ดังนั้นเพื่อให้การระลึกถึงตามทันจิตที่เร็วมากขนาดนี้ จึงต้องมีถึงวิธี 4 ช่องทางที่จะตามทันจิตที่ไวได้ เพราะทุกขณะจิตจะหมุนไปตามกระแสของวงจรปฏิจจสมุปบาทสายเกิดทุกข์ อีกทั้งจิตเป็นพลังงานอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสื่อสารกับสิ่งอื่นได้ เพราะคุณสมบัติคล้ายคลื่น ดังนั้นกฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์จึงสามารถบูรณาอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตได้เช่นกันกับรูปที่มีสภาวะสูญตา คือ สสารและปฏิสสารรวมตัวกันแล้วหายไปสู่อวกาศ จึงนำมาเทียบเคียงกับ สูญตาทางนาม คือ การที่จิตเห็นเจตสิกในจิตตานุปัสสนา ดังนั้นความหมายของการเห็นจึงเทียบได้กับการตื่นรู้ การที่จิตสามารถใช้ทฤษฎีฟิสิกส์บูรณาการอธิบายปรากฏการณ์สูญตาทางจิตได้นั้น จึงเรียกว่า ฟิสิกส์กับการตื่นรู้ เป็นการเจริญสติในมุมมองของทฤษฎีฟิสิกส์

คำสำคัญ: ฟิสิกส์; การตื่นรู้; พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Awakening up to know the truth in Buddhism is the cultivation of mindfulness, to awareness for contact, namely Mahasatipatthana 4. Consciousness behavior is arising up and coming down such as a wave. The frequency of consciousness wave is 4×10 cycle per second. It seems to be an infrared wave. Therefore awareness to catch the feeling of mind as the Dependent Origination cycle, so many speed, and cultivation of mindfulness has to be 4 methods. Consciousness maybe energy and can communicate with others.

The property of Consciousness looks like a wave so physics theory can explain mind phenomenon with integration. There are; the liberation of the matter is the combination of matter with antimatter, the liberation of conscious mind is the combination of consciousness with mental factors by the contemplation of mind. Mind seeing the mind means awareness, so awareness of physics is the development of mindfulness in physical view.

Keywords: Physics; Awakening; Buddhism

บทนำ

นับเนื่องตั้งแต่พระพุทธองค์ได้ประกาศอิสรภาพที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นวันที่โลกและจักรวาลทราบว่ มนุษย์มีศักยภาพพอที่จะค้นพบทางนิรทุกข์ได้ โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นมาดลบันดาลให้ จากนั้นเป็นต้นมา วงล้อแห่งธรรมจึงได้ขับเคลื่อนมาโดยตลอดเส้นทาง ซึ่งเส้นทางที่ว่านี้ไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน คือ นิรทุกข์ トラบใดที่ผู้้นั้นยังเดินอยู่ในสายทางเส้นนี้อยู่ ซึ่งพระพุทธองค์เรียกเส้นทางนั้นว่ “ทางสายเอก” ดังพุทธพจน์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 กล่าวว่ ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ (เอวัมเมสุตัง; พระอานนทวิสิขณาในการทำสังคายนาครั้งแรก)

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรุง ชื่อ กัมมาสถัมมะ แคว้นกรุง ณ ที่นั้นแล ได้รับสั่งเรียก ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่ “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีว่

“ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโลภะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโหมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม[อริยมรรค] เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

1. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
2. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
3. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
4. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้”

“ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโลภะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ เราอาศัยทางสาย เดียวนี้แล้วจึงกล่าวคำดังพรรณนามาจะนี้ ” “พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภิกษุนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภิกษุของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเทศนาธรรมของพระพุทธองค์ ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพชัดเจน โดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดยาว อุปมาอุปไมยในพระสูตรต่างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมมีมากมาย ล้วนแต่ “คมคาย” พระองค์ทรงดำเนินไปอย่างมีจุดหมาย มีประโยชน์และเพื่อความสุขของมหาชน เนื่องจากคำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้ง เข้าใจยากนั้น ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้เนื้อความนั้นมีความหนักแน่นขึ้น (ประทีป พืชมงคล, 2560)

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ นำเสนอผลการศึกษา ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอธิบายนัยแห่งของผู้วิจัยเพื่อแสดงให้เห็นความจริงของชีวิตอย่างถ่องแท้ เพื่อประโยชน์แก่การนำไปพัฒนาชีวิตของพุทธบริษัทต่อไป

ปริศนาทางสายเอก

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือ การปฏิบัติมีสติเป็นประธาน ซึ่งทางสายเดียวเป็นองค์รวมที่เอื้อต่อการบรรลุธรรม (พระโมคคัลลานะ, 2547) จึงมีความหมายแตกออกไปอีก คือ

1. เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว
2. เป็นทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ พระผู้มีพระภาค เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น
3. เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียว คือ พระพุทธศาสนา
4. เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือ พระนิพพาน

ดังนั้นองค์ประกอบของทางสายเดียวย่อมผูกขาด และเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนานี้เท่านั้น หรือเรียกว่า ย่อมเกิดขึ้นในคำสั่งสอนในพระพุทธเจ้าเท่านั้น ทุกพระองค์จะทรงสั่งสอน โดยอาศัยหลักแห่งเหตุและผล พระพุทธเจ้าที่จะมาอุบัติขึ้นอีกหลายพระองค์ต่อจากนี้ไป และก็จะใช้หลักการนี้สั่งสอนเดียวกันทุก ๆ พระองค์ เหมือนกับหลักกาลามสูตร

ในความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า การที่พระองค์ทรงกล่าวว่าเช่นนี้ เพราะเป็นทางบรรลุมรรคที่ใช้เฉพาะ พระพุทธศาสนานี้เท่านั้น และสืบเนื่องมาจากบริบทแวดล้อมของสังคมอินเดียในครั้งนั้น มีหลายลัทธิความเชื่อ ซึ่งทุกคนต่างโอ้อวดว่าลัทธิของตน สามารถบรรลุมรรคได้ พระพุทธองค์จึงได้ทรงให้ใช้หลักการทางสายเดียวที่ ทรงบัญญัติไว้ตรวจสอบ ความถูกต้องของทางที่จะบรรลุมรรค

สติปัฏฐานทั้ง 4 คือการตั้งสติ ระลึกได้หรือความระลึกได้ไว้ภายในกาย ในเวทนา ในจิตและในธรรม ซึ่ง เป็นการเจริญวิปัสสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) ดังนี้

1. กายานุปัสสนา – คือ การพิจารณาโดยกำหนดสติในกาย ในฐานะของลมหายใจเข้า-ออก, ในฐานะของอิริยาบถ ยืน เกิด นั่ง นอน, ในฐานะของสัมผัสสัญญา – ความรู้ตัวทั่วพร้อมในฐานะของอิริยาบถทั้ง 4 นั้น, ในฐานะของกายที่มีอาการ 32, ในฐานะของกายที่ประกอบจากธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ, ในฐานะของศพใน 9 สภาพ ตั้งแต่เริ่มตายใหม่ ๆ จนถึงเป็นผงธุลีดิน

2. เวทนานุปัสสนา – คือ การพิจารณาโดยกำหนดสติ ในความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เป็นสุข หรือไม่ทุกข์ไม่ สุขแบบกลาง ๆ ทั้งที่ประกอบไปด้วยสามสมิกิเลสเป็นตัวชักนำ และที่เป็นนิรามิสไม่มีกิเลสเป็นตัวนำล่อให้ไป

3. จิตตานุปัสสนา – คือ การพิจารณาโดยกำหนดสติ ดูในจิตว่าจิตในขณะนั้นมีสติ (ราคะ) หรือไม่มี มีโทสะหรือไม่ มีโมหะหรือไม่

4. ธัมมานุปัสสนา – คือ การพิจารณาโดยกำหนดสติ ดูธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในจิต ตั้งแต่ นิเวศน์ทั้ง 5, ขันธ์ทั้ง 5, การเกิดดับของขันธ์ทั้ง 5 นั้น, อายุตนทั้ง 6, โพชฌงค์ทั้ง 7 และอริยสัจ 4 (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2536)

จากพระไตรปิฎกเล่มที่ 12 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ กล่าวว่า ถ้าผู้ใดปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ 7 วันขึ้นไปมากที่สุดก็ไม่เกิน 7 เดือน จะได้ผลอย่างแน่นอน อย่างน้อยที่สุดจะต้องบรรลุมรรคขั้น อนาคามี หรือ จนสำเร็จเป็นอรหันต์ ดังนั้นกลยุทธ์ของสติปัฏฐาน 4 จึงมีความพิเศษเป็นที่สุด พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าถ้า ปฏิบัติได้ตามนี้ ก็จะได้ผลตามนี้อย่างแน่นอน นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่พระองค์ทรงกล่าวว่า มีเส้นทางเดียวเท่านั้นที่ จะบรรลุมรรค หรือ ทางสายเอก ที่ทำให้กฎไตรลักษณ์ถูกเปิดเผยออกมา คือ มหาสติปัฏฐาน 4 ใน พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องมีชีวิตที่ดีและประเสริฐ ขบวนการฝึก นี้ หรือการปฏิบัติประกอบด้วยอภิสติสิกขา อภิจิตตสิกขา และอภิปัญญาสิกขา เรียกย่อๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้จิตใจสงบตั้งมั่นเป็นหนึ่งเดียว ปัญญาเป็นเครื่องมือในการฝึกฝน อบรม ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ อย่าง พิเศษ (พระปลัดปรีชา คนุชโก, 2560) ในฐานะที่เราทุกคนโชคดีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ผ่านภพภูมิมาากหลายภพ

หลายชาติ การเกิดเป็นมนุษย์นั้นยากยิ่งนักมีโอกาสน้อยจริง ๆ “การเกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก การได้ฟังพระสัทธรรมนั้นแสนยาก” ดังนั้นเราทั้งหลายจึงไม่ควรพลาดโอกาสนี้ ที่ได้ศึกษาเพื่อตอยอดนำไปปฏิบัติ ซึ่งเราเสียเวลามามากหลาย ๆ ชาติแล้ว

ฟิลิกส์กับการตื่นรู้

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น กระบวนการในการตื่นรู้ ทางพระพุทธศาสนาใช้มหาสติ - ฐาน 4 เป็นเครื่องมือตัดหาความจริง ที่เกิดขึ้นในวงจรปฏิจจสมุปบาทสายเกิดทุกข์ ทำให้เกิด “การเห็น” อันยิ่งใหญ่ เป็นการเห็น แบบรู้แจ้งแทงตลอดว่าในสรรพสิ่งนั้นเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์

ในขณะที่ศาสตร์สมัยใหม่มีการค้นพบทฤษฎีมากมายที่สามารถอธิบายกฎธรรมชาติหลาย ๆ อย่างได้ โดยเฉพาะวิชาฟิลิกส์ที่แตกออกเป็นหลาย ๆ แขนง ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnetic Wave) ทฤษฎีควอนตัม (Quantum Theory) ทฤษฎีสตริง (String Theory) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะสามารถนำมาบูรณาการตีความกับ การเห็น ในทางพระพุทธศาสนาได้ โดยเฉพาะการฝึก “วิปัสสนา” ที่มีความหมายว่า เป็นการเห็น อย่างวิเศษ

วิปัสสนาเป็นการฝึกเพื่อให้เกิด การเห็น ตามจริง หมายถึง การรับรู้ข้อมูลตามความเป็นจริงระหว่างสิ่งถูกสื่อกับผู้รับสื่อ ทำให้สามารถรับรู้กันได้ตรงประเด็นไม่มีเบี่ยงเบน เหมือนกับการสื่อสารที่เราใช้กันในชีวิตประจำวัน เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องแฟกซ์ สัญญาณโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น เป็นการเห็น อีกรูปแบบหนึ่ง ด้วยคุณสมบัติของจิตที่เหมือนคลื่นนี้เอง ทำให้เกิดมุมมองทางฟิลิกส์ เพราะฟิลิกส์มีทฤษฎีคลื่นและอนุภาคอยู่แล้ว วิชาฟิลิกส์เป็นเรื่องของสสารและพลังงาน ซึ่งหมายถึงรูปในทางพระพุทธศาสนา จิตเองในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นนาม ที่ต่างจากรูปหรือบางที่เรียกว่า อรูป ซึ่งไม่ใช่รูป ซึ่งในครั้งโบราณนั้นคำว่าพลังงานยังไม่ถูกบัญญัติ จึงไม่สามารถฟันธงได้ว่าจิตเป็นพลังงานได้หรือไม่

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ (2539) กล่าวว่า “. . . ถ้าเราศึกษาเรื่องวิญญาณไปให้ลึกซึ้ง จนถึงที่สุดแล้วเราก็จะพบว่า สสารก็คือวิญญาณนั่นเอง” และศาสตราจารย์แสง จันทรงาม กล่าวว่า “วิญญาณเป็นน้ำจะเป็นพลังงาน เพราะสามารถทำงานได้โดยไม่ขึ้นอยู่กับการกาลเวลาและสถานที่ (แสง จันทรงาม, 2544) เป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่าจิตเป็นพลังอีกรูปแบบหนึ่ง

พลังจิตสื่อสารได้ในวิชา 8

วิชา 8 ในพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ ฤทธิ์ที่เกิดจากการเจริญสมาธิได้ในระดับหนึ่ง ได้แก่ (1) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นตัววิปัสสนา (2) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ (3) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ (4) ทิพโอสถ หูทิพย์ (5) เจโตปริยญาณ ปรึชากำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ (6) ปุพเพนิวาสานุสสติ

ญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ ระลึกชาติได้ (7) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจุตูปาตญาณ (8) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

ผู้เขียนเห็นว่า “เจปรีญาณ” น่าจะเป็นสัญลักษณ์บ่งชี้ว่าจิตมีการสื่อสารได้ อาจจะด้วยช่องทางคลื่นใดคลื่นหนึ่ง หรืออาจจะเป็นคนอื่นพรารถก็ได้ เพราะคลื่นอินฟราเรดมีคุณสมบัติในการสื่อสาร เช่น รีโมต หรือโทรศัพท์มือถือที่มีบลูทูธ ทางพระไตรปิฎกอธิบายความสามารถด้านนี้ว่า

“เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมองอ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุย่อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิตของสัตว์ และคนอื่นด้วยจิตของตน . . .” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า จิตมีคุณสมบัติคล้ายคลื่นมาก ทั้งมีความถี่ และสามารถสร้างพลังงานที่ส่งผลต่อวัตถุได้ ดังนั้นจึงหนีพ้นกฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าทฤษฎีฟิสิกส์อาจนำไปประยุกต์อธิบายปรากฏการณ์ทางจิตได้ ดังนั้นการเห็นในสติปัฏฐานจึงนำไปบูรณาการกับกฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์ได้ด้วยเช่นกัน

สภาวะสูญตาเกิดจากการตื่นรู้

ฟิสิกส์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของสสารและพลังงาน ก็คือส่วนหนึ่งของปรมัตถธรรมจัดเป็นส่วนของรูป ปรมัตถธรรมที่เหลือ ได้แก่ นาม (จิต, เจตสิก) และนิพพาน หรืออาจเรียกว่า รูปและอรุณ (จิต, เจตสิก และนิพพาน) รูปมีทฤษฎีทางฟิสิกส์รองรับชัดเจน

1. สูญตาทางรูป: การตื่นรู้กันระหว่างกันสสารกับปฏิสสาร

มีการค้นพบว่าสสารพลังในจักรวาลส่วนมากประกอบขึ้นด้วยของคู่ นับตั้งแต่แรกเกิดจักรวาลในปรากฏการณ์บิกแบง (Big Bang) อนุภาคแรก ๆ เกิดขึ้นมาจะมีของคู่กันที่เราเรียกว่า ปฏิอนุภาค (Antiparticle) มันรวมตัวกันเป็น ปฏิสสาร (Antimatter) หรือตัวต้านสสาร ซึ่งตัวต้านสสารนี้ปรากฏในตามสมการของ พอล ดิเรก ซึ่งพอลก็ทำนายว่ามันมีจริง และจากการทดลองในเวลาต่อมาพบว่าอิเล็กตรอน มีคู่แฝดคู่กันแต่ เป็นอิเล็กตรอนที่มีประจุบวกเรียกว่า โพสิตรอน (Positron)

ดังนั้นจึงเป็นที่ยอมรับกันดีว่า ทุกครั้งที่เกิดอนุภาคใหม่จะต้องมีปฏิอนุภาค (Antiparticle) เสมอ ซึ่งเป็นคู่ตรงกันข้าม อนุภาคทั้งสองจะทำลายล้างกันเอง (สติเฟน ฮอว์กิง, 2549) สสารและปฏิสสารจะรวมตัวกันแล้วให้เป็นพลังงานอย่างสูงมาก ส่วนสสารกับปฏิสสารจะหายในอวกาศ ผู้เขียนเรียกว่าเป็นสภาวะ “สูญตาทางรูป”

2. สูญตาทางนาม: การตื่นรู้ระหว่าง จิตกับเจตสิก

ด้วยเงื่อนไขของสูญตาของรูปนี้ ผู้เขียนเห็นว่าน่าที่จะนำมาอธิบายทางจิตได้ และรูปกับนาม เป็นสิ่งที่ประกอบอยู่เป็นซึ่งกันและกันทำให้มีชีวิต ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กระบวนการของ สติปัฏฐาน เป็นฝึกให้สติมี

ความแข็งแรงพอที่จะรู้เห็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิต ซึ่งต้องมีผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ กระบวนการที่ผู้เขียนสนใจที่สามารถบูรณาการกับฟิสิกส์

การเจริญสติใน “จิตตานุปัสสนา” ที่มีความหมายอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการที่จิตเห็นจิต ผู้เขียนเห็นว่าจิตตัวแรกกับจิตตัวหลังมันต่างกันอย่างไร จากการค้นหาจึงพบว่า จิตตัวแรกนั้น คือ จิต หรือวิญญาณที่มีอยู่ในปัจจุสมุปบาท เป็นภวังคจิต ส่วนจิตตัวหลังหรือผู้ถูกรู้ นั่นคือ “เจตสิก” จากการอธิบายของพระสารีบุตรระหว่างวิญญาณกับนามในวงจรปัจจุสมุปบาทคืออวิชา->สังขาร->วิญญาณ->นามรูป->สฬายตนะ->ผัสสะ->เวทนา->ตัณหา->อุปาทาน->ภพ->ชาติ->ชรา, มรณะ, โสกะ, ปรีทนะ, ทุกขะ, โทมนัส, อุปายาส

ท่านกล่าวว่า วิญญาณตัวแรก หมายถึง ปฏิสนธิวิญญาณ ที่มาจาก ภวังคจิต เนื่องจากจิตยังคงมีกิเลสและวิบากอยู่ จึงปรุงแต่ง (สังขาร) สร้าง นามรูป นามในที่นี้คือ

เวทนา-ความรู้เป็นสุข, ทุกข์หรือกลาง ๆ

สัญญา-ความจำได้หมายรู้

เจตนา-ความตั้งใจ

ผัสสะ-ความกระทบ

มนสิการ-การกระทำไว้ในใจ

ซึ่งมีฐานมาจากนามในขั้น 5 กล่าวคือ ผัสสะ+เวทนา เป็น เวทนาขั้น, เจตนา+มนสิการ เป็น สังขารขั้น รวมได้เป็น 3 ขั้น คือ เวทนาขั้น สัญญาขั้นและสังขารขั้น เป็นนามที่เกิดขึ้นมาที่หลังวิญญาณ เรียกว่า เจตสิก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) ส่วนรูปนั้นหมายถึง มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูป ผู้เขียนเห็นว่า การเห็นใน “จิตตานุปัสสนา” ที่กล่าวว่า จิตเห็นจิต ตามพุทธพจน์ว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

“พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ

มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุหนึ่งเมื่อพิจารณา

เห็นจิตในจิตภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมผ่องใสโดย

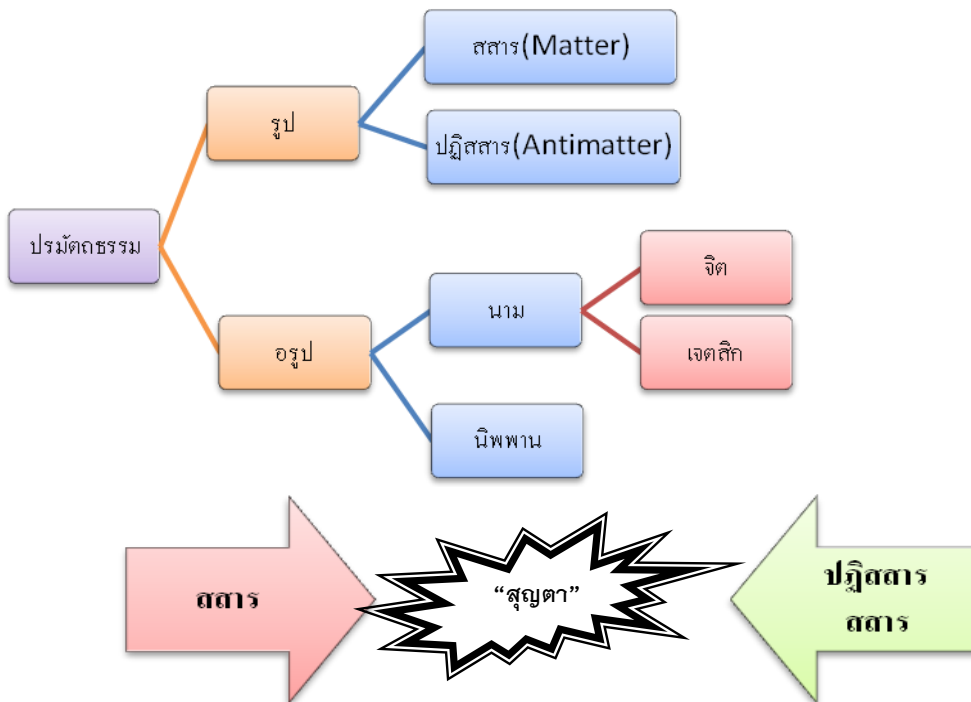
ชอบในจิตตานุปัสสนานั้น. . .” และ กล่าวอธิบายโดยละเอียดอีกว่า

. . . จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีราคะ’ จิตปราศจากราคะ รู้ชัดว่า ‘จิต

ปราศจากราคะ’ จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีโทสะ’ จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัด

ว่า ‘จิตปราศจากโทสะ’ ซึ่งคุณสมบัติที่เกิดขึ้นประกอบในจิต คือเจตสิก

ดังนั้นจึงควรจะเป็น “จิตเห็นเจตสิก” เหมือนกับเป็นการสื่อสารหรือการเห็นชัดของสิ่งที่ถูกเห็นกับสิ่งที่เห็น หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการรวมกันของจิตกับเจตสิก เช่นเดียวกับที่สสารรวมกับปฏิสสาร จึงเกิด “สัจธรรม” แท้จริงในทางจิต ดังนั้นสัจธรรมทางรูปกับสัจธรรมทางนามสามารถเขียนเป็นผังได้ดังนี้



การตื่นรู้ของรูป : สสารเห็นปฏิสสาร



จิตตามุขัสสนา : การตื่นรู้ทางนาม, จิตเห็นเจตสิก

สรุป

สถิติฐาน 4 เป็นกระบวนการที่ให้เกิดการตื่นรู้ ให้เห็นความจริงในกฎไตรลักษณ์ โดยใช้วิธีการเห็นอารมณ์ที่เกิดขึ้น 4 ช่องทาง ในการระลึกรู้พิจารณาจิตที่ถูกปรุงแต่งในปัจจุสมุปบาทสายเกิดทุกข์ เพราะจิตเกิดดับเร็วมากประมาณ 4 ล้านล้านครั้งในหนึ่งวินาที (1×10^{12} Hz.) จึงไม่สามารถพิจารณาได้ทัน ในขณะที่วงจรสายเกิดทุกข์หมุนไปเรื่อย ๆ จึงเป็นเหตุให้ต้องมี 4 ช่องทาง โดยเริ่มจากฐานที่กายโดยใช้วิธีกายานุสสนาก่อน

จิตมีพฤติกรรมเกิดดับเป็นการสร้างย่านความถี่ได้เช่นตรงกับรังสีอินฟราเรด (Infrared Rays) จิตอาจจะใช้ช่องทางนี้ในการสื่อสารกับรูป หรือจักรวาล เช่น อุปกรณ์ทางไฟฟ้ามักจะใช้คลื่นอินฟราเรดสื่อสารในรูปแบบของรีโมต (Remote Control) และจิตยังมีคุณสมบัติที่คล้ายพลังงาน คือสามารถสร้างงานได้ บังคับวัตถุและสื่อสารระหว่างกันได้ในเจตปริยญาณ

ส่วนการเห็นในสติปัฏฐาน 4 คือ “การตื่นรู้” หมายถึงรู้ความจริงในไตรลักษณ์ โดยใช้วิธีสังข 4 เป็นเครื่องมือในการเห็น ทฤษฎีทางฟิสิกส์สามารถนำมาบูรณาการกับการเห็นในสติปัฏฐาน 4 ได้การตื่นรู้ในทางรูป คือ การที่สื่อสารกับปฏิสสารรวมตัวกัน เกิดสุญตาทางรูป ส่วนการตื่นรู้ทางจิต คือ การที่จิตเห็นเจตสิก เป็นสุญตาทางนาม การที่จิตทำงานแบบกลไกจึงสามารถเทียบเคียงกับทฤษฎีทางรูป(ฟิสิกส์) ซึ่งอาจจะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางจิต การเห็นของรูปคือสื่อสารกับปฏิสสาร (Anti-matter) จะเกิดพลังงานมหาศาล เปรียบเช่นเดียวกับการบรรลุนิพพานของจิตที่เห็นเจตสิก ก็เป็นสุญตาเกิดพลังงานมหาด้วยเช่นกันแต่เป็นในทางนาม เกิดความสว่างทางจิต ยกเว้นพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีผลต่อวัตถุทำให้แผ่นดินไหวได้ ดังนั้นปรมาตมธรรมที่ประกอบด้วยรูปและอรูป (จิต, เจตสิกและนิพพาน) เป็นสิ่งที่เนื่องกันอยู่ เราสามารถศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นกับรูปเพื่อมาเชื่อมโยงกับนามได้ เพราะรูปกับนามต่างเป็นของที่เชื่อมต่อกันจึงมีกระบวนการที่ควรคล้ายกัน การเห็นของจิต คือเห็นที่กาย และเห็นที่เจตสิก จนเรียกได้ว่าเกิดสภาวะนิพพาน ซึ่งเป็นของมีอยู่จริงจะปรากฏให้เห็นเองเมื่อกระบวนการเห็นนั้นถูกต้อง ตามหลักของสติปัฏฐาน 4 จึงเรียกว่า “เอกัคโค” คือ ทางเอกสายเดียวที่สามารถเข้าถึงแก่นธรรมได้ ซึ่งไม่มีในศาสนาอื่น มีเพียงพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

ในส่วนบุคคล : การฝึกเจริญสติ เมื่อทุกคนตระหนักว่าเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่จิตสร้างกลไกการสื่อสารการรับรู้ความเป็นจริงของโลกภายนอกและภายใน คุณภาพจิตที่ดีย่อมสื่อสารกับสิ่งที่ดี ๆ และสร้างเงื่อนไขต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีได้ ซึ่งตรงตามสมัชชาที่กล่าวว่าให้คิดบวก อยู่เสมอ

ในทำนองเดียวกันการตั้งสติก่อนตาย ย่อมไปสู่สุคติ ตามพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ ซึ่งมีความหมายว่าการสื่อสารต่อไปอีกภพภูมิหนึ่งย่อมเกิดจากคุณภาพที่จิตมี ส่งการสื่อสารกับภพที่ไป ซึ่งวิบากกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่แฝงเร้นอยู่ที่จะฉายภาพให้เราได้เห็นหรือเป้าหมายได้ด้วยเหมือนกัน แต่ถ้าสติเราได้รับการฝึกมาดีย่อมหาทางออกได้ ดังคำว่า “ผู้ฝึกตนได้เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์” ในทำนองเดียวกันเมื่อเรารู้ว่าคลื่นจิตเหมือนคลื่นตามธรรมชาติที่สามารถสื่อได้ อาจจะออกแบบเครื่องมือสร้างคลื่นให้มีความถี่ตรงกับคลื่นของจิตที่ดีเพื่อส่งวิญญาณให้กับคนที่ใกล้ตาย อีกทั้งอาจจะเป็นตัวช่วยปรับแก้จิตของคนที่ไม่ดีให้เป็นคนดีได้

ในส่วนของสังคม : เมื่อเรารู้ว่าจิตสามารถสื่อสารได้ในทางฟิสิกส์ และมันผลต่อสสารหรือวัตถุ ดังนั้นการตั้งจิตเจตนาที่ดีให้กับสิ่งแวดล้อม องค์กร ผลย่อมเกิดขึ้นดีได้ด้วย ภาคการเกษตรแม่เมตตาให้กับพืชไร่ และแมลงศัตรูพืชอาจสามารถช่วยได้ซึ่งเดี๋ยวนี้มีการรื้อฟื้นการสวดไหว้แม่โพสพขึ้นมาใหม่ มีการบันทึกว่าพืชไร่งาม

และลดยาฆ่าแมลงได้ การรวมพลังจิตเพื่อการนี้ย่อมเป็นไปได้ คนในชุมชนต่างแผ่เมตตาจิตต่อกันในสังคมจะลดการขัดแย้ง สังคมสงบสุขมากขึ้น สิ่งดี ๆ จะเข้าสู่สังคมและองค์กรนั้น

มนุษย์อาจจะพัฒนาวิชาฟิสิกส์ประยุกต์ใช้อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตเป็นทฤษฎีจิตวิทยาแนวใหม่ เพื่อที่จะพิสูจน์หรือทำนายผลของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางจิต เช่น โรงพยาบาลอาจจะสร้างสภาพคลื่นความถี่ สำหรับคนไข้ใกล้ตายว่าควรจะคลื่นความถี่แบบไหน โดยการประดิษฐ์เครื่องมือที่มีคุณสมบัติช่วยส่งวิญญาณก็ได้ เราต้องวิจัยว่าคลื่นไหนเหมาะที่จะทำให้คนไข้มีความรู้สึกสุขสงบ และส่งผลการไปเกิดต่อภพชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ประทีป พืชทองหลาง. (2560). อุปมาแห่งชีวิต: นัยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(2), 348–365.
- พร รัตนสุวรรณ. (2539). *วิญญาณคืออะไร? เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.
- พระปลัดปรีชา คนุชโก. (2560). ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของไตรสิกขาในฐานะเป็นขบวนการให้เกิดญาณ 16. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(2), 169–180.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- พระโมศคัลลานะ. (2547). *คัมภีร์อริยธานวรรคนา*. พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินติ้ง.
- พระสารีบุตรเถระ. (2542). *สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค 1*. แปลโดยสิริ เพ็ชรไชย. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินติ้ง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สตีเฟน ฮอว์คิง. (2546). *ประวัติย่อของกาลเวลา*. แปลโดย รอฮีม ปรามาส. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- แสง จันทรงาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตในสังคมไทย*

The Development of Awakening of College Graduates in Thai Society

ปราโมทย์ ยอดแก้ว

Pramote Yotkaew

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Faculty of Management Science, Suan Dusit University, Thailand

Email: pramote_yotkaew@yahoo.com

บทคัดย่อ

บัณฑิตในที่นี้หมายถึงทุกคนที่ใช้ความรู้ ในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอันเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตามหลักความจริงของธรรมะ ที่ส่งผลให้ผู้ตื่นรู้เป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถพัฒนาตนจากการเจริญสติด้วยสติปัฏฐาน 4 การสร้างคุณธรรมพื้นฐาน 8 และการมีกัลยาณมิตร ที่พร้อมพัฒนา เรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงตามองค์ธรรมตื่นรู้ 7 ประการ อันสัมพันธ์กับหลักไตรสิกขาที่เรียกได้ว่าบัณฑิตตื่นรู้ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ปัจจุบันบัณฑิตคาดหวังเป็นผู้รับ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ มีอุปสรรคมาจากทัศนคติและการส่งเสริมให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง ดังนั้นการทำให้บัณฑิตตื่นรู้จำเป็นต้องเน้นคุณภาพการศึกษาด้านความรู้ คุณธรรมที่สร้างจากความเชื่อ ความศรัทธา ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนา ก็เกิดจากด้านการศึกษา การบริหารเวลา สื่อที่มีอิทธิพล ศาสนาวิถีพิธีกรรมใหม่และนโยบายของผู้หน้าที่ขาดการตื่นรู้อย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้ จำเป็นต้องส่งเสริมการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ จนเป็นพฤติกรรมที่มีจิตวิญญาณตื่นรู้

คำสำคัญ: การตื่นรู้; บัณฑิต; สังคมไทย

*ปรับปรุงจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการวิสาขบูชา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2554

ABSTRACT

Graduate means people who make a living by their intelligence in accordance with the principle of the truth of Dhamma to create prosperity for themselves and societies. This causes the awakened people who have wisdom developing themselves through the Satipatthana 4 recitation, basic virtues making and Kalyanamittata who are ready to develop, learn, and adapt with the Lord knowledge of awakenings. These relate to the rule of threefold training called awakened graduates that is the crucial matter needs to be taken in action in Thai societies.

At present, graduates expect returns and intend to exploit. The causes of these obstacles are the attitude and the advancement to make people have the real intelligence. Making graduates awaken, thus, we need to stress the quality of education in the view of knowledge together with merit which is formed by the belief and the faith caused by the solid mentality. The factors which are underdeveloped are caused by education, time management, influenced communication technology, new doctrine and worship, and the policy of the leaders who do not understand the real awakening. The suggestions for developing awakened graduates are to bring the knowledge into action until it becomes soul awakened behavior.

Keyword: Awakening; College Graduates; Thai Society

บทนำ

สังคมโลกเติบโตรวดเร็ว ทำให้ศาสนาไม่สามารถเข้าถึงจิตของมนุษย์ได้เหมือนในอดีต โดยเฉพาะสังคมไทยที่เปิดรับกระแสบริโภคนิยม และใช้สิทธิสนองตัณหาจนลืมความถูกต้องดังเช่น เสี่ยงสะท้อนความรักที่ขาดสติจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ขาดเมตตา กระทบศีลธรรมกับการทำแท้ง ที่มีได้เจตนา เรื่องนี้เป็นประเด็นทำให้สังคมไทยตื่น คิดทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น สังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากมายเพียงใด ทำให้เกิดการสำรวจจาก “สวนดุสิตโพล” (2554) ในกรณีเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ผลพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันทำให้เกิดพฤติกรรมการลอกเลียนแบบอย่างผิด ๆ คิดเป็นร้อยละ 34.38 และคนในสังคมไทยปัจจุบันมีสภาพจิตใจที่ตกต่ำ แ่ละง/ขาดคุณธรรม จริยธรรม คิดเป็นร้อยละ 32.81 จากข้อมูลน่าจะส่งผลต่อการสร้างความถูกต้อง แต่กับส่งผลต่อความเชื่อเรื่องการแก้กรรม อันจะส่งผลให้ปัญหาสามารถกับมาสู่วงจรที่ผิดมากขึ้น

ความคาดหวังสังคมมีต่อบัณฑิตที่จะมาแก้ปัญหาพัฒนาประเทศชาติ ทำให้เกิดการยกย่องบัณฑิตอย่างสูง ทำให้บุคคลเกิดความต้องการ แสงงหาให้ได้มาซึ่งใบปริญญา เพียงหวังให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากสังคมจนเต็มไปด้วยบัณฑิตปริญญาที่มีวัฒนธรรม “จั่วลิ้มดิน” (ส. ศิวรักษ์, 2550) ไม่เข้าใจคุณธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษ สนใจแต่วัฒนธรรมกามบริโภคแห่งกิเลสตัณหาและแสวงหาผลประโยชน์แค่หวังเพียงกำไรส่วนตน ซึ่งผู้ที่กระทำเช่นนี้ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีปริญญา ที่เรียกว่าบัณฑิต แต่ขาดจิตสำนึกทำลายศักดิ์ศรีตนเอง ตัวอย่างผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ท่านหนึ่ง มีพฤติการณ์ฉันทู้สาวกับหญิงที่มีสามีแล้ว และส่งเสริมให้หญิงเรียกร้องสินบนในการตัดสินคดีต่างๆ ถูกฟ้องตัดสินว่าเป็นกระทำผิดวินัยร้ายแรงทำให้ถูกไล่ออกจากราชการ ปัญหาเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์สำคัญสำหรับการเป็นบัณฑิตที่ต้องระวังเรื่อง เงิน เช็กส์ และอำนาจ ที่มีอิทธิพลทำให้ขาดสติเกิดความโลภ ดังนั้นถึงเวลาที่บัณฑิตควรสู่การพัฒนาให้เกิดการตื่นรู้ เพื่อการเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ในสังคม

บัณฑิตหมายถึงอะไร

ทางพระพุทธศาสนาในมังคลัตถทีปนี กล่าวว่า บัณฑิต หมายถึง บุคคลที่ประกอบด้วยกุศลกรรม 10 (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) ผู้เป็นบัณฑิตในพุทธกาล เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก 80 รูป และพระสาวกของพระตถาคตเหล่าอื่น ครุสฺสเนตต์และอกิตติดาบส อดีตกาลเรียกบุคคลเหล่านี้ว่าบัณฑิต เพราะการดำเนินประโยชน์ทั้งหลายของท่านเหล่านี้กระทำด้วยปัญญาในปัจจุบันและพิจารณาถึงอนาคต (พระจිරพัฒน์ สมาจาโร, 2547)

บุคคลผู้มีสติไม่ประมาท ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงประโยชน์สูงสุดในชีวิตได้ ดี เพราะความมีสติไม่ประมาทสามารถทำให้บุคคลรู้จักเลือกหลักกรรมต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

“บุคคลผู้ปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอันโอฬารต่อ ๆ ไปไปพึงบำเพ็ญความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง 2 คือ ประโยชน์ภพนี้ และประโยชน์ภพหน้า เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ผู้มีปัญญาจึงได้นามว่า “บัณฑิต”ฯ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าได้อธิบายคำว่า บัณฑิต ชัดเจนแต่เมื่อนำมาพิจารณากับทางโลก ที่กล่าวถึง

บัณฑิต ความหมายตาม พจนานุกรม [บัณฑิต] เป็น น. ผู้ทรงความรู้, ผู้มีปัญญา, นักปราชญ์, ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาซึ่งมี 3 ชั้นคือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่าบัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต, ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี บัณฑิตย์ [บัณฑิต] น. ความรอบรู้, การเรียน, ความเป็นบัณฑิต (ราชบัณฑิต, 2546) หรือ [บัน-ดิด] น. ผู้มีปัญญา, ผู้ทรงความรู้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2554) อธิบายถึงการวัดความเป็นบัณฑิตทางโลกและบัณฑิตทางธรรม การปฏิบัติศาสนกิจเป็นบัณฑิตจากการใช้ความรู้ ให้เป็นประโยชน์สมกับที่เป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา แต่ชาวโลกวัดความเป็นบัณฑิตกันที่ระดับความรู้ ของผู้เรียนจบระดับปริญญาตรี ซึ่งก็เรียกว่าเป็นบัณฑิต ผู้เรียนจบระดับปริญญาโท – เอก เป็นมหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางพระพุทธศาสนา กับทางโลกที่สามารถวัดความเป็นบัณฑิต จากการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ การจบการศึกษามีความรู้ระดับปริญญาตรีจัดว่าเป็นบัณฑิตในทางโลก แต่อาจจะยังไม่เป็นบัณฑิตในทางธรรมถ้ายังไม่สามารถนำความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

บัณฑิตในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาเพื่อพัฒนาเป็นบัณฑิตทางโลก รวมถึงผู้ที่ได้ปริญญาที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตและผู้ที่ไม่ได้ศึกษาปริญญาแต่มีการดำเนินชีวิตที่กำลังพัฒนาเป็นบัณฑิตทางธรรม การเป็นบัณฑิตที่กล่าวมาต้องการพัฒนาเป็นบัณฑิตขั้นสูง เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างมีความสุข

การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิต

เมื่อบัณฑิตมิได้หมายถึง การได้มาซึ่งกระดาษหนึ่งใบที่เขียนว่าสอบไล่ได้ตามหลักสูตร...บัณฑิต มีศักดิ์และสิทธิ แห่งปริญญาในทุกประการ กระดาษใบนี้เมื่อพิจารณาคำเขียนที่กล่าวมาจะสังเกตได้ว่า มิได้รับรองถึงการมีปัญญาของบัณฑิต ในกระดาษที่เรียกว่า ปริญญา ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญที่ต้องมีอยู่ในตัวของผู้รับ

ปริญญามีฉะนั้นจะเป็นดัง “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” ที่ในอดีต วิทยากร เชียงกูล (2554) ได้เขียนบทกลอน เมื่อ พ.ศ. 2511 ไว้ว่า

“ฉันทเยาว์ ฉันทเขลา ฉันททั้ง
ฉันทจึง มหา ความหมาย
ฉันทหวัง เก็บอะไรไปมากมาย
สุดท้าย ให้กระดาษฉันทแผ่นเดียว”

ผู้เขียนบทกลอนปัจจุบันเป็นนักวิชาการตำแหน่งรองศาสตราจารย์ บทกลอนในอดีตของท่านแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนในยุคสังคมปัจจุบันที่ยกย่องการกระดาษใบเดียว แต่กลอนบทนี้น่าจะเป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนนิสิต-นักศึกษาให้เข้าใจถึงเป้าหมายของการเรียนเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นบัณฑิต มิใช่ทำยาสุดได้แต่กระดาษใบเดียว คือใบปริญญา คงเป็นเรื่องที่แย่มาก สำหรับบัณฑิตเหล่านั้น ซึ่งมักจะโทษสถาบันการศึกษาว่าทำให้ตนแย่ ทำให้ตนหางานทำไม่ได้ ทำให้ตนเองรู้สึกไร้ค่า สิ่งเหล่านี้อาจจะโทษว่าเกิดจากสถาบันก็ได้เพียงส่วนหนึ่ง ที่ไม่ได้อธิบายความหมายของบัณฑิตให้ผู้เรียน นิสิต-นักศึกษาเข้าใจอย่างถ่องแท้จนเกิดการตื่นรู้ก่อนเรียน ที่นำไปสู่การพัฒนาพัฒนาตน หรือพัฒนาคนในสังคมนั้นๆ

การเรียนถ้าไม่เข้าใจเป้าหมายที่แท้จริงจะเป็นที่มาของการพัฒนาบัณฑิตที่ไม่ถูกต้อง เพราะผู้เรียนนิสิต-นักศึกษาไม่พัฒนาตน หลับใหลอยู่แต่ในวังวน คำสั่งของผู้สอน เรื่องนี้ชี้ให้เห็นถึงการขาดการตื่นรู้ในการพัฒนาบัณฑิตจึงต้องให้ความสำคัญเพื่ออนาคตของสังคม ที่ไม่ใช่มีความรู้อยู่แต่อ่าน เขียนตามตำราโดยไม่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติหรือปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมโดยเฉพาะการขาดปัญญาทางธรรมเท่าที่ขบขั้ได้พัฒนาการที่จะก้าวสู่การเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ด้วยการตื่นรู้

ตื่นรู้ ความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้แยกออกเป็นความหมายของตื่น และรู้ ดังนี้ **ตื่น** เป็น ก. หมายถึงการฟื้นจากหลับ เช่น ตื่นอยู่ แสดงอาการผิดปกติเพราะตกใจ ตีใจ หรือแปลกใจ เช่น วัวตื่น ควายตื่น ตื่นเวทิต ตื่นยศ ตื่นไฟ รู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ในคำว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตื่นแล้ว โดยปริยาย หมายความว่า รู้เท่าทัน รู้ตัวขึ้น **รู้** เป็น ก. แจ้ง เข้าใจ ทราบ

จากความหมายดังกล่าวถ้ารวมเป็นการตื่นรู้ หมายถึง ความเข้าใจทางความคิด ที่แสดงให้เห็นถึงการรับทราบข้อเท็จจริง การเข้าใจข้อเท็จจริง จากเดิมที่ไม่เกิดความเข้าใจ การตื่นรู้สามารถเปรียบเทียบกับคำว่าสัมปชัญญะ เป็นความรู้ตัวทั่วพร้อม ความรู้ตระหนักรู้ชัดเข้าใจชัด ซึ่งสิ่งที่นึกได้มักมากับสติ เป็นสติตื่นรู้ จากที่กล่าวมาคำว่า การตื่นรู้สามารถเทียบได้กับปัญญาการตื่นรู้จึงเป็นปัญญาหรือการรู้รอบนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมะ ผู้ตื่นรู้จึงเป็นผู้ที่มีปัญญาดังพระพุทธเจ้าที่เป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเปรียบได้กับบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา

1. การตื่นรู้ทางพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก ชาครียสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้ตื่น (เป็นผู้ตื่น หมายถึงเป็นผู้มีความ

เพียรเป็นเครื่องต้น) อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และควรเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งกัมมัญญานนั้น” จากพระสูตรที่กล่าวมาชี้ให้เห็นถึงผู้ต้นคือผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ มีจิตใฝ่ธรรม เบิกบานผ่องใสมีสมาธิและมีปัญญา ซึ่งก็เท่ากับการเป็นผู้ตื่นรู้ สังคมปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญ ในเรื่องการตื่นรู้

ดิช นัท ฮันท์ ที่อธิบายว่าทำไมหมู่บ้านพลัม จึงได้รับประทานนมและไข่ ท่านดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึง “... พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรว่าด้วยเนื้อแห่งบุตรชาย คู่สามีภรรยาคนหนึ่งได้ออกเดินทาง พร้อมลูกชายที่ยังเล็ก เพื่อหาดินแดนใหม่ที่ปลอดภัยแต่การเดินทางขาดความรู้ เมื่อเดินได้ครึ่งทางก็ทำให้อาหารหมด พวกเขาตระหนักว่าทั้งสามคนจะต้องตายในทะเลทราย ในที่สุดทำให้พ่อและแม่ตัดสินใจที่จะฆ่าลูกชายเป็นอาหาร เล่าเสร็จพระองค์ทรงตรัสถาม “พวกท่านคิดว่า สามีภรรยาคู่นี้มีความสุขหรือไม่ที่ได้กินเนื้อของลูกชาย” เหล่าภิกษุทูลตอบว่า “หามิได้ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทั้งคู่ต้องทนทุกข์เมื่อต้องกินเนื้อของลูกชาย” พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า “เพื่อนที่รักทั้งหลาย พวกเราต้องฝึกปฏิบัติรับประทานอาหาร ในแบบที่เรายังมีความรัก ความกรุณาในหัวใจ เราต้องรับประทานอย่างมีสติ มิเช่นนั้น เราอาจจะกำลังรับประทานเนื้อลูกหลานของเราเอง...” ท่านดิช นัท ฮันท์ อธิบายถึงรายงานจากองค์การยูเนสโก ว่าทุก ๆ วันมีเด็ก ๆ ประมาณ 40,000 คนเสียชีวิตเพราะความหิวโหยหรือขาดสารอาหาร แต่ในเวลาเดียวกันมีการเพาะปลูกเพื่อเอาไปเลี้ยง ปศุสัตว์ (วัว หมู ไก่ เป็นต้น) หรือเอาไปผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งปริมาณพืชอาหาร มีปริมาณเท่ากับจำนวนแคลอรีที่พอเพียงต่อความต้องการ ทั้งหมดของชาวโลกใบนี้ ดังนั้น “เมื่อรับประทานอาหารเนื้อสัตว์และดื่มแอลกอฮอล์อย่างมีสติ เราจะตระหนักได้ว่า เรากำลังกินเนื้อลูกหลานของเราอยู่”

การอธิบายดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการตื่นรู้ในการบริโภคอย่างมีสติ ซึ่งเกิดการตื่นรู้อันหมายถึงความเข้าใจด้วยหลักธรรมอันถูกต้อง การแนะนำหลักธรรมของท่านช่วยกระตุ้นให้ผู้สนใจ ตื่นรู้ เข้าใจสนับสนุน และฝึกปฏิบัติตาม เพื่อที่จะช่วยให้โลกและสรรพชีวิตปลอดภัย เพราะถ้าไม่มีการตื่นรู้ กลุ่มชนโลกและสรรพชีวิตจะไม่มีโอกาสอยู่รอดจากภาวะโลกร้อน ดังนั้นการพัฒนาการตื่นรู้ทางพระพุทธศาสนา จากความเป็นผู้มีสติ มีสติสัมปชัญญะ มีความเพียร มีปัญญารักษาตน มีความปกติในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดี ซึ่งมีได้หมายความว่าต้องปฏิบัติตามทุกเรื่องเพียงแต่ต้องตื่นรู้ในทางสายกลางมีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งจะปฏิบัติจากตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม

การพัฒนาตนแห่งการตื่นรู้

ธรรมชาติของมนุษย์เป็นเรื่อยากที่เกิดแล้วจะสามารถเป็นบัณฑิตได้เอง เพราะการเป็นบัณฑิตส่วนมากต้องเกิดจากการรับรู้ เรียนรู้ หรืออาจเป็นไปตามที่องค์การยูเนสโกกำหนดเป็นเป้าหมายของการศึกษา เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความรู้ความสามารถ ที่ศาสนาเรียกว่าปัญญา ทั้งความรู้ ความสามารถและปัญญาจะต้องเป็นองค์รวมแห่งการตื่นรู้ อันอยู่ในตัวบุคคล โดยสามารถนำออกมาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่

เป็นเรื่องยากสำหรับสังคมที่เต็มไปด้วยกิเลสในปัจจุบัน ที่ผู้ไม่ได้มีการพัฒนาดนอยู่เป็นประจำ ก็ยากที่จะเกิดปัญญาตื่นรู้ได้ ดังนั้นการพัฒนาดนแห่งการตื่นรู้ในที่นี้ขอเสนอ 3 รูปแบบแห่งการพัฒนา ประกอบด้วย

การพัฒนาดนแห่งการตื่นรู้ด้วยสติ

สถาบันการศึกษาสามารถพัฒนาการตื่นรู้ได้แต่อาจจะไม่ชัดเจนพอเพราะการตื่นรู้ที่แท้จริงเป็นเรื่องของจิตที่จะต้องตั้งสติมาสร้างความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งศาสนาเป็นที่หล่อหลอมจิตใจในการสร้างความเชื่อจนเกิดศรัทธาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาดนด้วยสติอันจะนำไปสู่การตื่นรู้

ศาสนาทุกศาสนาให้ความสำคัญกับการมีสติ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับสติที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตและดับลงพร้อมกับจิต โดยอาศัยอารมณ์เดียวกับจิตที่เรียกว่าเจตสิก ซึ่งถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการใช้สติ เพื่อการทำความดี ละเว้นความชั่ว ตามที่มนุษย์เกิดมาต้องมีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) ตามหลักพระพุทธศาสนาที่มีวัฏจักรว่าด้วย “การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และการดับลง” เป็นธรรมดา มนุษย์เกิดมาพร้อมกับสติที่ติดตัวมาแต่อาจน้อย อันเป็นเหตุให้เด็กต้องเข้าสู่กระบวนการรับรู้ เรียนรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่สำคัญกับไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการสร้าง รักษา และพัฒนาสติ เพื่อส่งเสริมสติให้เกิดความมั่นคงตั้งอยู่ตลอดในขณะที่มีลมหายใจ ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สติ โลกสมิ ชาติโร สติเป็นธรรมเป็นเครื่องเตือนอยู่ สติเป็นยาม ซึ่งยามนี้หลับไม่ได้ ถ้าหลับจะถูกทำโทษ ยามต้องตื่นอยู่ตลอดเวลาในการทำหน้าที่เป็นยาม ดังนั้นสติต้องตื่นอยู่ตลอด เพื่อป้องกันบาปอกุศลไม่ให้เข้าไปในจิต แล้วก็อนุญาตให้บุญกุศลเข้าได้ (วคิน อินทสระ, 2554)

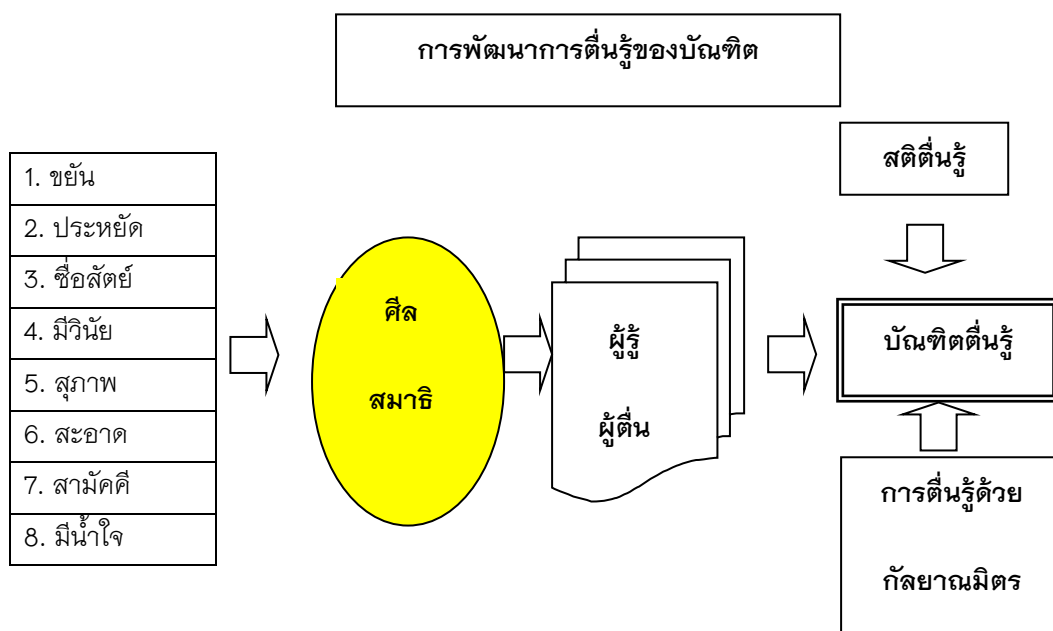
การพัฒนาดนจากการสำรวจสติ โดยใช้ปัญญาที่พิจารณาบุญกุศลให้เข้าไปในจิต แล้วป้องกันบาปอกุศลมิให้เข้าไปได้ ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตที่สามารถพัฒนาดนให้มีสติตื่นรู้ได้ด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นธรรมที่มีอุปการะมากในการพัฒนาดน ที่ทำให้เกิดการรู้สึกตัวการระลึกได้อยู่ตลอดเวลา การฝึกตนให้รู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ และระงับมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท ซึ่งสิ่งที่ปฏิบัติถือว่าเป็นธรรมอันดี การฝึกสติจึงเป็นเรื่องสำคัญมากในการพัฒนาดนของบัณฑิต การพัฒนาดนให้มีสติเพื่อความไม่ประมาท จะทำให้มีการดำเนินชีวิตด้วยสติ เกิดความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้า และควบคุมพฤติกรรมตลอดเวลา อาจเรียกว่า ความประมาท ทำให้เกิดผลเสียเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ในทุกๆ เรื่องโดยเฉพาะเรื่องการขับรถ หรือการทำงานกับเครื่องจักรหรือการทำงานที่ต้องเสี่ยงภัยถ้าเกิดความประมาทจะเป็นเหตุแห่งภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นมาทำร้ายทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้ขาดสติ

ผู้เป็นบัณฑิตจะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาและมีการพัฒนาสติให้ตื่นรู้อยู่ตลอดเวลาในการปฏิบัติตนหรือการปฏิบัติกิจทางสังคมด้วยการตื่นรู้คิด รู้ทำ รู้ร่วม ตามความเป็นจริง ตามเหตุผล ตามหลักคุณธรรมที่เข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม ตื่นรู้เข้าใจพุทธธรรม มีสติไม่ประมาท และมีสติไม่โลภ ตื่นรู้ที่จะช่วยเหลือตนเอง ใส่ใจดูแลตนเอง และ ตื่นรู้ที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสังคมด้วยจิตอาสา ตื่นรู้ที่พร้อมพัฒนาโดยเริ่มจากการพัฒนาดนเอง พัฒนาดนใกล้ตัว พัฒนาลังคมใกล้ตัว และพัฒนาลังคมทั่วไป

การพัฒนาตนตื่นรู้ด้วยการสร้างคุณธรรม

การสร้างคุณธรรมตามที่กระทรวงศึกษาเน้นพัฒนาจะต้องผลักดันตั้งแต่เด็ก และเยาวชนให้เกิดคุณธรรมในขั้นพื้นฐาน 8 ประการ ประกอบด้วย 1. ชยัน 2. ประหยัด 3. ซื่อสัตย์ 4. มีวินัย 5. สุภาพ 6. สะอาด 7. สามัคคี และ 8. มีน้ำใจ การสร้างพื้นฐานคุณธรรมนี้ต้องการให้เด็ก และเยาวชนเป็นพลังในการสร้างสรรค์สังคมใหม่ ถือเป็นจุดที่ดีอันสามารถพัฒนาต่อในขั้นที่สูงขึ้นโดยการสร้างการตื่นรู้เป็นรูปธรรมให้กับเยาวชน ที่กำลังสำคัญส่วนหนึ่งของสังคมต่อไป

การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการให้ตื่นรู้ ต้องทำอย่างต่อเนื่องให้เป็นพฤติกรรมอยู่ในจิตวิญญาณของบัณฑิต ในร่วมหาวิทยาลัยเน้นการสร้างศรัทธาให้เข้าใจในคุณธรรมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของคำว่าด้วยศีล สมาธิ ปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องอันนำไปสู่การใช้ปฏิบัติจริงอันน่าจะเป็นก่อก่อนที่จะได้รับใบปริญญา นั่นหมายความว่านิสิต นักศึกษาในร่วมหาวิทยาลัยต้องมีความเป็นบัณฑิตทางธรรมก่อน เพราะถูกผลักดันมาตั้งแต่เป็นนักเรียน ดังนั้นเมื่อเข้าสู่ร่วมหาวิทยาลัยน่าจะได้พัฒนาเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก่อนที่จะได้รับใบปริญญา เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

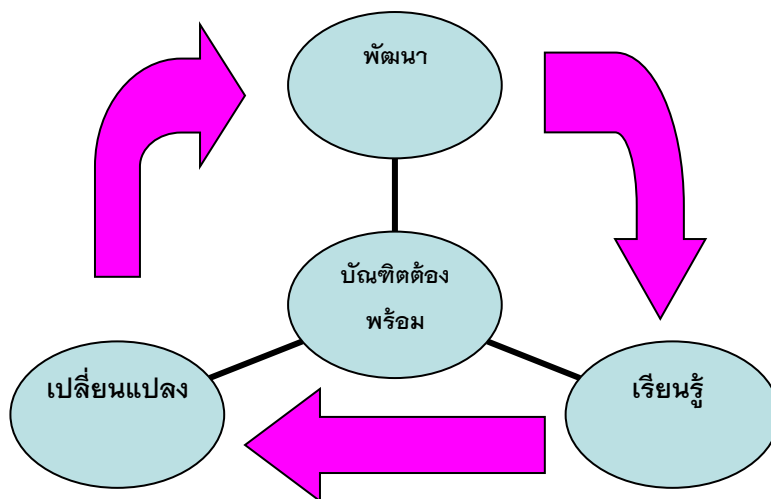


การจะเป็นบัณฑิตตื่นรู้ที่สมบูรณ์คงเริ่มพัฒนาจากคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ไปสู่การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นต้นของการตื่นรู้ที่แท้จริงในการแก้ไขปัญหาด้วยความเบิกบานใจในการดำเนินชีวิต อันเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์แบบที่ต้องมีสติตื่นรู้ คือมีสติในการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผลตามหลักความถูกต้องที่เป็น

ธรรม และสิ่งที่บัณฑิตขาดไม่ได้คือสติปัญญาในภวณมิตร์ที่ถือเป็นธรรมที่สำคัญในการพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตที่จะสร้างความมั่งคั่งอย่างยั่งยืน

การพัฒนาตนเองกับการตื่นรู้ด้วยภวณมิตร์

การจะไปพัฒนาผู้อื่นนั้นเป็นเรื่องที่ทำไ้ยาก สิ่งที่เราทำได้ง่ายก็คือการพัฒนาตนเองซึ่งสามารถทำได้จากการศึกษาเล่าเรียนทั้งจากสถาบันการศึกษาหรือการศึกษาด้วยตนเองรวมถึงการพัฒนาตนเองด้วยหลักธรรมเมื่อเราปฏิบัติได้เราถึงจะไปพัฒนาคนอื่นได้ เพราะสังคมจะยอมรับผู้ที่ปฏิบัติได้หรือต้องมีเครื่องหมายรับรองถึงจะเกิดความเชื่อถือยอมรับ แต่ก็ยังไม่ได้หมายความว่าเราจะปฏิบัติตาม เพราะการพัฒนาคนถือเป็นเรื่องที่ยาก และการพัฒนาสังคมจึงเป็นเรื่องที่ยากมาก การตื่นรู้ด้วยภวณมิตร์ ดังคำที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” คำกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเลือกคบคนคบเพื่อนโดยเฉพาะว่าที่บัณฑิตที่อยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็นแหล่งรวมดาว ทั้งดาวมหาลัย ดาวร้ายหรือดาวไล่ ที่ขาดสติคิดแต่สิ่งไม่ดี เช่นชวนกันเที่ยวไปพบกับอบายมุข แต่เรื่องชวนกันไปทำดี ชวนกันไปทำบุญ ชวนกันไปนั่งสมาธิ จะพบได้ยาก ดังนั้นบัณฑิตจึงต้องพิจารณาคบเพื่อนหรือมิตรที่เป็นภวณมิตร์ และต้องปฏิบัติต่อกับภวณมิตร์ให้ถูกต้องเหมาะสม ในการช่วยเหลือส่งเสริมความดีซึ่งกัน



สรุปการพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตไทยต้องพิจารณาส่งเสริมการสร้างสติ พัฒนาคุณธรรม และสร้างความรู้ความเข้าใจในภวณมิตร์ เพื่อทำให้เกิดปัญญาที่แท้จริงอันจะส่งผลต่อความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองและสังคม ความพร้อมที่จะเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ในทุกเวลาทุกสถานที่และทุกโอกาสด้วย

ตนเองหรือเรียนรู้จากผู้อื่นหรือเรียนรู้จากธรรมชาติประสบการณ์ด้วยสติให้เกิดปัญญาในการยอมรับความจริง และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงในทุกสถานการณ์สามารถเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมด้วยความถูกต้องโดยนำ ความรู้ที่ได้มาสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเหมาะสมเพื่อการพัฒนาตนอย่างยั่งยืน

ผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตตื่นรู้ในสังคมไทย

บัณฑิตทางโลกต้องตื่นรู้ เพื่อพัฒนาเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ จากคำว่า “บัณฑิต” แปลว่า “ผู้ฉลาด” ซึ่ง หมายถึง “ฉลาดที่มีปัญญาเป็นตัวหลักดันอยู่เบื้องหลัง” ความฉลาดของบัณฑิตทางโลกจึงต้องมีธรรมเป็น เครื่องค้ำนำให้เกิดความสมบูรณ์ การลงปฏิบัติของบัณฑิตสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดการตื่นรู้ได้ไม่น่าจะเป็น เรื่องยากที่จะพัฒนา แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือในระดับปริญญาก็สามารถเป็นบัณฑิตทางธรรมที่เกิดปัญญา อย่างถูกต้องในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ในสังคมสามารถแบ่งผู้ที่ได้ชื่อว่าบัณฑิตตื่นรู้เป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่ม 1. ทำงานด้านสังคม นิสิต-นักศึกษาที่มีจิตอาสาในการมีส่วนช่วยเหลือสังคมในสิ่งที่ตนสามารถ ทำได้ในยามที่เกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมนิสิตนักศึกษาหรือผู้มีจิตอาสามีการรวมตัวกันไปช่วยยกสิ่งของแจก สิ่งของ โครงการอาสาพัฒนาโรงเรียนในชนบท ที่ร่วมกันคิด ความแรง ร่วมใจกันเพื่อหาทุนทรัพย์ในการไปใช้ ช่วยเหลือสังคมอันเป็นการพัฒนาประสบการณ์ความคิดและจิตวิญญาณในการเป็นคนดี

กลุ่มที่ 2. ทำงานด้านพระพุทธศาสนา นิสิต-นักศึกษาที่มีพร้อมใจและเต็มใจในการร่วมอาสากิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่างๆ ร่วมบุญในการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนหรือบวชรักษาศีล ปฏิบัติธรรม ในการพัฒนาสติปัญญา มีทั้งทำเป็นหมู่คณะและมีการทำเป็นรายบุคคล

กลุ่มที่ 3. ทำงานด้านพระราชพิธีต่าง ๆ ที่นิสิต-นักศึกษาที่มีพร้อมใจด้วยแรงกายแรงใจหรือการร่วม มาเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถด้วยสำนึกในพระมหากรุณาที่ คุณด้วยความความเต็มใจ หรืองานที่รู้สึกถึงคุณงามความดีต่าง ๆ

กลุ่มที่ 4. ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม การที่นิสิต-นักศึกษาที่ทำโครงการด้านการรักษาสีสิ่งแวดล้อมด้วย ความเต็มใจ เช่นการทำโครงการปลูกป่า การทำโครงการธนาคารขยะ การทำโครงการรณรงค์รักษแม่น้ำลำ คลอง โครงการรณรงค์ไม่ใช้กระแทกจากโฟม รวมถึงการใช้ทรัพยากรของชาติอย่างประหยัดเช่น ใช้น้ำประปา ใช้ ไฟฟ้าอย่างประหยัดเท่าที่จำเป็นและรณรงค์ให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญของการประหยัดเพื่อการมีส่วนร่วมที่ ยาวนาน

กลุ่มที่ 5. ทำงานด้านประชาธิปไตย คุณครองผู้บริโภคหรือสิทธิมนุษยชน พวกนิสิต-นักศึกษาที่มี การรวมตัวกันเรียกร้องประชาธิปไตยโดยการรณรงค์ให้สังคมออกมาเลือกตั้งคนดี ออกมา ให้ความรู้กับสังคม ในเรื่องสิทธิ

กลุ่มที่ 6. ทำงานด้านศิลปวัฒนธรรม พวกนิสิต-นักศึกษามีการพัฒนาตนในดนตรีไทย มีการฝึกรำแบบไทย มีการแต่งกายให้เหมาะสมในการให้เกียรติสถาบันหรือสถานที่ มีการใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับตน และมีกิริยามารยาทให้สมกับการเป็นบัณฑิต

กลุ่มที่ 7. การรู้จักการใช้เวลาว่างและสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเอง นิสิต-นักศึกษาที่รู้จักใช้เวลาว่างในการทำประโยชน์ เช่นฝึกงาน หางานทำได้เงินมาใช้ในการศึกษาลดภาระจากผู้ปกครองนอกจากใช้เวลาว่างแล้วยังรู้จักสร้างประโยชน์ให้กับตนเองพวกนี้รู้จักการเลือกบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์เช่นอาหารที่ครบ 5 หมู่ บริโภคผักผลไม้ รับประทานมังสะวิรัตบ้างเป็นบางวัน รณรงค์งดบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นเช่นขนมกรอบ อาหารขยะ หรืออาหารที่ทำลายสุขภาพในสถานศึกษา และพวกเครื่องดื่มที่มีคาเฟอีนหรือเครื่องดื่มที่ทำให้มีนมามีสารเสพติดนอกสถานศึกษา

การปฏิบัติดังกล่าวของกลุ่มนิสิต-นักศึกษาที่ทำด้วยใจจริงก็ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตต้นรู้ได้ในแต่ละเรื่องซึ่งสามารถพัฒนานตนให้มีสติที่ตื่นรู้ อันทำให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิต รู้จักวิเคราะห์สาเหตุและผลอันเกิดจากสาเหตุดังกล่าว ผู้รู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม ความสามารถ และรู้จักหลักของความพอดี มีการดำเนินชีวิตพอเหมาะพอควร รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกกาลเทศะ ปฏิบัติการปรับตัวและแก้ไขตนให้เหมาะกับสภาพของกลุ่มและชุมชน รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ดี อันต้องทำให้คนในสังคมเป็นบัณฑิตต้นรู้ให้มากที่สุดทั้งที่มีปริญญาและไม่มีปริญญาเพื่อให้ส่งผลต่อการตื่นรู้ในการทำงานตามหน้าที่ ซึ่งผู้นำก็ทำงานในหน้าที่ของผู้นำ ด้วยความเมตตาตามปัญญาตื่นรู้ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนผู้ตามก็ทำหน้าที่ของผู้ตามด้วยปัญญาตื่นรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ปัญหาของบัณฑิตในปัจจุบันกับการตื่นรู้ของบัณฑิต

สังคมยกย่องบัณฑิตโดยคาดหวังว่าเป็นผู้ตื่นรู้ ยิ่งมีการศึกษาสูง ๆ มีเกียรติยศหน้าที่การงานที่ใหญ่โต ยิ่งยกย่องมาก แต่ในความเป็นบัณฑิตในเรื่องคุณธรรม 8 ประการก็เป็นปัญหาที่ไม่ได้พัฒนาตั้งแต่เรื่องความขยัน บัณฑิตจะขยันในเรื่องที่ไม่เหมาะสม เช่นการเรียนไม่ขยันแต่ขยันแต่งตัวเล่นเกมส์ การช่วยเหลือผู้ปกครองในงานบ้านก็น้อยลงดูเหมือนว่าจะทำงานบ้านอะไรไม่เป็นในเรื่องการดำเนินชีวิต แต่ขยันเที่ยวช้อปปิ้งสังเกตุได้ว่าขาดความประหยัดจากการบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นไม่เหมาะสม และไม่เห็นคุณค่าสิ่งของที่ใช้ในเรื่องความซื่อสัตย์จะยึดประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้งไม่ยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ทำผิด โดยเฉพาะเรื่องวินัย มักจะทำผิดกฎผิดระเบียบ ซึ่งจะพูดติดปากกันว่า “กฎเขามิไฉน” โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย การรักษาเวลา ความสุขภาพบัณฑิตมีความเป็นตัวเอามากขึ้นจนลืมวัฒนธรรมในการเคารพนับถือผู้ใหญ่ การพูดการให้เกียรติ ความสะอาดเรื่องนี้มีการแต่งตัวที่สะอาดเพราะรักสวยรักงาม สรุปรวากายสะอาดแต่การพูดวาจาที่แสดงออกไม่สุภาพ สุดท้ายใจก็ยากที่จะพิจารณาเรื่องสามัคคีสังเกตุได้ว่ามีน้อยมากที่จะร่วมแรงร่วมใจกัน

การทำกิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะเรื่องการเมืองมีน้ำใจที่ค่อนข้างจะหายไปจากสังคมไทย บัณฑิตจึงไม่มีน้ำใจ เพราะสถาบันการศึกษามีได้มีการส่งเสริมคุณธรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมทำให้บัณฑิตขาดความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมให้เป็นพฤติกรรมสู่จิตวิญญาณ

บัณฑิตในอนาคตของสังคมปัจจุบัน ยังเน้นการเรียนรู้ที่ได้รับจากครูอาจารย์ที่สอนแต่ในตำราเป็นส่วนใหญ่ และอาจารย์ผู้สอนก็เน้นจะให้ผู้เรียนเพียงแค่สอบผ่าน ให้ ทำให้ผู้เรียนหวังจะเป็นผู้รับอย่างเดียวและรับโดยมิรู้ว่สิ่งที่รับนั้นถูกหรือผิด ทำให้ขาดการเรียนรู้ที่เป็นองค์ความรู้นอกห้องหรือเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจริงจากสังคมปัจจุบันเพราะสิ่งที่พบเป็นสิ่งที่อยู่ในตำราในอดีต ขาดภาพของความเป็นจริงในปัจจุบัน ทำให้ขาดสิ่งที่ต้องการที่แท้จริง ทำให้ขาดการตื่นรู้ หวังแต่เพียงให้ผ่านในวิชานั้นๆ และถ้ามีปัญหา ก็อาจมีการฟ้องร้องอาจารย์ จากกฎหมายปกครอง หรือร้องเรียนอาจารย์โดยขาดจิตของการการนับถือครู อาจารย์ ซึ่งเรื่องนี้ก็อาจเกิดจากครู อาจารย์ที่ตนเองเป็นบัณฑิตจะสร้างบัณฑิตแต่ตนเองกับขาดการตื่นรู้เสียเองทำให้ลูกศิษย์มีเคารพนับถือได้

ส่วนว่าที่บัณฑิตจะมีเหตุผลที่ยึดประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก คำนึงถึงความถูกต้องน้อย เกิดการขาดระเบียบวินัยมาก โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย การพูดการปฏิบัติที่ขาดสัมมาคารวะและความจริงใจ ขาดเป้าหมายที่ชัดเจนเทียบได้ว่าไม่รู้จักตนว่าต้องการอะไรมีรู้จักประมาณตนในการทำงานว่าจะทำอะไร ความเหมาะสมอยู่ตรงไหน แต่ว่าที่บัณฑิตในปัจจุบันจะมีความกล้าในการแสดงออกในการเข้าชุมชนเข้าพบบุคคลจากการที่กล้าติดต่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนในการทำกิจกรรมแต่เป็นความกล้าที่อาศัยหุ่ผุ่คณะ การรู้จักการเข้าชุมชน เข้าบุคคลอย่างถูกต้องมีน้อยที่มีความสามารถอันเกิดจากการพัฒนามาตั้งแต่เด็กและมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนเกิดการตื่นรู้

สังคมไทยมีบัณฑิตตื่นรู้้น้อย เนื่องจากปัจจุบันเน้นการเรียนรู้การทำกิจกรรมน้อย ซึ่งถือได้ว่าบัณฑิตกลุ่มนี้น้อยคนมากที่จะมีศีล สมาธิ ปัญญา สิ่งที่ขาดก็เนื่องจากการขาดสติ ส่วนมากการทำกิจกรรมเมื่อเกิดปัญหาแล้วจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งต่างกับผู้มีสติจะเกิดปัญญาอันนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างดีทำให้กิจกรรมของว่าที่บัณฑิตที่ทำงานเป็นทีมมีขาดสติบางมีสติบ้างจึงมีปัญหาในการแก้ปัญหาให้งานสามารถสำเร็จได้ดีบ้าง แต่ปัจจุบันว่าที่บัณฑิตตื่นรู้ที่มีลักษณะทำกิจกรรมเพื่อสังคมจะมีน้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณบัณฑิตและเมื่อเทียบกับในอดีต

อุปสรรคของบัณฑิตตื่นรู้

สาเหตุหลายประการ ที่ทำให้ระบบการพัฒนาบัณฑิตไม่สามารถสร้างการตื่นรู้ได้อย่างยั่งยืน ประการแรกคือ ทักษะคิดทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมสะท้อนถึงการรับบัณฑิตเข้าทำงานด้วยระบบเส้นสายจากการฝากงานของผู้มีอำนาจวาสนาถือได้ว่าเป็นการบ่อนทำลายขวัญและกำลังใจเป็นการทำลายระบบของบัณฑิตที่การตื่นรู้ยังไม่กล้าแข่งพอ เมื่อระบบมีการสอบแข่งขันที่ต้องสอบโดยการเน้นวิชาทางโลกโดยมิได้คำนึงถึงการ

ตื่นรู้ ที่เป็นหลักของการทำงานด้วยใจ ทำให้ มิได้ส่งเสริมให้บัณฑิตเกิดการตื่นรู้เลย เพราะเมื่อที่บัณฑิตทำกิจกรรมตื่นรู้ก็อาจมีผลต่อการเรียนไม่สามารถรู้ผู้ที่เน้นการเรียนอย่างเดียวได้

ประการต่อมาสถาบันการศึกษาขาดการพัฒนาบัณฑิตอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมคุณธรรมและไม่ยกการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นโดยคิดแต่เพียงว่ามีในวิชาเรียนแล้ว ซึ่งจริงๆถือว่าไม่เพียงพอต่อการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งแห่งจิตวิญญาณ และบางครั้งอาจารย์ผู้สอนเองก็อาจขาดความเข้าใจจริงถึงการตื่นรู้หรือขาดเหตุผลจากการพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิต ทำให้เน้นสอนอย่างเดียวไม่สนใจกิจกรรมที่จะเป็นตัวสร้างบัณฑิตที่สมบูรณ์ เช่นเมื่อบัณฑิตจะลงพื้นที่พัฒนาสังคมก็ไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร

ประการที่ 3 ศาสนามีการพัฒนาพิธีกรรมมาใช้ในทางที่ผิด โดยไม่สามารถชี้ปัญญาทางศาสนาให้สังคมเข้าใจเมื่อพิธีกรรมที่ผิดและถูกถ่ายทอดมาสู่บัณฑิตที่ขาดการตื่นรู้ ไม่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ศาสนาขาดผู้รับผิดชอบในการชี้การตื่นรู้อย่างแท้จริง และสื่อที่ประเด็นนำเสนอขาดข้อมูลที่ชัดเจน ทำให้การใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาข้อมูลขาดเหตุผลสังคมสับสน

ประการสุดท้าย ภาครัฐขาดการส่งเสริมในการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้อย่างแท้จริงทำให้บัณฑิตในปัจจุบันขาดการตื่นรู้ก่อนแถมไม่สามารถมีพลังเหมือนในอดีต ในการเรียกร้องต่อภาครัฐในสิ่งที่ถูกต้อง จากที่กล่าวมาแล้ว ส.ศิวรักษ์ อธิบายถึงเยาวชนที่บัณฑิต และชนชั้นกลางถูกหล่อหลอมให้อยากดัดจริตติดดินเป็นชนชั้นสูงมุ่งสู่กรุงลิ้มชนบท มีระบบปริญญา มีระบบเงินตรา มีระบบการแสดงอารมณ์ทางด้านยานพาหนะ ที่อยู่อาศัยตลอดจนการใช้เวลาว่างในทางหายหน้าต่างๆ เช่น ค็อกเทลลาร์น ดิสโก้เทค หรือบอตกปลา สนามปี ปีกัน ทำให้ลิ้มตัวตนของตัวเอง ลิ้มแลเห็นสภาพอันอยู่ดิตรรมในสังคม และไม่ให้ความสำคัญถึงสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคของการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้อย่างแท้จริงที่ยากจะแก้ไขได้เพราะรัฐบาล ทุกรัฐบาลมิได้มีความเข้าใจในการพัฒนาที่แท้จริง (ส. ศิวรักษ์, 2550)

สิ่งสนับสนุนให้บัณฑิตเกิดการตื่นรู้

การเรียนรู้ตามเป้าหมายทางการศึกษาของ ยูเนสโก (UNESCO) ที่มุ่งหวังเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสิ่งแรก คือ ช่วยกำจัดความยากจนให้ความรู้ ให้วิชาชีพ และทักษะวิชาชีพเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ 2. ช่วยทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี อันเกิดจากการมีความรู้ มีทักษะในการดูแลสุขภาพตนเอง และสมาชิกในครอบครัวซึ่งสุขภาพดีควรมีทั้งสุขภาพกายดี จิตดี สังคมดี และมีสุขภาพจิตวิญญาณที่ดีอันได้แก่สุขภาพทางศีลธรรมดี หรือสุขภาพสติปัญญาดีซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการศึกษาที่มีคุณภาพ 3. ช่วยสนับสนุนประชาธิปไตยและสนับสนุนธรรมาภิบาลตามความเป็นธรรมทางสังคม ความมีอิสระทางการเมืองและความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน สุดท้ายการศึกษาต้องช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (เกษม วัฒนชัย, 2551)

เมื่อตีความจากความมุ่งหวังในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่กล่าว พบว่าหลักสำคัญคือชี้ให้เห็นถึงการตื่นรู้ของการเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ จากการศึกษาที่รู้ที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการมีคุณธรรมที่เป็นปัญญาสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหา ของตนเอง สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีสติปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต สังคมไทยสามารถสร้างบัณฑิตแห่งการตื่นรู้ได้ง่ายเพราะคนในสังคมส่วนใหญ่มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่และพระพุทธศาสนาความเข้มแข็งและเป็นเสาหลักทางพระพุทธศาสนาเถรวาทของโลกทำให้การพัฒนาบัณฑิตให้เกิดการตื่นรู้ สามารถสร้างได้ง่ายจากสังคมไทยที่มีลักษณะประกอบด้วย

1. มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นทุนของสังคมในเรื่องการยอมรับในความดี ความถูกต้อง ภายใต้เหตุผลแห่งการสร้างการตื่นรู้
2. มีการเรียนการสอนที่เน้นคุณธรรมวัฒนธรรมกันมาตั้งแต่เด็ก รวมถึงมีการนิมนต์พระเข้าไปสอนในโรงเรียนหรือทำกิจกรรมที่มีพระเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยตลอด และมีโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ที่พร้อมในการสนับสนุนตลอดเวลา
3. มีกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มากพอพร้อมสร้างการตื่นรู้ตลอดอย่างต่อเนื่องต่อทั้งปีจากประเทศไทยที่เป็นเมืองพระพุทธศาสนา
4. มีการส่งเสริมความดีของสังคมไทย โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา สังคมไทยไม่ขัดการทำความดีและพร้อมให้การสนับสนุนตลอดโดยพิจารณาได้จากยอดเงินที่บริจาคในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการช่วยเหลือสังคม
5. มีความเมตตาของพระสงฆ์ที่ให้ความสำคัญกับสังคม การมีส่วนร่วมในการสร้างการตื่นรู้จากประเทศไทยเรามีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ใหญ่และเข้มแข็งและประเทศไทยเป็นสอนสมาธิ-วิปัสสนาที่สำคัญของโลก การสร้างความเข้มแข็งด้านจิตวิญญาณอันเกิดจากสมาธิภาวนาจะสามารถสร้างภูมิคุ้มกันด้านทานต่อลัทธิบริโภคนิยม (พระไพศาล วิสาโล, 2546) น่าจะเป็นจุดสร้างความพร้อมที่จะพัฒนาให้บัณฑิตตื่นรู้ได้ คงต้องทำอย่างจริงจังทุกภาคส่วน ทั้งบ้าน วัด สถาบันการศึกษา เอกชน และภาครัฐที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่คงเป็นไปได้ยากจากสังคมโดยรวมที่ขาดการตื่นรู้มีเพียงน้อยนิดก็คงไม่สามารถขับเคลื่อนในภาพรวมได้รอวันที่จะถูกกลืนกินถ้าไม่มีจิตวิญญาณที่กล้าแกร่งพอจากปัจจัยกิเลสที่พัฒนา

ปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาให้บัณฑิตตื่นรู้

สภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อพลังของอำนาจทุนและการบริโภคนิยมที่ยังสร้างโลกทัศน์ครอบงำความคิดของผู้คนเอาไว้ ส่งเสริมให้เห็นแต่ความสะดวกสบาย เน้นประโยชน์ส่วนตนจนเห็นแก่ตัวเป็นความเคยชินทำให้เกิดกิเลส ตัณหามากขึ้นจนไปปิดกั้นการคุณธรรมความดี คนส่วนมากจึงหลงไปกับความ

สะดวกสบายที่เป็นกิเลสต้นเหตุในการดำเนินชีวิต ที่ทำให้มีเงื่อนไขมากขึ้นในการทำความดีในความเชื่อ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบัณฑิตต้นรู้ ประกอบด้วย

ปัจจัยแรก ด้านการเรียนรู้ที่ขาดการตื่นรู้ตั้งแต่การเรียนรู้จากครอบครัวพ่อแม่มิได้เป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูก ไม่ได้สอนเรื่องการเป็นเด็กดีที่คุณธรรม เน้นแต่จะให้เก่งส่งเสริมความคิดให้กล้าคิดกล้าแสดงออกในการกระทำที่ผิดหลักของสังคมวัฒนธรรมไทยโดยไม่ได้ชี้แจงในสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อมาเรียนรู้ในโรงเรียนในมหาวิทยาลัยครู อาจารย์ก็มุ่งเน้นที่จะสอนในทางวิชาการจนขาดด้านความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม จะส่งเสริมกันน้อยมากและจะเชิดชูทางวิชาการเช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์โดยมิได้สนใจด้านคุณธรรมโดยบางครั้งครู อาจารย์ก็ขาดการพัฒนาสร้างการเรียนรู้ด้านคุณธรรมที่แท้จริงซึ่งบางครั้งสอนแต่ไม่สามารถสรุปออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนทำให้เด็ก นักศึกษาไม่เกิดความเข้าใจที่แท้จริง ที่ลึกซึ้งเพียงพอ ทำให้ขาดการตื่นตัวจนเป็นขาดการตื่นรู้ มีการสอนในเรื่องความเชื่อที่ผิดอันมีผลมาจากครอบครัวดังที่แม่เล่าว่าการที่ลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยดัง ๆ ไม่ได้เพราะแม่ลืมนบ หรือหมอดูได้รับความสนใจในกลุ่มนักศึกษา

ปัจจัยที่ 2 ด้านเวลาที่ไม่สามารถแบ่งเวลาหรือบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทำให้การดำเนินชีวิตต้องรีบเร่งไปเสียทุกเรื่อง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการจราจรที่ทำให้เสียเวลาอยู่บนท้องถนน รวมถึงเสียเวลาไปกับกิเลสจากสิ่งยั่วยุอื่น ๆ ที่ทำให้เรขาดสติใจยากขึ้นในการเลือกซื้อเดินในห้างสรรพสินค้าเป็นเวลานานๆ เราเสียเวลาไปกับสิ่งบันเทิง เสียเวลาไปกับการคุยโทรศัพท์ซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้มีเรื่องเป็นสาระแต่เสียเวลาไปกับการเล่นเกมส์แต่ชอบแก้ตัวว่าเป็นการคายเครียดหรือใช้อินเตอร์เน็ตในทางที่ผิด ทำให้เสียเวลาต้องไปเบียดเวลาพักผ่อน เวลาพักผ่อนก็เลยไปเบียดเวลาเรียนหรือทำกิจกรรมซึ่งเรื่องเหล่านี้เกิดจากกิเลสที่ทำให้เราไม่สามารถบริหารเวลาได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยที่ 3 ด้านสื่อที่มีอิทธิพลต่อสังคม เพราะสื่อที่ออกมาส่วนมากเป็นสื่อที่กระตุ้นกิเลส เสนอให้เกิดความต้องการโดยเฉพาะสื่อทีวีที่เสนอแบบขาดเหตุผล การโฆษณาชวนเชื่อที่เกินจริงขาดเหตุผลในการส่งเสริมการซื้อในทางที่ดีแต่ส่งเสริมในเรื่องการชิงโชค เช่น เปิดลุ้นทอง หรือชิงโชคไปเที่ยวต่างประเทศ สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีแต่ปัญหาสังคมเริ่มต้นแต่จุดจบหลังปัญหาไม่ได้เสนอที่ชัดเจนปล่อยให้ลืมนกันไปโดยไม่เห็นผล สื่อในสังคมไทยจึงพูดได้ว่าหาแต่ประโยชน์พัฒนาแต่กิเลสส่งผลให้เกิดการปิดกั้นการตื่นรู้

ปัจจัยที่ 4 ด้านศาสนา วัตรปฏิบัติธรรมใหม่ โดยที่ศาสนายังไม่ได้พัฒนาให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุและผลในเรื่องของความเชื่อที่ถูกต้อง แต่กับมีพิธีกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากทางศาสนาที่เน้นเรื่องความเชื่อหวังจะให้เกิดแต่ศรัทธาเพียงอย่างเดียว จนเป็นการสร้างศรัทธาที่ทำให้ขาดปัญญา ศาสนาไม่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมใหม่ๆ จนเป็นการเสริมประโยชน์ต่อการจัดพิธีกรรมในวัด ดังเช่น แก้วกรรม พิธีไหว้ครูตามงานวัด ที่พระสงฆ์เองเป็นเจ้าพิธี รวมถึงการสอนของพระคุณเจ้าท่านก็เน้นเรื่องธรรมแบบขาดเหตุผล ไม่สามารถเกิดการรับรู้เข้าใจได้อย่างง่าย จะมีก็พระพัฒนารุ่นใหม่ที่สร้างความเข้าใจได้ง่ายอย่างเป็นรูปธรรมแต่

ก็มีน้อย และช่องทางการสื่อสารของพระที่จะสร้างการตื่นรู้ก็มีน้อยมากเมื่อเทียบกับสื่อกิเลส ดังนั้น เมื่อฟังพระให้คิดตื่นรู้สองนาที่ แต่พบสื่อกิเลส เป็นสิบ ๆ ชั่วโมงการตื่นรู้ก็ถูกรบกวนไปด้วยกิเลสต่อไป

ปัจจัยสุดท้าย นโยบายผู้นำองค์กรและผู้นำประเทศที่ขาดการสร้างคุณธรรม ขาดการกระทำอย่างต่อเนื่องและอย่างแท้จริง ในภาพของการพัฒนาบัณฑิตจะเน้นเพียงวิสัยทัศน์ ให้ปรากฏเพียงคำว่าคุณธรรมแต่ไม่ลงสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง รวมถึงไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีเพราะการกระทำที่สะท้อนออกมาทางสื่อชี้ให้เห็นถึงการขาดคุณธรรมของผู้นำ เช่นการคอร์รัปชันโกงกินในระบบการเมือง-ราชการ จนมีคำพูดว่าโกงกินแต่มีผลงาน สิ่งเหล่านี้ก็สะท้อนให้บัณฑิตที่ยังไม่ตื่นรู้เป็นแบบอย่างว่าสามารถทำได้แม้เป็นเรื่องที่ผิด แต่สังคมยอมรับได้ ทำให้เกิดการตื่นรู้ที่ผิดว่าทำอะไรก็ได้ขอให้สังคมรับได้ของให้คนส่วนมากเลือกเรา แม้นโยบายจะเป็นโคตรประชานิยมที่ขาดอุดมการณ์ที่แท้จริง ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดสิ่งที่สำคัญที่สุดคงเป็นเรื่องของนโยบายประเทศที่ผู้บริหารให้ความสำคัญอันลงไปสู่การขับเคลื่อนมิใช่เป็นแค่นโยบายที่เขียนไว้ในกระดาษเหมือนใบปริญญาก็ไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดการตื่นรู้ที่จะเป็นแรงหนุนสังคมไทยในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผู้ที่จะเป็นบัณฑิตตื่นรู้ควรมีหลักการพัฒนาให้เป็นรูปธรรมอันนำไปปฏิบัติได้จริงจาก

1. การสร้างการตื่นรู้จากกิจกรรม ที่ต้องพัฒนาปัญญาธรรมโดยเริ่มส่งเสริมให้รู้จัก “การให้” พร้อมทั้งจะให้ด้วยใจจริงในการช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเมตตากรุณา ไม่ได้หมายความว่าต้องให้ทรัพย์สินแต่เป็นการให้หรือบริจาคแรงกาย แรงใจให้ผู้ที่เดือดร้อน เช่นการลูกให้เด็กและคนชราในบวรเบญจมาศ การที่ลุงคนชราขึ้นลงบันได ช่วยเหลือเด็ก คนตาบอดข้ามถนน หรือไปอ่านหนังสือให้คนตาบอดฟัง แต่ที่สำคัญรู้จักการให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น

2. การสร้างการตื่นรู้ทางความคิดที่พร้อมเปิดใจในการสานเสวนา จากการรับรู้ ความคิดเห็นและมีการตัดสินใจโดยเชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่ปักใจเชื่อไว้ก่อนหรือมีอคติในใจ พร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นตามสิทธิ์ด้วยความเคารพ และรักษาสีธรรมของตน

3. การสร้างการตื่นรู้ ด้วยตนเองโดยการรู้จักการเจริญสติ ทำสมาธิโดยอาจใช้การนั่งสมาธิใจเข้าออก ให้สติอยู่กับลมหายใจเข้าออกตลอดเวลา หรืออาจใช้วิธี พุทโธ หรือ ยุบหนอพองหนอแล้วแต่จริตของแต่ละคน หรือเวลาทำงานให้มีสติอยู่ตลอดเวลาในการทำสิ่งนั้นๆ ตลอดเวลา

4. การสร้างการตื่นรู้ในการบริโภคสิ่งที่เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ โดยเลือกที่จะซื้อ ใช้ของที่จำเป็นโดยคำนึงถึงคุณภาพ ราคา และความเหมาะสมพร้อมใช้ด้วยความประหยัดพอสมควร เช่นการบริโภคผักปลอดสารพิษ หรือผลไม้ที่จำเป็น

5. การสร้างการตื่นรู้ในการใช้ทรัพยากรของประเทศ ของโลกอย่างประหยัด มีเหตุผลและคุ้มค่า เช่นการใช้น้ำประปาเท่าที่จำเป็น ใช้ไฟฟ้าตามความเหมาะสม โดยมีได้คิดเราใช้เราก็กู้เงินหรือเราจ่ายเงินให้

มหาวิทยาลัยนักศึกษามีความสามารถใช้น้ำใช้ไฟอย่างไรก็ได้ซึ่งเกินความต้องการหรือความจำเป็น ซึ่งถือเป็นความคิดที่ขาดการตื่นรู้และโดยขาดจิตสาธารณะเรื่องสิ่งแวดล้อม

6. การสร้างการตื่นรู้ในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาที่เกิดปัญญาตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของประเทศ ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้อง เช่นงานบุญงานบวชไม่ควรมีการดื่มสุรา ซึ่งให้เห็นถึงเวรกรรมหรือโทษที่ได้รับจากการดื่มสุราทันทีคือการเมาพุดไม่รู้เรื่องเสียเงินค่าสุรา ถูกคนดูถูกด่าพ้อ หรืออาจเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

7. การสร้างตื่นรู้ในการทำมาค้าขายและใจ คือการกระทำที่ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อนและคนอื่นเดือดร้อนเช่นสอนให้เด็กทำความดี คือการแปลงพันทุกวัน ให้นักศึกษาทำความดี คือการแต่งกายที่ถูกระเบียบเรียบร้อยประพฤติตนมีวาจาเหมาะสมคือความดี เป็นต้น

การตื่นรู้จะต้องส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจด้วยใจและเกิดการพัฒนาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเป็นพฤติกรรมนิสัยหรือเป็นจิตวิญญาณเป็นปัญญาตื่นรู้

สรุป

สังคมไทยสามารถสร้างบัณฑิตตื่นรู้ได้ง่าย จากหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา โดยสามารถพัฒนาปัญญาทางธรรมเสริมให้ปัญญาทางโลก ทำให้เกิดสติตื่นรู้ อันนำไปสู่ความรู้ที่แท้จริงคือ การรู้ที่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อตนเองและสังคม ด้วยใจบริสุทธิ์ มีเมตตา กรุณา และศรัทธาตามคำสอนในพระพุทธศาสนา การพัฒนาการตื่นรู้บัณฑิตของสังคมไทย ต้องพัฒนาให้เป็นรูปธรรมโดยเริ่มด้วยการพัฒนาสติ สร้างความเข้าใจให้ชัด ซึ่งสามารถใช้สติปัญญาทั้ง 4 ส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการให้เข้าถึงศีล สมาธิ และปัญญา ในการดำเนินชีวิต เช่นโครงการบัณฑิตอาสาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมโลก สดุดยารื่องการคบเพื่อนที่ดีอันเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดการตื่นรู้ในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนานตนเองและช่วยเหลือสังคมเท่าที่จะทำได้ด้วยจิตอาสา จากการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยปาฏิหาริย์แห่งการตื่นรู้อยู่เสมอ เมื่อพัฒนาบัณฑิตให้เกิดการตื่นรู้ได้ ก็น่าจะพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมตื่นรู้ได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย, องคมนตรี. (2551). *การจัดการการศึกษาเพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ส. เจริญการพิมพ์.
- พระจรัสพจน์ สมจาโร. (2547). *คนพาลและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคม: ศึกษากรณีตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2554). *พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?> [20 มกราคม 2554].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2540). *มังคลัตถทีปนีแปลเล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วศิน อินทสระ. (2554). *การพัฒนาชีวิตเพื่อความสุขในปัจจุบัน*. เรือนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.ruendham.com/book_detail.php?id. [20 มกราคม 2554].
- วิทยาการ เชิงกุล. (2554). *วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/>, [20 มกราคม 2554].
- ส. ศิวรักษ์. (2550). *ค้นร่องรอยจริยศาสตร์ บทพิจารณาว่าด้วยธรรมและธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศีกษิตสยาม.

มิติทางสังคมในคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหา

มลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม*

Social Dimension in Buddhist Preach to Solve the Problem of Environmental Pollution of Society

ธนวรรณ จารุไพบูลย์

Tanawan Jarupaibool

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: tk772804@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบความหมายของคำว่ามิติทางสังคมในพุทธศาสนา ซึ่งมีใช้เรื่องใหม่ หากแต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพียงแต่ได้มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัยเท่านั้น และเนื่องจากบ้านเมืองในปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ เพราะได้รับผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจชะลอตัวลง เมื่อนักการเมืองหรือบุคคลต่างๆ ในสังคมหวังจะกอบโกยผลประโยชน์เป็นของส่วนตัวมากขึ้น ส่วนประชาชนอดอยากมากขึ้น จึงเกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสังคม เมื่อมีประชากรในสังคมมีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวก็มากขึ้นตามลำดับ สภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวจึงไม่มีใครสนใจใส่ใจดูแล ทำให้เกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อม กลายเป็นมลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม สาเหตุที่แท้จริงของทุกปัญหานั้นมาจากเหตุเพียงสาเหตุเดียว คือ ความด้อยคุณภาพของประชากร

ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะสร้างคุณภาพของประชาชนในสังคมไทยให้สูงขึ้น บทความนี้ต้องการนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา โดยการแก้ปัญหายังเป็นระบบองค์รวม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุด คือ การนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตของเยาวชน ซึ่งเป็นประชากรคนรุ่นใหม่ของสังคมต่อไป

คำสำคัญ: มิติทางสังคม; พระพุทธศาสนา; ปัญหามลพิษ; สิ่งแวดล้อม

*ปรับปรุงจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการวิสาขบูชา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2554

ABSTRACT

This article aims to learn the meaning of the word ‘social dimension’ in Buddhism which is not a new point. Its basis appears since the Buddhist era but it is adjusted to be agreeable with the change of each social period. Nowadays there are crisis conditions in the country which effect from the economic deterioration condition. Politicians and social people want to grab more personal advantages. People in the country have to face a starvation situation which can cause social crisis condition. The more people are in the society, the more selfish they are. This causes negligence to the environmental condition which leads to environmental crisis conditions and finally becoming environmental pollution of the society. The real causes of every problem come from one reason that the population quality is inferior.

So, the problem solving is to find a way to establish a high quality of the population in Thai society. The researcher proposed the problem solving for the environmental pollution in the society using Buddhist process. The systemic solving is the most significant way of applying Buddhist principles to our present lives together with the creation of living quality of the youth who are going to be a new generation in our society.

Keywords: Social Dimension; Buddhism; Environmental; Pollution

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม การดำรงอยู่และความปึกติสขของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์จำเป็นต้อง ดำเนินการควบคู่กันเป็นหนึ่งเดียว ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ วิทยาศาสตร์อาจจะสามารถหาทางแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อมนั้นในทางเทคนิค แต่ก็ยังเป็นเพียงทางออกเฉพาะหน้าในระยะสั้นเราจำเป็นต้องเห็นปัญหาความ เชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมกับระบบเศรษฐกิจและสังคม และจำเป็นต้องหาทางแก้ปัญหา หาทางออกที่มี ความเป็นไปได้ในทางเทคนิค มีความเหมาะสมในเชิงเศรษฐศาสตร์ เป็นไปได้ในทางการเมือง ยอมรับได้ในทาง สังคมและวัฒนธรรม และมีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผล ให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้าน กล่าวคือ วิกฤติด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมา ประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับ การแก้ไขปัญหาวิกฤติต่างๆ ของสังคมไทยต่อไป

วิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนโยงใยถึงกันเป็นลูกโซ่ เป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดวิกฤติขึ้นใน ด้านใดด้านหนึ่งของสังคมนั้นหมายถึงว่า ผลพวงจากวิกฤตินั้นย่อมกระทบต่อระบบในสังคมนั้นด้วย เช่น บ้านเมืองปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ เพราะเป็นผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจทรุดตัว นักการเมือง บุคคลใน สังคมหวังเพื่อจะกอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตัวมากขึ้น ประชาชนอดอยากมากขึ้น จึงเป็นภาวะวิกฤติทาง สังคมเมื่อบุคคลในสังคมมีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวจึงไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลจน เกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อม ถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องนำกระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนามา ปรับใช้แบบองค์รวมตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ วัตถุประสงค์ทำให้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาในมิติทางสังคม วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา มลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเสนอแนวทางแก้ปัญหาามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคมตามแนวพุทธ

คำสอนของพระพุทธศาสนาในมิติทางสังคมและปัญหาสังคม

มิติทางสังคมในพระพุทธศาสนา

มิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องใหม่ หากแต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพียงแต่ได้มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัยเท่านั้น ผู้มีทัศนะในแนวนี้นับว่าเป็นนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธ (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554)

พระวัลโปละ ราหุล (Walpola Rahula, 1974) เป็นพระภิกษุนักวิชาการและนักกิจกรรมสังคมชาวศรีลังกา พระสูตรที่พระราหุลมักจะยกมาสนับสนุน เช่น ญัตตสูตร ที่ว่าด้วยการปราบโจรผู้ร้ายด้วยการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพการงาน สิงคาลกสูตร ที่ว่าด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ 6

อริยรัตน์ (Ariyaratne) (Bond, 1996) เป็นอนาคาธิกชาวศรีลังกาที่ถือว่ามียุทธศาสตร์โดดเด่นในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นเขายังเป็นแกนนำในการตั้งขบวนการสรโวทัย (Sarvodaya Movement) ขึ้นมา ค.ศ.1958 (2501) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนาในศรีลังกา อริยรัตน์มองว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะการทำเช่นนั้นก็เท่ากับที่เราไปตีกรอบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นเพียงเรื่องของโลกอื่นเท่านั้น แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคมหลักธรรมที่อริยรัตน์มองว่าเป็นมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมา ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาติ นี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ (ท่านโต้แย้งลัทธิปัจเจกนิยมและบริโภคนิยมว่าไม่ดำเนินเจตนารมณ์ของธรรมชาติ) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็ดี การตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาก็ดี หรือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยมทั้งสิ้น (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554)

แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาอีกแนวคิดคือ แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) ท่านมองว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ หลักคำสอนในชั้นของศีลหรือวินัย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และ

สะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่นั้น และแก้ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่นั้น อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรณียที่พึงทำอื่นๆ ขึ้นไป

แนวคิดกรรมเชิงสังคม (Collective Social Action) ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือ อาจารย์นิติ เอื้อวงศ์วงศ์ มองว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาที่เราับถือกันในประเทศไทยเป็นพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่น เวลาที่เราอธิบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร นี่คือนิติของพระพุทธศาสนาที่นิติ เอื้อวงศ์ (2543) มองว่าสังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาเน้นย้ำ ดังนี้

“ในส่วนความหมายเชิงสังคมของพระพุทธศาสนานั้น นับตั้งแต่โบราณมา ไม่ค่อยได้เน้นในสังคมไทย เพราะศาสนารับหน้าที่รักษากฎระเบียบทางสังคมอยู่แล้ว พระพุทธศาสนาไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกละเลยไปเองต่างหาก”

มีหลักกรรมหลายประการที่นิติ เอื้อวงศ์เห็นว่าการมีมิติทางสังคมด้วย ถึงจะสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อาทิ หลักคำสอนเรื่องกรรม ในเรื่องนี้ อาจารย์ให้ความเห็นว่า คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรมดีมาน้อยจึงเกิดมาจน อย่างไรก็ตามถ้ามองว่ากรรม ยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรมของสังคม ซึ่งเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของความจนนั้นมีสาเหตุมาจากสังคมเอง เช่น เขาทำไรทำนาเขาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนยอดเขาแห้งแล้ง เพื่อจะเอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อน ก็กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บนเขา ก็เห็นได้อยู่ชัดๆ ว่ากรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมของสังคมแน่ (2543ก)

นักคิดและนักวิชาการของไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย แต่โดยสรุปแล้วมีฐานอยู่บน 2 แนวคิดหลัก ๆ คือ แนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมชาติ (nature-based) และแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของวินัย (discipline-based) แนวคิดแรก ได้แก่ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาติมีเจตนารมณ์ทางสังคม เพราะควบคุมสรรพสิ่งในจักรวาลให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและดำเนินไปแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งและกันหรือขึ้นอยู่ด้วยกันและกัน ดังนั้น วิธีชีวิตแบบเน้นความสำคัญของสังคมจึงถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์ของ

ธรรมชาติ ส่วนแนวคิดที่ 2 ได้แก่ แนวคิดศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองศิลปะหรือวินัยในมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องความประพฤติดีงามส่วนบุคคลและการจัดวางระเบียบแบบแผน การจัดโครงสร้าง และการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม สำหรับแนวคิดท่านอื่นๆ ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทั้งสองนี้

พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม

การเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีมองโลกก่อน เนื่องจากปัจจุบันวิธีคิดวิธีมองโลกแบบพุทธได้หายไปจากสังคมไทย ตัวหลักธรรมไม่ได้ถูกนำมาใช้เป็นจุดยืนในการมองปัญหาต่างๆ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ถูกทำให้กลายเป็นเครื่องประดับมากกว่าที่จะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิด ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต วิธีคิดยังแยกเป็นส่วนๆ ไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสรรพชีวิตโดยรวม เช่น พุดถึงระบบนิเวศของป่า แต่ก็ไม่ได้พุดถึงสิ่งมีชีวิต พุดถึงอาหารธรรมชาติแต่ก็ไม่ได้พุดถึงเรื่องจิตใจ หรือพุดถึงอาหารธรรมชาติ จิตใจ แต่ก็ไม่ได้พุดถึงเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สมเกียรติ มีธรรม, 2546) เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเน้นในเรื่องความพึงพอใจสูงสุดสำหรับปัจเจกบุคคลและสวัสดิการสูงสุดสำหรับสังคม ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นที่ความสุขของปัจเจกบุคคลและสังคม ค่านิยมในการบริโภคทำลายต่อคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องความรู้จักการปริมาณในการบริโภค พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงการบริโภคตามนัยแห่งมัชฌิมาปฏิปทาโดยหลักโภชนะ มัตตัญญูตา สอนให้บริโภคอย่างมีคุณค่าและพอเหมาะแก่การดำรงชีวิตอยู่ได้ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึง ความพอดีที่ทำให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ความมุ่งหมายของการบริโภค หมายถึง ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและไม่ทำให้ระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเสียคุณภาพ

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีสาเหตุสำคัญมาแต่ภายในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งมีสาเหตุ 3 ประการ คือ ตัณหา ความต้องการผลประโยชน์ มานะ ความต้องการอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ในด้านต่างๆ ทิฐิฐี ความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือในแนวคิด มองว่าสิ่งที่ตัวเองเห็นหรือยึดถือนั้นเป็นจริงถูกต้อง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549) มโนทัศน์ที่ตรงกันระหว่างพระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือเรื่องของ “ตัณหา” ตามรูปศัพท์ ตัณหา แปลว่า ความอยาก ทะยาน ร่ำรอนหาสิ่งอันวยสุขเวทนา หลีกหนีสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552) พระพุทธศาสนาองตัณหา คือ กิเลสชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดตัวตนและภพชาติอันนำไปสู่ความทุกข์ไม่สิ้นสุดโดยผ่านวงจรแห่งปัจจัยการที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งหมายถึง ภาวะของสิ่งที่ไม่เป็นอิสระ ต้องอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้นได้ โดยสิ่งทั้งปวงในโลกนี้จะเกิดขึ้นและเป็นอยู่ด้วยตนเองโดยปราศจากเหตุปัจจัยไม่ได้ต้องอิงอาศัยกัน การเกิดขึ้นแห่งตัณหาได้อาศัยการที่อายตนะภายในกระทบอายตนะภายนอกที่เรียกว่า เกิดผัสสะ จากนั้นผัสสะจึงก่อให้เกิดเวทนา กล่าวคือ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง หลังจากนั้นตัณหา คือ ความอยากในอารมณ์แห่งเวทนานั้นก็จะตามมา

เมื่อต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์ แนวทางปฏิบัติและคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การดับทุกข์ โดยการลดละกิเลสเป็นหลัก การที่พระพุทธศาสนามองต้นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์และทำให้ต้องลดละ ย่อมทำให้วิถีชีวิตของปัจเจกที่มีมโนทัศน์เช่นนี้มีการบริโภคน้อย และการใช้สอยก็ย่อมเป็นไปอย่างคุ้มค่า เพราะไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองความทะยานอยาก แต่เป็นการบริโภคให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขเท่านั้น ซึ่งวิถีทางเช่นนี้จะทำให้ความมีตัวตนของมนุษย์ลดน้อยลง เมื่อตัวตนลดน้อยลง มนุษย์ก็จะเห็นแก่ตัวน้อยลง และนำไปสู่การเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ มากขึ้น

พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของความยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่นๆ คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมเชื่อมโยงประสานกันเป็นระบบ ในขณะที่สนใจมนุษย์ก็ไม่ได้แยกมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ การแสวงหาความสุขของมนุษย์ จะทำผ่านความสัมพันธ์แห่งการพึ่งพากัน มนุษย์ทุกคนต่างก็ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ นั่นก็คือ ความไม่เที่ยง ไม่คงทนถาวร ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปในลักษณะของการอิงอาศัยกัน โดยไม่มีใครเหนือกว่าใคร มีแต่การดำเนินไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น และสรรพสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องกันเป็นทั้งเหตุและผลในตัวเอง เพราะสิ่งแวดล้อมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมมีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งอาจมีส่วนในการเสริมสร้างหรือทำลายอีกปัจจัยหนึ่งได้

สาเหตุของปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม

1. ปัญหาด้านการเมือง

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางด้านการเมือง เพราะ นักการเมืองมักมองเป็นเกมส์ทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก เมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา มักเป็นไปแบบเข้าขามเย็นขาม ความไม่สามัคคีของนักการเมือง นักการเมืองส่วนมากมักทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ แม้จะมีหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตามที่ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มที่นักด้วยเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพล ปัญหาอีกอย่างของการเมือง คือ ด้านการดำเนินนโยบายผิดพลาด อันเกิดผลเสียกับสังคมและประเทศชาติ ผู้บริหารประเทศยังไม่ได้มีการบริหารประเทศอย่างเต็มความรับผิดชอบ ยังมีการเล่นการเมืองมากเกินไปจนความจำเป็น ซึ่งมีผลทำให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ยังไม่ได้แก้ปัญหาที่แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลายๆ นโยบายก็ดูน่าจะดี แต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บ่อยครั้งเป็นการดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ตน โดยให้ความสำคัญกับประสิทธิผลน้อยมาก หรือแทบจะไม่ให้ความสำคัญเลย

ระบบราชการ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการส่งออก และอีกหลายๆ ธุรกิจหน่วยงานต่างๆ มีการทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งอันที่จริงแล้วโครงสร้างของระบบราชการก็ได้มีการกำหนดไว้ดีแล้ว แต่ก็ไปผิดพลาดที่การปฏิบัติอีก เพราะต่างคนต่างพยายามสร้างผลงานให้โดดเด่น ในสายตาของผู้บังคับบัญชา หรือ

แม้กระทั่งนักการเมือง จนลืมนึกถึงประชาชน แต่ก็มีข้าราชการระดับกลาง และระดับล่างที่มีแนวความคิดที่ดีๆ แต่ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงฝีมือเนื่องจากติดที่ระบบราชการที่ยังเป็นระบบศักดินาผสมกับระบบอุปถัมภ์อยู่ ตราบใดที่ผู้ใหญ่ในภาครัฐยังไม่ยอมรับความจริงเหล่านี้ ปัญหาของชาติไทยคงมีแต่การสูญเสียไปอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบต่อสังคมไทย

- 1) ในแง่ของปัจเจกบุคคล คนไทยย่อมประสบกับความไม่เชื่อมั่นในสถานะของประเทศ ไม่ไว้วางใจในข้าราชการและนักการเมือง ในการบริหารของคณะรัฐบาลและความมั่นคงของประเทศ
- 2) ในแง่ของสังคม มุมมองโดยรวมของสังคมไทยย่อมไม่เป็นที่ไว้วางใจของชาวต่างชาติเท่าที่ควร ความเชื่อมั่นในรัฐบาลโดยรวมก็ลดลงตามลำดับ
- 3) ในแง่ของเศรษฐกิจ การบริหารด้านนโยบายของรัฐบาลเป็นผลโดยตรงด้านเศรษฐกิจของประเทศ หากรัฐบาลวางแผนนโยบายผิดพลาด ต่างชาติขาดความเชื่อมั่นในรัฐบาล ย่อมเกิดเป็นวิกฤติเศรษฐกิจตามมาอย่างแน่นอน
- 4) ในแง่ของศาสนา ปัจจุบันกำลังเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนา อันเกิดจากการพยายามแทรกแซงกิจการพระพุทธศาสนา และพยายามลบเลือนความเป็นพุทธศาสนาในหน่วยงานนั้นๆ ที่นักการเมืองบางคนเป็นรัฐมนตรี ดังที่เป็นข่าวในปัจจุบัน

2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

คนเราเมื่อเกิดมาแล้ว จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันไปได้อย่างมีความสุขความเจริญ ตลอดทั้งประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ของชีวิต จำเป็นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคนานาชนิดอย่างน้อยก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคและก็ต้องมีอย่างเพียงพอที่เรียกว่า อยู่ดีกินดี ถ้าแต่ละคนมีการอยู่ดีกินดี ก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความมั่นคง แต่ถ้าแต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่มีความเดือดร้อนในเรื่องการกินดีอยู่ดี ก็ย่อมจะเป็นสาเหตุนำความอ่อนแอมาสู่สังคม สังคมย่อมมีแต่ความเดือดร้อน เป็นหนี้เป็นสินกันมาก มีการทำผิดกฎหมายบ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายมากขึ้นปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้สาเหตุที่แท้จริงก็เนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ อันเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในชีวิตประจำวันของมวลมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ต้องดิ้นรนในแต่ละวันก็ไม่ใช่อินโกลกเพื่อปากเพื่อท้องที่เรียกว่า การทำมาหากินนั่นเอง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ได้แก่

- 1) ปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เผชิญกับปัญหานี้ บางคนแม้มีหน้าที่การทำงานแล้ว บางคนจบการศึกษาเป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนถึงกับแต่งงานแล้ว บางคนมีงานทำได้รับเงินเดือนมากพอสมควร แต่ก็ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวในทางเศรษฐกิจได้ บางคนแม้มีอายุมากถึงวัยกลางคนแล้ว หรือบางคนแม้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวยแต่ก็ยังไม่สามารถยืนอยู่ด้วยลำแข้งของตนเองในทางเศรษฐกิจได้ และบางคนเคยมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร แม้กาลเวลาจะล่วงเลยไปหลายปีก็ยังคงสภาพฐานะเดิม ไม่สามารถยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ บุคคลต่างๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างมานี้เป็นผู้เผชิญกับปัญหาการตั้ง

เมื่อตั้งตัวไม่ได้ทั้งๆ ที่สภาพแวดล้อมภายนอกและตัวเองก็สูงวัยพอสมควร น่าจะประสบความสำเร็จมากกว่านี้ ปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ น่าจะลดน้อยถอยลงมากกว่านี้ แม้มีครอบครัวแล้วก็ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น หรือโตแล้วก็เหมือนไม่โต

2) ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากเป็นปัญหาหนึ่งก็คือ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยก็รวยเหลือเกิน ส่วนคนจนก็จนมากเหลือเกิน หรือคนร่ำรวยมีจำนวนน้อยแต่มีรายได้มาก ขณะเดียวกันคนจนมีจำนวนมากและมีรายได้ต่ำมาก เมื่อความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีเช่นนี้ ก็ย่อมทำให้คนจนมีความเดือนร้อนเป็นทุกข์และก็มีโอกาสที่จะยากจนมากยิ่งขึ้น เมื่ออยากจะทำอะไรก็มักจะติดขัดกลายเป็นอุปสรรคเป็นปัญหาไปเสียหมด และโอกาสที่จะต้องกู้หนี้ยืมสินก็มีมากขึ้น ความยากจนก็ตี การกู้หนี้ยืมสินก็ตี ล้วนแต่เป็นสาเหตุแห่งความเดือนร้อนทั้งสิ้น

3) ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในการทำงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งของกลาง คือ เงินไว้จับจ่ายใช้สอยบำบัดทุกข์บำรุงสุข เมื่อมีงานทำก็ย่อมจะได้เงินเป็นค่าตอบแทน ดังคำขวัญที่ว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" ก็ย่อมมีผู้ที่เป็นเจ้าของงานในฐานะนายจ้าง และผู้ทำงานในฐานะลูกจ้าง นายจ้างกับลูกจ้างนี้ก็จะมีความขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้ง สาเหตุความขัดแย้งอาจมีมากมายหลายอย่าง เช่น ลูกจ้างไม่สนใจและไม่รับผิดชอบหน้าที่การทำงานเท่าที่ควรขาดประสิทธิภาพในการทำงานหรือมีผลงานออกมาไม่เป็นที่พอใจของนายจ้าง ส่วนนายจ้างก็อาจจะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน นายจ้างใช้วิธีปกครองลูกจ้างไม่เป็นธรรม หรือไม่เข้าใจชีวิตจิตใจของลูกจ้างที่ต้องการเรียกร้องให้ขึ้นค่าจ้างเนื่องจากค่าจ้างต่ำไม่เพียงพอต่อการครองชีพและนายจ้างไม่ยอมขึ้นให้เหล่านี้ เป็นต้น ความขัดแย้งจึงมักจะเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะในวงการอุตสาหกรรมและสาขาอื่นๆ การหยุดงานจึงเป็นเหตุการณ์ธรรมดา แต่ในระบบเศรษฐกิจเป็นการทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรมนุษย์ตลอดทั้งทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไปอย่างน่าเสียดาย

4) ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม โจรผู้ร้ายปล้นทรัพย์สินของผู้อื่น นอกจากเป็นผู้ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองเป็นอาชญากรนำความเดือนร้อนมาสู่สังคมแล้วยังเป็นผู้ประพฤติผิดศีลธรรมและทำลายเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย เพราะเป็นผู้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญ คือ นอกจากตัวเองจะไม่ประกอบสัมมาอาชีพแล้วยังขัดขวางผู้อื่นซึ่งทำการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อประโยชน์และความเจริญของบ้านเมือง การแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายจะต้องแก้ไขที่จุดและผู้ที่แก้ไขได้ดี ได้แก่ ผู้เป็นหัวหน้าชุมชนผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองโดยจะต้องแก้ไขที่ปัญหาเศรษฐกิจ

ผลกระทบต่อสังคมไทย

1) ในแง่ของปัจเจกบุคคล คนไทยยอมกินอยู่อย่างแร้นแค้นอดอยาก ไม่สามารถจะกระทำอะไรตามที่ต้องการ ไม่สามารถตั้งตัวได้ เป็นต้น

2) ในแง่ของสังคม ย่อมก่อให้เกิดช่องว่างเหลื่อมล้ำกันระหว่างคนรวยกับคนจนเป็นภาระของสังคมที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ ก่อให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาประเทศ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงทางสังคม ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

3) ในแง่ของการเมือง เศรษฐกิจของชาติย่อมเป็นตัววัดคุณภาพของประเทศ คุณภาพของนักปกครองคุณภาพของประชาชน และการก่อให้เกิดความเชื่อมั่นระหว่างประเทศ

ปัญหาด้านสังคม

สภาพของสังคมไทยปัจจุบัน นับวันยิ่งเลวร้ายลงไปทุกขณะ ตลอดทั้งปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และจริยธรรม ในด้านการสรรค์สร้างคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมก็หาได้ยากมาก ผิดกับเมื่อ 10-20 ปีที่แล้ว การปฏิบัติตนของคนในสังคมปัจจุบันมีแต่สภาพของความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ ไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน โดยเฉพาะสังคมในกรุงเทพฯ สังคมไทยเป็นสังคมของพระพุทธศาสนา แต่การอบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติในด้านจริยธรรมลดน้อยลงหรืออาจจะหายไปบ้างที่ เช่น ในรั้วมหาวิทยาลัย เมืองไทยในอดีตเคยได้ชื่อว่าเมืองแห่งพระพุทธศาสนา เป็นสยามเมืองยิ้ม ประชาชนหน้าตาเบิกบานไม่เคร่งเครียดเหมือนในปัจจุบันที่รัฐบาลประกาศว่า ประชาชนยากจนขึ้นแค้น นายทุนข่มเหงคนจนข่มผู้ใช้แรงงาน มองดูสภาพสังคมที่เดือดร้อนอยู่ทุกวันนี้เป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น มีคนเข้าใจหรือยึดมั่นในพระพุทธศาสนามากน้อยแค่ไหน สภาพจริยธรรมศีลธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน จึงถึงมุมอับก็ว่าได้ ไม่ว่าสังคมจะมีสภาพทางสังคมมากน้อยเพียงใด แต่ในทุกสถาบันก็มีปัญหาด้วยกันแทบทั้งสิ้น ปัญหาทางสังคม ได้แก่

1) ปัญหาความแตกร้างในครอบครัว ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันมูลฐานของสังคม เป้าสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวคนมากที่สุด ถ้าสัมพันธ์ภาพหรือสภาพครอบครัวดี ไม่แตกร้างปัญหาทางสังคมอื่นๆ เช่น การหย่าร้าง คนจรจัด หรือโสเภณี ศีลธรรมเสื่อม เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่จะมีผลกระทบต่อสังคมโดยส่วนรวมก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นปัญหาความแตกร้างในครอบครัว จึงนับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญมากที่จะต้องได้รับการแก้ไขจากหลายๆ ฝ่าย โดยรวดเร็วถูกต้องและถูกทาง เพื่อผลประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยส่วนรวม

2) ปัญหาอาชญากรรมและทารุณกรรมต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำในปัจจุบัน ปัญหาอาชญากรรมและทารุณกรรมต่างๆ อาจจะมีเกิดมาจากหลายสาเหตุหลายประการ เช่น สันดานเป็นอาชญากร ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3) ปัญหาศีลธรรมเสื่อม ปัญหาข้อนี้จุดสำคัญที่ตัวเองของบุคคลแต่ละบุคคล เพราะตัวเองแต่ละคนมักจะวางเฉยต่อศีลธรรม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่ประพฤติทุจริต ประพฤติมิชอบ เช่น พ่อค้าที่ขูดเลือดขูดเนื้อประชาชนก็ไม่ว่าจะให้ข้าราชการมาใช้อำนาจนอกหน้าที่ขูดรีดเนื้อคน สามเณรที่ดบตีภรรยาได้ทุกวันๆ บิดาที่

ล่วงหน้าเกิดทางเพศบุตรสาวของตนเอง มีเพื่อนบ้านมาระรานกันโดยไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น ข้าราชการไม่มีความปราณี เจ้าหน้าที่ไม่ยุติธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นความจริงซึ่งสามารถพิจารณาเห็นได้ในสังคมทุกวันนี้

4) ปัญหาโสเภณี ปัญหาโสเภณีนับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญปัญหาหนึ่งในสังคมทุกสังคมล้วนมีหญิงโสเภณีเหมือนกันหมดสิ้น จึงกล่าวได้ว่าหญิงโสเภณีเป็นผลิตผลทางสังคม จนทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการ คือ

(1) การแพร่เชื้อโรค ผู้หญิงโสเภณีเป็นผู้ส่งผ่านทางเพศย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งการโรคและโอกาสที่จะแพร่เชื้อโรคให้แก่ผู้ชายที่ไปใช้บริการทางเพศ

(2) ทำลายความมั่นคงของครอบครัวไปติดการโรคมา ก็อาจจะนำเชื้อมาเผยแพร่ให้สมาชิกของครอบครัว นอกจากจะเสียเงินไปเป็นค่าบำรุงบำเรอให้โสเภณีแล้วก็ต้องนำเงินทองมาใช้จ่ายเป็นค่ายารักษาโรคแทนที่จะได้นำเงินนั้นไปใช้จ่ายบำรุงความสุขแก่ครอบครัว และบางครั้งถึงกับครอบครัวแตกสลายลงเพราะภรรยาพองหยาสามมี ในเรื่องเช่นนี้ มักมีปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง หรือบางครั้งก็เกิดเป็นการทะเลาะกัน เกิดความระหองระแหงภายในครอบครัว ขาดความไว้วางใจกันระหว่างคู่ครองสมาชิกของครอบครัวขาดความอบอุ่นและมีปมด้อย เป็นการทำลายบรรยากาศความสุขในครอบครัวได้ ซึ่งก็เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานที่สุดของสังคมนั่นเอง

ผลกระทบกับสังคมไทย

1) ในแง่ของปัจเจกบุคคล ย่อมทำให้ประชาชนมีสุขภาพจิตเสื่อมทรามลง สุขภาพบุคลิกภาพถดถอย ขาดสติปัญญาความรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต เป็นต้น

2) ในแง่ของสังคมส่วนรวม สังคมขาดความสงบสุข

3) ในแง่ของการเมือง บุคคลในสังคมเป็นส่วนประกอบสำคัญในสถาบันทั้งปวง ผลอันโยงใยถึงกันย่อมก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการเมือง ไม่เป็นที่ยอมรับในสายตาของชาวโลก

4) ในแง่ของเศรษฐกิจ ย่อมเป็นปัญหาระยะยาวอันเกิดจากพฤติกรรมของบุคคลในสังคม การว่างงาน การขาดรายได้ การประกอบอาชีพไม่สุจริต คุณภาพของบุคคลในสังคมย่อมส่งผลกระทบกับเศรษฐกิจของสังคมด้วย

แนวทางการแก้ปัญหาพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคมตามแนวพุทธ

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาทางการเมือง

ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง อาจจะมีสาเหตุหลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมืองที่แน่นอน เป็นต้น พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน ในการแก้ปัญหานี้ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมีธรรมะ

สำหรับนักบริหาร นักปกครอง ในกฎทันทสุตร เล่ม 9 ข้อ 199 – 238 กล่าวถึง สาระสำคัญแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม หลายอย่างทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น

1) การกำจัดเลี่ยนหนามของบ้านเมือง ต้องกำจัดที่ต้นเหตุ เช่น จัดเศรษฐกิจให้ดี ให้ทุกคนมีงานทำ และให้คนมีศีลธรรมประจำใจ เป็นการกำจัดโจรผู้ร้ายในสังคม

2) ผู้ใหญ่จะทำอะไร ควรปรึกษาหารือขอความยินยอมจากผู้ย่อยด้วย เพื่อเขาจะได้ร่วมมือด้วยความเต็มใจ

3) ผู้เป็นใหญ่ควรมีคุณสมบัติของผู้ใหญ่ มีคุณลักษณะที่ดีเป็นที่ยกย่องยอมรับของผู้ย่อย

4) ที่ปรึกษาใกล้ชิดผู้ใหญ่ควรเป็นคนมีศีลธรรมและมีปัญญา มีบุคลิกลักษณะที่น่านิยมนับถือ

5) การบำเพ็ญคุณงามความดีนั้นแม้มีทรัพย์น้อยก็อาจทำได้มาก ถ้าตั้งใจให้ดีและทำเป็นประจำ ไม่ต้องมีทรัพย์เลยก็สามารถบำเพ็ญคุณงามความดีได้มากกว่าผู้มีทรัพย์เสียอีก ผู้ขัดสนจนทรัพย์จึงไม่ควรทอดทิ้งและสิ้นกำลังใจในการทำคุณงามความดี (วคิน อินทสระ, 2553)

นักการเมืองต้องเป็นบุคคลผู้มีฉันทะเป็นแรงจูงใจ ต้องการภาวะที่เป็นผลของการกระทำโดยตรง อันเป็นเหตุให้เขามีความต้องการทำ กล่าวคือ

(1) ไม่ทำให้เกิดการทุจริต แต่ทำให้เกิดการสุจริต ความซื่อตรง อดทน ความซื่อตรงต่องาน และแม้แต่ความซื่อตรงต่อเหตุผลที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ

(2) ทำให้ตั้งใจทำงาน นำไปสู่ความประณีต ความดีเลิศของงาน เพราะนิสสัยใฝ่สัมฤทธิ์ ทำจริงจัง เอางาน และสู้งาน

(3) ตรงข้ามกับความสับสนซับซ้อนในระบบ และการคอยจ้องจับผิดกัน จะมีความร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน และการมีส่วนร่วม เพราะต่างมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน มิใช่มุ่งสิ่งเฉพาะเพื่อตน ที่จะต้องคอยฉกฉวยแย่งชิงกัน

(4) เนื่องด้วยการกระทำเป็นไปเพื่อผลของมันเอง ผลจึงเป็นตัวกำหนดหรือ ชี้ปริมาณและคุณภาพของงานที่เป็นเหตุของมัน ดังนั้น จึงย่อมเกิดความพอเหมาะพอเหมาะระหว่างการกระทำกับผลที่พึงประสงค์ คือ ทำเท่าที่ภาวะซึ่งเป็นผลดีจะเกิดขึ้น เช่น กินอาหารพอดีที่จะสนองความต้องการของร่างกายให้มีสุขภาพดี โดยไม่ตกเป็นทาสของการเสพรส

(5) เนื่องด้วยผู้ทำด้วยฉันทะ ต้องการผลของการกระทำโดยตรง และต้องการทำให้ผลนั้นเกิดขึ้น อีกทั้งเขาย่อมได้ประจักษ์ผลที่เกิดขึ้นเนื่องในการกระทำ เพราะการกระทำคือการก่อผลซึ่งเขาต้องการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552)

4.2 พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

จุดประสงค์ของเศรษฐกิจนั้น ก็เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความมั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็เพื่อให้ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี หรือมีมาตรฐานในการครอง

ชีวิตขึ้น ในทางเศรษฐกิจถือว่า ยิ่งมีการอยู่ดีกินดีด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคมากเพียงใด ชีวิตย่อมมีความสุขและสะดวกสบายมากเพียงนั้น และเชื่อว่าเมื่อมีสินค้าและบริการที่ผลิตได้ให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ประชาชนก็จะมีความสุขและความเป็นอยู่ดีขึ้น ความสุขดังกล่าว จึงเป็นความสุขในด้านวัตถุ หรือกล่าวได้ว่า ความมุ่งหมายของเศรษฐกิจก็เพื่อจะสร้างความสุขใจด้านวัตถุให้แก่มนุษย์นั่นเอง ก็ย่อมเป็นการถูกต้อง พุทธศาสนาก็มีความมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน แต่พุทธศาสนาแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ โลกียสุขและกุตตรสุข โลกุตตรสุขเป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสหรือผู้สำเร็จอรหัตตผลแล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับวัตถุภายนอกหรืออารมณ์ภายนอกใดๆ ส่วนโลกียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นความสุขที่พัวพันกับทรัพย์สมบัติและวัตถุภายนอกต่างๆ เป็นประเภทอามิสสุข คือ สุขที่เจือด้วยอามิสสิ่งของ ความสุขทางเศรษฐกิจก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็นความสุขของการแสวงหาและได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการ เราสามารถนำพระพุทธศาสนา来解决ปัญหาเหล่านี้ได้ ดังนี้

1) หลักของการพออยู่พอกินในพระพุทธศาสนา ภูมิธรรมมีกัตถะประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักสร้างความสำเร็จทันตาเห็น บางทีท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (อุ.อา.กะ.สะ.) อันเป็นคำสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจ 4 ประการ คือ

(1) ต้องมีความหมั่น คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต รู้จักใช้ปัญญาความสามารถจัดการดำเนินการไปให้ได้ผลดี ซึ่งเป็นทางให้ได้ทรัพย์ ซ่อนนี้ตรงกับหลักเศรษฐกิจข้อแรกคือ หลักผลิตกรรม

(2) ต้องการรักษา คือ ต้องรู้จักเก็บคุ้มครองทรัพย์ หน้าที่การงานและผลงานที่ตนได้มา หรือได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรนั้น ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียโดยเฉพาะ ถ้าเป็นทรัพย์ ก็ต้องยิ่งรู้จักเก็บออม ซ่อนนี้ตรงกับ หลักเก็บออม

(3) ต้องเลือกคบคนดีเป็นเพื่อน คือ เลือกคบแต่มิตรแท้ 4 จำพวก คือมิตรมีอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะประโยชน์ให้ และมิตรมีความรักใคร่ (วคิน อินทสระ, 2553) ถ้าดำเนินธุรกิจเป็นบริษัทหรือสหกรณ์ ก็จำเป็นต้องเลือกสมาชิกที่ดี ตรงกับหลักสหกรณ์

(4) ต้องมีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี่ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ตรงกับหลักบัญชีครัวเรือน หรือ การวางแผนการใช้จ่ายประจำครอบครัว

2) หลักมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณตนหรือรู้จักความพอดีในการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบ ไม่โลภมากจนเกินไป และเมื่อหามาได้แล้วก็ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายด้วยต้องไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป และต้องมีอัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตนเอง คือ ต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่าเรามีชาติตระกูลยศตำแหน่ง หน้าที่การงานความรู้ความสามารถแค่ไหนเพียงไร แล้วต้องประพฤติตนให้สมกับภาวะนั้นๆ อย่าหลงตัวเอง อย่าลืมห่วงตัวเองเป็นเด็ดขาด เช่น เป็นนายจ้างจะต้องเอาใจใส่ดูแลในเรื่องค่าจ้างที่เป็นธรรมรวมทั้งสวัสดิการอื่นๆ

3) หลักพุทธธรรมที่ควรจะนำมาประยุกต์ได้กับลักษณะทั่วไปเศรษฐศาสตร์

(1) เน้นการพึ่งตนเอง: ความหมายในทางพุทธธรรม คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการพิจารณาอย่างแยบคาย เห็นความเป็นจริงของความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ขณะที่ความหมายที่มักเข้าใจกันในทางเศรษฐศาสตร์

(2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท : เป็นข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในแง่ความหมายทางธรรม และยังสามารถประยุกต์กับเศรษฐกิจได้

(3) เน้นอหิงสา (ละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง): ประโยชน์ข้อนี้ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันแทนที่จะเป็นการแข่งขัน และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่สิ่งที่ต้องขจัดออกไปอย่างสิ้นเชิงคือ ความโลภ

(4) เน้นการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะอดทน สัมมาอาชีวะ: ข้อนี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตส่วนหนึ่ง

(5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น: ข้อนี้ถือเป็นหัวใจของพุทธธรรม ในการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางมุ่งเน้นสันติสุข ท่ามกลางในทางเศรษฐกิจ ที่ต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือดเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ถ้าหันมาร่วมมือกันแล้วสังคมก็จะได้รับประโยชน์มหาศาล

(6) พยายามละกิเลสและความโลภ: ความโลภนำไปสู่พฤติกรรมที่เน้นการเสี่ยง ที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุสำคัญ ที่อาจจะนำความเสียหายในทางเศรษฐกิจมาสู่ตนเองและสังคม

(7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด: เน้นการมีจิตใจเป็นกุศลมีเจตนาหรือความตั้งใจดีต่อผู้อื่น จิตที่บริสุทธิ์ย่อมนำมาซึ่งจิตที่สงบและมีสติมั่นคง นำไปสู่ปัญญาและความพ้นทุกข์

จากการนำเสนอในเบื้องต้น เป็นการนำเอาพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่ได้จากพุทธธรรมไปประยุกต์ซึ่งอาจจะมองว่าเป็นเรื่องเพ้อฝัน แต่ถ้าหากทำได้ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ดีกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันจะเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมต่อไป

บทสรุป

ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกประเทศและสังคมโลกนี้ รวมถึงสังคมไทยที่กำลังเผชิญอยู่นั้น เป็นบทเรียนราคาแพงที่ทุกคนได้รับ สาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้นมาจากเหตุเพียงเหตุเดียว คือ ความด้อยคุณภาพของประชากร ทั้งระดับครอบครัว ระดับสังคม ระดับชาติ ที่มีจำนวนประชากรคุณภาพต่ำเป็นจำนวนมากในสังคมเหล่านั้น ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะสร้างคุณภาพประชากรให้สูงขึ้นในสังคมไทย

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นเป็นเรื่องไกลตัว แต่ถ้าคนเราแก้ปัญหาตรงจุดนี้ได้ มองว่ามนุษย์เท่าเทียมกัน และคนเหล่านี้ไม่เอาเปรียบกัน มีจิตสำนึกดี เชื่อว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคงจะหายไป เพราะฉะนั้นคนที่เอาเปรียบคนอื่น หรือเห็นแก่ตัว ควรจะมองปัญหาสังคมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้แล้วปัญหาต่างๆ ก็จะไม่ตามมาและจะแก้ไขปัญหายั่งยืน เพียงแค่คนมีจิตสำนึก รู้จักคำว่า "หน้าที่และมีวินัย" ปัญหาต่างๆ คงไม่เป็นเช่นวันนี้ และไม่ฝังรากจนเติบโตยากแก่การแก้ไข หากคิดจะแก้ไขก็คงช้าจนเกินไป กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลในสังคม ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ควรที่ทุกฝ่ายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต้องประสานร่วมมือกันป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกของบุคคลให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น

สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยการนำเอาหลักธรรมทางศาสนาไปประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อไป ซึ่งสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้านจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้วจะทำให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุข เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและผู้พัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้า

เอกสารอ้างอิง

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543ก). *พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุญญ์ วุฑฺฒิกโร. (2554). *พระพุทธานุภาพเพื่อสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2553). *พระไตรปิฎกฉบับที่เข้าใจแล้ว*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- สมเกียรติ มีธรรม. (2546). *พุทธทัศน์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

- D. Bond, George. (1996). A.T. Ariyaratne and the Sarvodaya Shramadana Movement. In *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*. ed. By Christopher S. Queen. New York: State University of New York Press,
- Walpola, R. (1974). *The Heritage of the Bhikkhu: A Short History of the Bhikkhu in Educational, Cultural, Social and Political Life*. New York: Grove Press.

ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ

The Problem and Educational Development trend of Cambodia's Sangha

สุวรรณฐา ลิ้ม

Suvannatha Loem

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: suvannatha@windowsslive.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทั้งปวงเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าการศึกษาของวัดที่เป็นศูนย์จัดการศึกษาอย่างสำคัญเพื่อพัฒนาศาสนทายาท และเยาวชนของชาติให้รู้จักรักษาวินัยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของตน จนรอดพ้นจากการคลั่งทาง วัฒนธรรมข้ามชาติได้ บทความนี้ จึงให้ความสนใจต่อประเด็นเกี่ยวกับ “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษา ของคณะสงฆ์ภิกษุ” เนื่องด้วยปัญหาอุปสรรคทำให้การศึกษาของสงฆ์ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะปัญหา ด้านบุคลากร การจัดการเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลง และปัญหาด้าน งบประมาณในการจัดจ้างบุคลากร และการจัดสร้างอาคารสถานที่ให้พอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียน ด้วย ปัญหาเหล่านี้การศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุจึงจำเป็นต้องมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อเป็นสถานที่อบรมบ่มนิสัย พลเมืองให้มีศีลธรรมและเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: ปัญหา; แนวทางพัฒนาการศึกษา; คณะสงฆ์ภิกษุ

ABSTRACT

The Education is an important foundation for the development of all, to change the direction should be. The progresses of the temples study are major center of education for development of children and youth that the ministry need to protect their cultural traditions. And in order to get free from the waves of cultural multinational. This article is interested to issue. “The Problem and Educational Development trend of Cambodia’s Sangha”. The issues surrounding the making of ecclesiastical affected. In particular personnel issues. The teaching and learning, the course has been updated to keep pace with the changes. And budget issues The Staffing And the construction of buildings, as well as to the growing number of students. The Sangha educational need to do clear develop guidelines. Therefore, in order to educate citizens has to do the morals and religion perspective.

Keyword: Problem; Educational Development trend; Cambodia’s Sangha

บทนำ

การศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ พระสังฆเถระ และขุนนางข้าราชการ มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์และประชาชนทุกวัยให้มีโอกาสได้รับการศึกษา สามารถอ่านเขียนเข้าใจหลักภาษาของชาติและภาษาที่จารึกคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่กุลบุตรกุลธิดาได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน จะเห็นว่าบทบาทสำคัญนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนตลอดมาทั้งในพระบรมมหาราชวัง และตามพระอารามต่างๆ ซึ่งเป็นศูนย์การศึกษาที่สำคัญถึงแม้จะไม่มีรูปแบบและระบบการบริหารจัดการศึกษาที่ดีก็ตาม แต่ก็สามารถรักษาความเป็นชาติไว้ได้ คือการรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ต่างชาติพยายามทำลายเอกลักษณ์ความเป็นชาติโดยเฉพาะภาษานับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทางคณะสงฆ์ได้อบรมสั่งสอนและรักษาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในยามวิกฤต มีการแพร่ขยายวัฒนธรรมข้ามชาติจากอาณานิคมฝรั่งเศส และระบบคอมมิวนิสต์ ที่เป็นตัวแปรสำคัญก่อให้เกิดจลาจลวุ่นวายในประเทศ มีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้น ประเทศชาติอยู่ในภาวะไม่สงบสุข ประชาชนเดือดร้อน ขาดที่อยู่อาศัย พระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณ ก็ประสบกับปัญหาเหล่านี้ตามด้วย สถาบันการศึกษาที่เคยทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนถูกทำลายจากสงครามกลางเมือง สถานศึกษา ศาสนสถาน วัดวาอาราม ตำราวิชาการต่างๆ ที่เป็นทรัพย์สินของระบบคอมมิวนิสต์ถูกเผาทั้งผู้บริหารการศึกษาถูกจับกักขังและนำไปประหารชีวิต ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนก็มีชะตาชีวิตในลักษณะเช่นเดียวกัน เมื่อสถานการณ์ของประเทศอยู่ในความไม่แน่นอนเช่นนี้ ทางคณะสงฆ์จะมีแนวทางรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระศาสนา และการศึกษาทางคณะสงฆ์อย่างไร สำหรับพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา และเพื่อเป็นพลังช่วยกอบกู้ชาติให้รอดพ้นวิกฤตดังกล่าวได้

บทความนี้พยายามที่จะนำเสนอปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุว่าจะมีแนวทางใดบ้างเพื่อพัฒนาการศึกษาทางคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียน การสอนด้านพระพุทธศาสนา และเพื่อพัฒนาศาสนทายาทปัจจุบันออกมาสั่งสอนประชาชนจะได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแก่ประเทศชาติสืบไป

กำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ

สำหรับกำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุตามที่ได้ศึกษาประวัตินับเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานมีทั้งที่เจริญขึ้นและเสื่อมลงสลับปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของประมุขที่เป็นผู้บริหารประเทศ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญขึ้นหากเป็นผู้นำที่ทรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคสมัยก่อนเมืองพระนคร และในยุคสมัยต่อมาจากการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุพบว่า มีความเจริญรุ่งเรืองจนมีพระเถระจากประเทศกัมพูชา 2 รูป คือ พระสังฆปาละ และพระมันทรเสน ได้เดินทางไปเผยแผ่

พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาจีน (พุทธศาสนบัณฑิต, 2545) จากหลักฐานแสดงให้เห็นว่า การศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุได้ใช้ภาษาบาลีมาแล้วหลายพันปี และที่เห็นได้ชัดคือรัชสมัยพระเจ้าซั๋วรมันที่ 7 พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จนมีความเจริญก้าวหน้าทุกด้าน มีพุทธมหายานเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ผลิตนักปราชญ์ราชบัณฑิต กวีนิพนธ์ เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะทางด้านศิลปะมี นครวัด นครธม เป็นที่ประจักษ์ในปัจจุบัน ดังปรากฏความจารึกของวัดบุรุมหารามวิหาร หรือจารึกปราสาทตาพรหมณ์ มีใจความว่า...

“บุรุมหารามวิหาร หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการสนับสนุนจากหัวเมืองจำนวน 3,140 เมือง เพื่อเป็นการอุปถัมภ์ครูบาอาจารย์ 400 คน พระอธิการ (มหาเถระ) 18 รูป พระอธิการรอง (อนุเถระ) 2,740 รูป อุบาสกผู้ช่วยงาน 2,232 คน อุบาสิกาจำนวน 615 คน ประชาชนผู้จำศีลหรือผู้มาศึกษาธรรมะระยะสั้นและระยะยาว จำนวน 12,640 คน และรวมคนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ประจำทั้งชายและหญิง จำนวน 66,625 คน เมื่อรวมจำนวนทั้งหมดแล้วมีจำนวน 84,655 คน รวมทั้งชาวต่างประเทศที่มาศึกษา มีชาวพม่าและชาวจำปา มาอาศัยเพื่อศึกษาในที่นี้ด้วย” (มิแชล ตราเน, 2006)

นอกจากนี้ภายในพุทธมหายานมีบ้านพัก หรือกุฏิที่สร้างด้วยหิน จำนวน 566 แห่ง ที่สร้างด้วยอิฐ 288 แห่ง สระน้ำกว้าง 76 วา และยาว 1,150 วา มีพระภิกษุ (ธรรมจารี) จำนวน 439 รูป รับประทานอาหารทุกวัน ในพระราชวัง ศิษย์ที่อยู่กับครูจำนวน 970 คน รวมทั้งหมด 1,409 รูป/คน พร้อมกันนั้น ก็มีการสร้างพระพุทธรูปจำนวน 798 องค์ เพื่อประดิษฐานไว้ทั่วพระราชอาณาจักร

ดังปรากฏตามหลักศิลาจารึกบอกว่า... พระเจ้าซั๋วรมันที่ 7 ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงต่อประชาชนของพระองค์ คือทรงห่วงใยต่อโรคของประชาชนกว่าพระอาพาธของพระองค์เอง เพราะว่าทุกข์ของประชาราษฎร์ คือเป็นทุกข์ของผู้ปกครอง ดังนั้นพระราชาทรงหลายควรตั้งพระราชหฤทัยประกอบด้วยความเมตตา และพระองค์ทรงตั้งปณิธานว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้ชนสรรพสัตว์ทั้งปวง ซึ่งจมอยู่ในสสารแห่งห้วงวัฏสงสาร อันมีไตรภพไปวางถึงฝั่ง คือ อมตมหานิพพาน ด้วยเดชแห่งกุศล ที่ข้าพเจ้าได้สร้างมานี้ทุกประการเทอญ

การศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ของคณะสงฆ์ภิกษุ ที่แพร่เข้ามาช่วงปลายรัชกาลของพระเจ้าซั๋วรมันที่ 7 พร้อมกันนี้มีพัฒนาการเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตามลำดับโดยได้รับการสนับสนุนจากพระราชามหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษาของพระสงฆ์ถือเป็นยุคที่มีความเจริญมากที่สุดยุคหนึ่ง และพร้อมกันนี้ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่เป็นอาณาจักรใหญ่ การปกครองลำบากที่จะทำให้มีความสงบได้ จนมาถึงยุคหลังพระนครได้เสื่อมอำนาจลงอย่างรวดเร็วจากอำนาจกิเลสของผู้ปกครองประเทศสืบเนื่องจากการวิบัติภายในราชวงศ์ได้เกิดขึ้น (พระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2540) และจากการรุกรานอำนาจใหม่ที่กำลังก่อตัวจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะสมัยกรุงละแวก สมัยกรุงอุดงค์มีชัย การศึกษาทางคณะสงฆ์ที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท แบบลังกาวงศ์ ซึ่งนำเข้ามาโดยพระภิกษุภิกษุ คือพระราชโอรสในพระเจ้าซั๋วรมันที่ 7 พระองค์ส่งไปผนวช ณ วัดมหายาน แห่งเกาะลังกา ซึ่งการส่ง

พระราชบุตรไปศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระพุทธศาสนาในกัมพูชาเวลาต่อมา คือ ตอนต้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และตรงกับตอนปลายรัชกาลพระเจ้าปราคักรมพหุมหาราช ประเทศศรีลังกา ช่วงนั้นพระพุทธศาสนา แบบเถรวาท ในลังกาได้รับการฟื้นฟูมีการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงเจริญรุ่งเรืองขึ้นทั้งในด้านปริยัติ และ ด้านปฏิบัติจนกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาของพระสงฆ์ในยุคนั้น ทำให้พระภิกษุสามเณรจากประเทศต่างๆ เป็นจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนที่นั่น ดังปรากฏความในพงศาวดารพม่า (จุลวงศ์) ได้กล่าวว่า...

“ราวปี พ.ศ. 1733 พระภิกษุมอญรูปหนึ่งชื่อ ฉปะตะ ได้เดินทางจากประเทศพม่าติดตามพระมหาเถระมอญรูปหนึ่งไปยังลังกาทวีปตอนยังเป็นสามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่เป็น 10 ปี แล้วอุปสมบทได้เดินทางกลับมายังประเทศพม่า เพื่อดำเนินงานอบรมสั่งสอนให้การอุปสมบทแก่ผู้ที่ศรัทธาตามแบบที่รับมาจากลังกา ทำให้ชาวพม่ามีความตื่นตัวในการศึกษา และปฏิบัติมากขึ้น การเดินทางกลับมาครั้งนั้น พระฉปะตะ ได้นำพระภิกษุชาวต่างชาติร่วมเดินทางกลับมาด้วย 4 รูป ในจำนวนนั้นมีชื่อพระตามลิตะ (มีแซล ตราเน, 2006) ผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้กลับมาด้วย ทำให้พระราชารองราชย์ในอาณาจักรกัมพูชาสมัยต่อมา ทรงเคารพศรัทธาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกา และถูกยกย่องให้เป็นศาสนาประจำชาติกัมพูชาถึงปัจจุบัน” (Hall, 1962; เดวิด แชนด์เลอร์, 2543)

จะเห็นว่าการกำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาที่กล่าวข้างต้น นับเป็นรากฐานที่สำคัญที่มีต่อการศึกษาคณะสงฆ์กัมพูชาในปัจจุบัน เพราะการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการศึกษาและกำเนิดของพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผู้สืบทอดพระพุทธศาสนามาประดิษฐานไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงความเปี่ยมมา ตลอดจนพัฒนาการต่างๆ แม้ว่าประเทศชาติในกาลต่อมา จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายประการ ส่งผลให้กิจการทางพระพุทธศาสนาไม่มีเสถียรภาพ เพราะต้องขึ้นอยู่กับผู้ปกครองประเทศเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้การที่บรรพบุรุษได้ดำรงรักษาสถาบันทางศาสนาไว้เป็นมรดกของชาติก็เสมือนกับการรักษาชีวิตของตนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายเช่นกัน

พัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

สำหรับพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา จะได้นำเสนอในยุคหลังพระนครเป็นต้นมา แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันของนักวิชาการด้านหลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาการและการกำหนดพุทธศักราช ซึ่งเอกสารประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาว่า “เป็นยุคหลังพระนคร และเป็นยุคปัจจุบัน” (ตรีง เงีย, 1973) ตามหลักฐานที่ตรงกัน คือ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1936 เป็นต้นมา ถึงสมัยพระเจ้านโรดม สีหนุ พระองค์ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอุปถัมภ์บำรุงการศึกษาทางคณะสงฆ์มาตลอดพระชนม์ชีพ สามารถแบ่งพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาออกเป็น 4 สมัย ประกอบด้วย 1) สมัยพระบรมราชาเจ้าพระยาญาติ 2) สมัยกรุงละแวก

สมัยกรุงอุตงค์มีชัย ถึงสมัยพระเจ้าองค์ด้วง 3) สมัยอาณานิคมฝรั่งเศส และ 4) สมัยได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส (สูง สีว, 1972) มีดังนี้

1. สมัยบรมราชาเจ้าพระยาญาติ การบำเพ็ญพระกรณีกิจด้านการศึกษาทางคณะสงฆ์กัมพูชาตามพระราชประวัติเริ่มตั้งแต่ทรงครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1936–2006 (Paul Brunon 2006) พระองค์ทรงประทับในพระราชธานีจตุมุข ช่วงครองราชย์อยู่นั้นมีประเทศจีน ญวน จาม และชาว ได้นำเครื่องบรรณาการมาถวายเพื่อพึ่งพระบารมีของพระองค์ และต่อมาในปี พ.ศ 1974 ได้ย้ายพระราชธานี จตุมุข ไปตั้งที่ราชธานีบาसान แต่ทรงประทับอยู่ที่นั่นแค่ 1 ปีเศษ ได้ย้ายกลับมายังพนมเปญแทน เนื่องจากเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างหนัก พระองค์สั่งให้สมเด็จพระเจ้าพระยาแก เจ้าพระยาโหราธิบดีเขียว พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีตรวจดูที่ดินอยู่ใกล้พนมโดนเพญ และเห็นว่ามีความเหมาะสมสำหรับสร้างพระราชธานี จึงได้กราบบังคมทูลต่อพระองค์ แล้วได้สั่งให้พลกนิกรช่วยกันสร้างพระราชนิเวศน์ สร้างกำแพง และสร้างปราสาทในระยะเวลาอันสั้น เมื่อสร้างเสร็จเป็นที่เรียบร้อย แล้วพระองค์ทรงพระราชดำเนินกลับมายังพระบรมราชวังพนมโดนเพญ พร้อมทั้งได้พระราชทานนามเมืองหลวงว่า “กรุงจตุมุข มงคล กัมพูชาธิบดี สิริธรรม บวร อินทปัตถบุรี รัฏฐราชา สีมามหานคร” ส่วนพระวิหารพนมโดนเพญที่สร้างขึ้นตอนแรกมีความชำรุดทรุดโทรม ทรงสั่งให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ และเปลี่ยนชื่อเป็นวัดพระเจดีย์บอพิธ โดยประดิษฐานพระพุทธรูปพระติมารออยู่บนพระเจดีย์ นอกจากนี้พระองค์ทรงสร้างวัดวาอารามอีกเป็นจำนวนมาก เช่น วัดธรรมลังกา, วัดเกาะ, วัดพระพุทธรโฆสาราม, วัดต้ายอง และวัดอุณาโลม เป็นต้น โดยวัดเหล่านี้ทรงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1985 บางวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อ และบางวัดคงเดิม โดยเฉพาะวัดต้ายอง มีการบูรณะจำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2408 ในรัชสมัยพระเจ้าบรมโรตม และครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2480 รัชสมัยพระเจ้าสีสุวดีภูมิวงศ์ ส่วนวัดอุณาโลมยังรักษาชื่อไว้คงเดิมจนปัจจุบัน (ตริง เญย, 1973)

จากหลักฐานการทรงงานด้านพระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดอารามไว้เป็นจำนวนมาก และยังคงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าการศึกษาคณะสงฆ์ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญยิ่งในการทำนุบำรุงประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร และทรงสนับสนุนการศึกษาบวชเรียน และทรงส่งสมณทูตได้ออกไปศึกษาในต่างประเทศ โดยตั้งแต่พุทธศักราช 1967 มีคณะสงฆ์กัมพูชาจำนวน 8 รูป ไปประเทศศรีลังกา มีพระมหาญาณสิทธิธะ เป็นหัวหน้าคณะไปพำนักอยู่ในคณะมหานิกาย มหาวิทยาลัยศรีลังกา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย วิธีการสวดสรวักญะ ตามแบบคณะสงฆ์ศรีลังกา และพระสงฆ์ทั้ง 8 รูป ได้ทำการสวดปฏิบัติใหม่ทั้งหมด โดยมีสมเด็จพระสังฆราช วรณะ เป็นพระอุปัชฌาย์จารย์ (คณะกรรมการศึกษาค้นคว้าวิทยสถานพุทธศาสนบัณฑิต, 2006) และเมื่อคณะพระธรรมทูตทั้งหมดศึกษาจนมีความรู้สมควรแล้ว ได้เดินทางกลับมายังประเทศกัมพูชา เพื่อดำเนินการจัดการศึกษาทางคณะพระสงฆ์ โดยบูรณาการแบบอย่างการศึกษาจากยุคมหานครและแบบอย่างที่ได้จากประเทศศรีลังกา มาจัดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาให้มีความเจริญเหมือนครั้งอดีต และเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในกาลต่อมา

2. สมัยกรุงละแวก อุดงค์มิชชัน ถึงสมัยพระเจ้าองค์ด้วง การศึกษาคณะสงฆ์หลังจากพระบรมราชาเจ้าพระยาญาติสวรรคตแล้ว พระเจ้าศรีสุคนธบพ ทรงขึ้นครองราชย์ต่อ ในปี พ.ศ. 2047 – 2055 พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง โดยทุกวัดแต่งตั้ง พลพระ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่เป็นเสด็จหลวง รับผิดชอบดูแลทำนุบำรุงพระรัตนตรัยให้มีความเจริญงอกงามทั้งด้านศาสนสถาน ศาสนธรรม และศาสนทายาท มิให้เกิดความเดือดร้อนในเรื่องปัจจัยสี่ ด้วยพระองค์ทรงให้ประชาชนช่วยกันบำรุงพระศาสนาโดยการทำไร่ ทำนา และนำพืชผลบางส่วนมาเก็บไว้ที่วัด สำหรับรองรับความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ มิให้เกิดความเดือดร้อนเรื่องอาหารบิณฑบาตประจำวัน ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่ศึกษาศาสนธรรม และสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้มีความรู้ อ่านออก เขียนได้ ประกอบอาชีพเป็น จึงได้ก่อตั้งสถาบันหนึ่งเรียกว่า “กระทรวงสังฆการี” โดยมีขุนหลวงพระเสด็จกอน เป็นผู้อำนวยการรับผิดชอบทั่วประเทศพร้อมทั้งได้ออกกฎกระทรวงเพื่อดูแลรับผิดชอบและบริหารจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ ให้มีประสิทธิภาพนับเป็นพระกรณีกิจที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ (คณะกรรมการศึกษาค้นคว้า วิจัยสถานพุทธศาสนบัณฑิต, 2006)

การศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาสมัยกรุงละแวกมีทั้งความเจริญและหยุดดำเนินกิจการทางด้านพระพุทธศาสนาด้วย เพราะเหตุมีการย้ายเมืองหลวงบ่อยครั้งและเกิดวิบัติในราชวงศ์ มีการสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ขึ้นใกล้ๆ กันเรียกว่า กรุงอุดงค์เมียนเจีย หรือกรุงอุดงค์มิชชัน จะเห็นว่าการศึกษาของพระสงฆ์กัมพูชาในช่วงนี้มีทั้งที่ให้เจริญขึ้นและเสื่อมลง เพราะเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ 1) พระมหากษัตริย์เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ เคารพศรัทธาพระพุทธศาสนา 2) พระมหากษัตริย์ทั้งหลาย ใส่ใจในพระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่ธรรมะ และแปลปริวรรตพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี มาเป็นภาษาเขมร เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถอ่านออก และเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น เพื่อน้อมนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง 3) พระภิกษุสามเณร ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะแก่พุทธบริษัทให้เข้าใจหลักคำสอนที่ถูกต้อง และ 4) อุบาสกอุบาสิกา เคารพศรัทธาปฏิบัติตามหลักพุทธโอวาท ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงอยู่ได้ ถึงแม้ประเทศชาติอยู่ในสภาวะปั่นป่วนทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงภายในและภายนอกตลอดเวลา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังสามารถสืบทอดจากยุคคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งมาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน (Nhean, 1975)

ด้วยเหตุปัจจัยสี่ประการข้างต้น แสดงว่าการศึกษาพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองดังตัวอย่างที่มิชชันนารีชื่อ กาสปาร์ ดากรูซ มาเยือนกรุงละแวก ในปี พ.ศ. 2109 เพื่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ แต่ต้องเดินทางกลับประเทศอย่างผิดหวัง ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อของประชาชนได้ เพราะมีความจงรักภักดีและความศรัทธาต่อพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ มิชชันนารี ก็ยังกล่าวอีกว่า... “พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถของกัมพูชากว่าหนึ่งในสาม หรือตามที่เขาประมาณนับจำนวนเป็นแสน โดยพระภิกษุเหล่านี้ ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงจากประชาชน ด้วยการแสดงแบบอย่างที่ดีในหมู่สงฆ์ กล่าวคือ ผู้ที่อ่อนอาวุโสกว่าในหมู่ภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ก็จะบูชาอาวุโสกว่า กราบกรานเหมือนเทพเจ้า ทั้งสวดมนต์ภาวนา เรียก

ตัวว่า กันเต ทำให้สามัญชนทั้งหลาย มีความเชื่อมั่นในพระสงฆ์อย่างสูง เคารพกราบไหว้ ไม่มีใครกล้าที่จะ คัดค้านกับพระในทุกรื่อง บางครั้งข้าพเจ้ากำลังเทศน์อยู่ ทุกคนก็ได้ฟังข้าพเจ้าอย่างชัดเจน และพอใจสิ่งที่ ข้าพเจ้าได้สอน ทันทีนั้นเมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาผู้หนึ่งฟังเหล่านั้น ก็เอ่ยปากพูดว่า นั่นก็คืออยู่หрок แต่ของ พวกเรารู้ดีกว่า พวกเขาก็เดินหนีไปหมดทั้งให้ข้าพเจ้าอยู่คนเดียว” (เดวิด แชนด์เลอร์, 2543)

ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าสมเด็จพรหริรักษรามาชิธาธิบติองค์ด้วง ทรงขึ้นครองราชย์ เมื่อวันที่ 07 มีนาคม พ.ศ. 2383 ทรงมีพระชนมายุ 52 พรรษา ทรงประทับที่พระราชธานีกรุงอุดงค์มีชัย (Khing Hocdy, 2003) พระองค์ทรงเป็นพระราชชาติปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม (Virtues of the King) ในการปกครอง ประเทศ เมื่อทรงครองราชย์แล้วได้จัดระบบบริหารราชการใหม่ทั้งหมด ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการคลัง นอกจากนี้ทรงวางหลักปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และการศึกษา เป็นต้น โดยมุ่งหวังให้ พลสกนิกรมีความสมัคครสมานสามัคคีกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก โดยเฉพาะทรงสั่งให้ประชาราชญ์ได้รักษา เบญจศีล และพระอุโบสถศีล ไม่เบียดเบียนกัน และสร้างพลังสามัคคีให้เกิดมีขึ้นในประเทศ เพื่อที่จะต่อต้าน คัทรุข้าศึกที่จะมารุกรานประเทศ (ตรึง เนีย, 1973)

ด้วยความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ในพระเจ้าองค์ด้วง พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับ ประชาราชญ์ เสด็จออกสอดับพระธรรมเทศนาทุกๆ วันพระอุโบสถศีลเป็นประจำ โดยทรงมีพระประสงค์ ต้องการให้ข้าราชการ คณะรัฐมนตรี และประชาชน ได้ทำบุญรักษาศีล 5 ศีล 8 ตามความศรัทธาของแต่ละคน และนอกจากนี้พระองค์ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมากเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ที่ถูกทำลายในช่วงที่เกิดสงครามมาแล้วหลายทศวรรษ พร้อมทั้งได้เฝ้าคัมภีร์ ฎีกา ต่างๆ ทาง พระพุทธศาสนาเกือบจะหมดสิ้น ดังนั้นในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2396 พระเจ้าองค์ด้วง ได้ส่งราชทูตมาเยือน เมืองไทย เพื่อให้พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งพระสงฆ์ภิกษุ 1 รูป ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางด้าน พระพุทธศาสนา คือ พระมหาปาน ให้กลับมายังกรุงอุดงค์ พร้อมทั้งได้นำพระไตรปิฎกติดมาด้วย สำหรับพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเติมพระทัยอย่างยิ่ง และทรงทำตามพระราชประสงค์ โดยมุ่งหวังว่าจะได้ประดิษฐาน พระพุทธศาสนา คณะธรรมยุติกนิกาย ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา ทำให้ศาสนาในกัมพูชามี 2 นิกายเกิดขึ้น จนกระทั่งปัจจุบัน (Hocdy, 2003)

โดยสรุปการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ สมัยกรุงละแวก จนถึงสมัยของพระบางองค์ด้วง นับตั้งแต่ สมัยพระเจ้าศรีสุคนธบท ขุนหลวงพระเสด็จกอน และพระเจ้าจันทราชา ซึ่งทั้งสามพระองค์ล้วนแล้วเป็นพุทธ มามกะ เคารพบูชาพระรัตนตรัย เป็นที่สักการบูชาสูงสุด นอกจากนี้ทุกพระองค์ทรงสร้างพระอารามไว้เป็น จำนวนมาก และสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษา เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการช่วยชี้แนะแนวทางสั่งสอน หลักการปฏิบัติ ที่ถูกที่ควรในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา และช่วงที่ทรงครองราชย์ นั้น พระองค์ยังได้คัดเลือกตัวบุคคลที่จะเข้ามาช่วยบริหารกิจการทางบ้านเมืองโดยจัดให้สอบไล่ประโยคภาษาสิ และหลักคัมภีร์ ฎีกาต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ผู้บริหารที่มีความรู้ควบคู่คุณธรรม และเป็น

แบบอย่างในการปกครองบ้านเมืองเมื่อสอบผ่านแล้วก็จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางด้านการเมือง การปกครองไปประจำที่หัวเมืองนั้น

3. การศึกษาคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรฝรั่งเศส การจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ได้ดำเนินการตามแบบอย่างในรัชสมัยพระเจ้าองค์ด้วง ซึ่งช่วงนี้พระเจ้านโรดม (King Norodom) ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2402 – 2447 ในพระชนมายุ 26 พรรษา ทรงประทับ ณ พระบรมราชวังกรุงอุดงค์ (Khing Hocdy, 2003) ซึ่งขณะนั้นประเทศกัมพูชากำลังถูกหมายจากตาของต่างชาติ คือ ชาวฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลมาในอินโดจีน แล้วได้ผนวกประเทศกัมพูชาเข้าเป็นรัฐอารักขาด้วย ตามสนธิสัญญาวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2406 (ตริง เจีย, 1975) เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มนั้นฝรั่งเศส ยังไม่มีบทบาทและอิทธิพลต่อประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะระบบการศึกษาของประเทศยังไม่มีเปลี่ยนแปลง สถาบันพระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนพระภิกษุสงฆ์องค์สามเณรยังมีการบวชเรียนตามปกติ ซึ่งพระสงฆ์ถือเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ดังรายงานการวิจัยของ Robert K. Headley, Jr (2016) ได้กล่าวไว้ว่า

“วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญของประเทศ ทั้งการศึกษาของพระสงฆ์และการศึกษาของเยาวชน โดยพระสงฆ์ได้รับบทบาทหน้าที่อย่างสูงอยู่ในฐานะเป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้ดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชายอยู่ในเยาว์วัยแห่งการศึกษา และต้องเรียนรู้ท่องจำหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในฉบับภาษาบาลีเป็นหลัก”

จากรายงานการวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการศึกษาทั้งส่วนของพระสงฆ์และของเยาวชนนั้น พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ที่มากที่สุดในงานการจัดการศึกษาของประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรืองตามยุคสมัย ดังพระราชดำรัสพระเจ้าองค์ด้วง ทรงพระชนม์ชีพอยู่ คือ มุ่งหวังให้พลนิกรทุกระดับชั้นได้ศึกษาเรียนรู้และการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล 5 ศีล 8 ถือว่าเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องมีความดีงามเกิดขึ้นแก่ตน โดยเฉพาะการที่จะเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้หลักภาษาบาลี เพื่อให้สามารถเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง ด้วยความสำคัญนี้ พระองค์จึงทรงออกสอนภาษาบาลีแก่พระสงฆ์และพลนิกรด้วยพระองค์เอง ดังนั้น ในรัชกาลต่อมาคือ พระเจ้านโรดม พระองค์ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจที่สำคัญทรงดำเนินรอยตามพระราชบิดาทุกประการที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างนานาอารยประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2410 ฝรั่งเศสได้ใช้กำลังบังคับให้กัมพูชายอมเป็นเมืองขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ ตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2427 ส่งผลให้พระมหากษัตริย์รวมทั้งประชากรชาวกัมพูชา ไม่มีอำนาจใดๆ เพื่อการต่อรอง (ชา อวม และคณะ, 2546) จนในที่สุดฝรั่งเศสได้ปฏิรูประบบวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของกัมพูชาให้เหมือนวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะภาษาของชาติได้ลดน้อยถอยลงในสถานศึกษาแล้ว และยังคงอยู่ตามพระอารามต่างๆ มีพระสงฆ์เป็นผู้ดำรงรักษาไว้ แล้วพวกเขาได้บังคับให้เรียนภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการสำหรับใช้ใน

การบริหารประเทศ (ตริ่ง เจีย, 2518) จึงเป็นชนวนก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มนักอนุรักษนิยมพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ได้บังเกิดขึ้น นับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2427 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2430 และในที่สุดฝรั่งเศสได้มอบอำนาจคืนแก่พระราชอา แล้วกิจการทุกอย่างก็ได้มอบคืนแก่รัฐบาลกัมพูชาปกครองเหมือนเดิม ส่วนกิจการทุกอย่างที่ฝรั่งเศสดำเนินการอยู่จะต้องได้รับอนุญาตจากพระมหากษัตริย์ก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศส จึงเปลี่ยนนโยบายหันมาสนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันพระพุทธศาสนาแทนที่ ดังปรากฏชัดในสมัยพระเจ้าสีสุวัณลี

การที่ทรงจัดตั้งสถาบันการศึกษาภาษาบาลีขึ้นมา ตามพระราชดำริพระเจ้าสีสุวัณลี ได้เห็น สภาพปัญหาและอุปสรรคความเสื่อมของสัญญาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ของประเทศ ซึ่งเคยมีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองทุกๆ ด้านในภูมิภาคแห่งนี้ เกิดมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก สำหรับกุลบุตร กุลธิดา และเฉพาะพระสงฆ์ ได้เดินทางออกไปศึกษาบาลี หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะได้ศึกษาหลักคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยมีนัยสำคัญ คือต้องการให้ประเทศกัมพูชามีเอกราช ทางด้านวัฒนธรรม และอักษรศาสตร์ เหตุผลประการหนึ่ง คือนโยบายสำคัญของรัฐบาลฝรั่งเศสไม่ต้องการให้สมณนิสิต และนักศึกษาได้รับอิทธิพลและแบบอย่างจากประเทศไทย ซึ่งอาจทำให้ฝรั่งเศสมีความลำบากในการปกครองประเทศ

ด้วยเหตุนี้ทำให้พระเจ้าสีสุวัณลี ร่วมกับรัฐบาลฝรั่งเศส ได้ก่อสร้างสถานศึกษาบาลีขึ้นมา เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ของพระสงฆ์ให้สูงขึ้น โดยจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ดังนี้ คือ ต้องเรียนหลักภาษาบาลี ด้วยการแปลจากภาษาสันสกฤต ภาษาโรมัน ภาษาไทย มาเป็นภาษาเขมร ซึ่งกระบวนการการเรียนการสอนนี้ได้ดำเนินการมาไว้แต่ยุคพระวงศ์ เพื่อให้สมณศึกษาที่มีความรอบรู้อย่างแท้จริงในหลักพระธรรมวินัย พระสงฆ์ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง และมีข้อบังคับ ได้ประกาศลงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2459 กล่าวว่า... “ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ไปศึกษาพระไตรปิฎกต่างประเทศอีก จะต้องศึกษา ณ สถานศึกษาบาลีชั้นสูงนี้แทน นับตั้งแต่สถานศึกษาบาลีนี้ได้เกิดขึ้น พระสงฆ์ องค์สามเณรได้ศึกษาจบทุกๆ ปี เป็นจำนวนมาก พร้อมกันนั้นพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ มีความปิติยินดีอย่างยิ่งที่ได้ศึกษาในสถานที่แห่งนี้ ทำให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการในวัดใหญ่ๆ ได้ขอเปิดสำนักเรียนเพิ่มตามวัดของตนขึ้น และขอให้มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ สามเณร ที่ได้ศึกษาจบจากสถานศึกษาแห่งนี้ไปเป็นพระอาจารย์สอนตามสถานศึกษาทั่วประเทศ ทำให้พัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมและการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว” (สถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต, 2005)

จะเห็นว่าการศึกษาทางคณะสงฆ์ในราชกาลพระเจ้าสีสุวัณลี มีความรุ่งเรืองและรูปแบบชัดเจนขึ้นในราชกาลต่อมา คือพระโอรสของพระองค์ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าสีสุวัณลีมูวงค์ พ.ศ. 2470-2484 พระองค์ทรงสืบทอดจากพระราชบิดาและทรงดำเนินรอยตามทุกประการ ทรงใส่ใจในพระวินัยสงฆ์ และการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของประเทศชาติให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ทำให้พสกนิกรทุกทิวหน้าได้ใกล้ชิด

กับพระองค์เสมอมา ส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเจริญก้าวหน้าตามลำดับ แม้เป็นช่วงที่ทรงครองราชย์ไม่นานก็ตาม แต่พระองค์ทรงจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบมากกว่าสมัยก่อน กล่าวคือ มีการสอบที่ชัดเจน โดยผู้จะเข้าสอบนั้น จะต้องได้รับการศึกษาเป็นเวลา 3 ปี จึงจะมีสิทธิ์เข้าสอบได้ และมีพระสงฆ์ สอบตกเป็นเวลาหลายปี เนื่องจากมีผู้ที่เข้าสอบเป็นจำนวนมาก ถ้าบางรูปสอบผ่านแล้ว ก็เข้าศึกษาต่อที่ศาลาลีชั้นสูงอีกเป็นเวลา 4 ปี จึงจะมีการสอบอีกครั้ง (ลี สุวีระ, 2009) ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับการจัดการเรียนการสอนในพุทธศึกษาศาสนมัยอาณานิคมฝรั่งเศส

4. สมัยหลังได้เอกราชจากฝรั่งเศส การศึกษาของคณะสงฆ์หลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์ในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2495 ทำให้การศึกษาได้มีการปรับปรุงพัฒนาระบบการศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นในทุกด้าน ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระเจ้าบรมโกศ สihanouk ทรงครองราชย์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2484 ภายใต้การบริหารประเทศของพระองค์ ทำให้ได้รับเทิดพระเกียรติว่า... “ทรงเป็นพระวรบิดาแห่งชาติ” พระองค์ทรงเอาพระทัยทำนุบำรุงการศึกษาของสงฆ์ กล่าวคือทรงปรับปรุงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยขยายโรงเรียนพระปริยัติธรรมออกไปทั่วประเทศ แบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 2 แผนกใหญ่ๆ คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมวินัย และ 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกพุทธศึกษา (บาลี)

จะเห็นว่าจัดการศึกษาทั้งสองแผนกนี้ มีความสำคัญแก่คณะสงฆ์ซึ่งได้ขยายออกไป ยังหัวเมืองทั่วประเทศ เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตกลับขึ้นมาผ่านเรื่องราวและอุปสรรคต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในกาลก่อน และถือเป็นบทเรียนที่สำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาประเทศชาติให้เจริญขึ้นตามสมัยใหม่ พระองค์ทรงก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา เลขที่ 879 นส. ลงวันที่ 1 กรกฎาคม พุทธศักราช 2497 โดยพระกรุณาโปรดเกล้าฯนามว่า **พุทธมมหาวิทยาลัยพระสีหนุราช** (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) (Toasanavadey, 1959) เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วได้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม และเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีสืบไป

ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาข้างต้นสามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง และรักษาไว้สิ่งที่เป็นคุณูปการแก่พระศาสนาเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังศึกษาถึงความเป็นมาของประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาทางคณะสงฆ์ ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และรักษาพระศาสนาไว้ให้พุทธศาสนิกได้ศึกษาสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน สำหรับปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ที่น่าเสนอต่อไปมีอยู่ 3 ประการคือ 1)

ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา 2) แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา และ 3) แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

1. ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา คือการที่สถาบันการศึกษาทางคณะสงฆ์จะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงนั้น ขึ้นอยู่กับความสงบสุขของประเทศชาติเป็นหลัก เพราะเป็นกลไกสำคัญ ที่ขับเคลื่อนระบบสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาการศึกษาทางคณะสงฆ์จากการศึกษาวิเคราะห์และผลการวิจัยที่เป็นปัญหาหลักของการศึกษา คือ ปัญหาด้านบุคลากร ผู้ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอน ปัญหาหลักสูตรไม่ได้ปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม และปัญหาด้านงบประมาณ ในการจัดสร้างอาคารสถานที่เรียนให้เพียงพอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียนในปัจจุบัน นอกจากนี้ปัญหาการศึกษาคณะสงฆ์กัมพูชาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง คือปัญหาสงครามกลางเมือง ประเทศอยู่ในสภาพจลาจลวุ่นวาย พุทธศาสนิกชนเลยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก และตำราวิชาการต่างๆ ถูกเผาจนหมดสิ้น กว่าที่จะฟื้นฟูได้ต้องใช้เวลานานหลายปี จึงสามารถกลับสู่สภาพความเจริญเหมือนเดิมได้

2. แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา สำหรับแนวทางแก้ปัญหการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาผู้เขียนมีความเห็นว่าประเด็นที่จะต้องแก้ไขมีอยู่ 3 ประการ คือ

1) แก้ไขปัญหาการศึกษาแบบจารีตนิยม ปัญหาการจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะอยู่ในรูปแบบ “มุขปาฐะ” การท่องจำเป็นหลักอยู่เฉพาะในหมู่ของพระสงฆ์และผู้ศรัทธาเข้ามาบวชในพระศาสนา ส่วนประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีมีความยากต่อการศึกษาให้เข้าใจคำสอนอย่างถ่องแท้ ฉะนั้นจำเป็นจะต้องปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาให้เข้ายุคสมัยใหม่

2) แก้ไขปัญหาโดยนโยบายของรัฐ สำหรับนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ถึงจะมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศาสนูปถัมภ์มาตลอดจนมีความเจริญรุ่งเรือง ก็สามารถเสื่อมสลายลงได้เพราะผู้เป็นประมุขของประเทศที่แสวงหาอำนาจ ตลอดจนทำให้เกิดวิกฤติในราชวงศ์ มีการรุกรานจากประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้การศึกษาทางคณะสงฆ์เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว

3) แก้ไขปัญหาโดยคณะสงฆ์ การที่พระสงฆ์เข้ามาเคลื่อนไหวในยามวิกฤตินั้น เพราะเห็นว่า ถ้าแม้แต่เอาความสุขส่วนตนจากการอุปถัมภ์บำรุงจากพระมหากษัตริย์และประชาชน โดยมีได้เข้ามีส่วนร่วมในการกอบกู้ชาติ จากการเปลี่ยนแปลงระบบราชการของฝรั่งเศส ทำให้เกิดกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มพระสงฆ์ทั่วประเทศ ถึงแม้จะถูกบังคับปราบปรามจากวัฒนธรรมต่างชาติ การปกครองประเทศโดยระบบคอมมิวนิสต์ พระสงฆ์ก็ไม่ยอมจำนนต่อปัญหา ถึงจะถูกจับกักขังและถูกประหารชีวิต ก็ไม่ยอมเสียวัฒนธรรมความเป็นชาติ คณะสงฆ์และประชาชนผนึกกำลังกันสร้างชาติ ปกป้องความเป็นชาติไว้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐ เพราะรัฐทำให้ชาติเสียหายได้โดยไม่ฟังเสียงประชาชน

3. แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา หลังจากประเทศกัมพูชาได้รับเอกราชการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาถึงแม้ในปัจจุบันมีการพัฒนามาตามลำดับก็ตาม แต่ถ้าคณะพระสงฆ์ยังทำงานขาด

ความร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนองค์พระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคง แม้จะมีการบรรจุพระพุทธรูปศาสนาไว้ในฉบับรัฐธรรมนูญว่า เป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม เป็นเพียงหลักการเท่านั้นหากพระสงฆ์ทั่วประเทศไม่ร่วมมือกัน จรรโลงพระศาสนาเห็นแก่อำนาจ ไม่หวังผลแก่ประเทศชาติ อาจเป็นไปได้ที่ต่างชาติอาจเข้ามาปกครองประเทศ อย่างแต่ก่อน ดังนั้นหลักการที่เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ภิกษุให้มั่นคงถาวรนั้น ต้องดำเนินใน ลักษณะดังนี้

- 1) ศึกษาให้เข้าใจบริบทสังคมที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ ทำให้เกิดเป็นประเทศที่มีเอกราชซึ่งได้ต่อสู้ มาจนถึงปัจจุบัน
- 2) ต้องดำเนินรอยตามพระยุคลบาทในพระเจ้าบรมมหาราชวัง สืบหา ที่พระองค์ทรงยึดทางสายกลางการบริหารประเทศจนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสที่เรียกว่า ทฤษฎีพุทธสังคมนิยม (Buddhist Socialism) ส่งผลให้การศึกษามีความเจริญรุ่งเรืองมีพุทธิกมหาวิทยาลัยพระสิรินธรราช เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบัน
- 3) รัฐบาลต้องอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนาโดยสุจริตใจ ไม่หวังผลทางการเมือง และพระสงฆ์ไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง

บทสรุป

การจัดการศึกษาให้แก่คณะพระสงฆ์ภิกษุ เป็นเรื่องสำคัญยิ่งเพราะเป็นบุคคลที่สังคมคาดหวังในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความบริสุทธิ์ด้านศีลและธรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติไว้ได้ จากการแพร่ขยายวัฒนธรรมต่างชาติที่พยายามเข้ามาทำลายระบอบรากฐานของชาติคือภาษาชาติ และบางครั้งพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะผู้นำเรียกร้องความสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมในยามเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะการเกิดสงครามกลางเมืองในหน้าประวัติศาสตร์ภิกษุ พระสงฆ์ได้ช่วยให้สังคมและประเทศชาติสามารถกลับมาดำรงอยู่ได้

ด้วยเหตุนี้การให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น เป็นเรื่องที่สังคมจะต้องคำนึงถึงในการเข้ามาเป็นพลังเพื่อขับเคลื่อนสังคมโดยการพัฒนาปัญญาความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาตลอดและได้สั่งสอนอบรมศีลธรรม ให้ประชาชนได้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนกันตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และยิ่งสังคมปัจจุบันอารยธรรมความหลากหลายช่องทางการสื่อสารตามกระแสวิทยาการสมัยใหม่ ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการดูแลและปรับวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและมีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อให้เป็นสถาบันการศึกษาที่อบรมบ่มนิสัยพลเมืองให้มีศีลธรรมและเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาที่ดีสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการศึกษาค้นคว้า วิจัยสถานพุทธศาสนบัณฑิต. (2006). *ประวัติศาสตร์พุทธศึกษา*. พนมเปญ: โรงพิมพ์
วิทยาลัยพุทธศาสนบัณฑิต.
- ชา อวม และคณะ. (2546). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. แปลโดย ศานติ ภักดีคำ. กรุงเทพฯ: บริษัท
พิชเนตส์ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- ขุนเฮง เม้งเซียง. (2006). *ฉันอยากรู้ชนชาติเขมร ศตวรรษที่ 15 – ปี 1953 ภาค 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ :
3DGraphics Publishing.
- เดวิด แชนด์เลอร์. (2543). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. แปลโดย พรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ. (พิมพ์
ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตริง เจีย. (1973). *ประวัติศาสตร์เขมร ภาค 2*. พนมเปญ: สากลวิทยาพนมเปญ.
- ตริง เจีย. (1975). *อารยธรรมเขมร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ : เพชรเนต.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ). (2530). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การ
ศาสนา.
- พุทธศาสนบัณฑิต. *พุทธศาสนา 2500*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ : วิทยาลัยพุทธศาสนบัณฑิต.
- มีแชล ตราเน. (2006). *ประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา จักรภักดิ์พุทธศตวรรษที่ 9 – 13
ในคริสต์ศักราช*. พนมเปญ : มปส.
- ลี สุวีระ. (2009). *พัฒนาการประวัติ ศาสนาบาลีชั้นสูง พระราชบรรณาลัย และกรมชุมนุม 3*. พนมเปญ:
สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต. (2005). *ประวัติสังเขปพุทธศาสนบัณฑิต*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิต.
- สูง ลิว. (1972). *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ: บรรณาการยาศาธรรม.
- Hall, D.G.E.. (1962). *A History of Southeast Asia*. New York: St. Martin's Press.
- Hocdy, K. (2003). *Littérature Khmère Du XIXème Siècle*. Paris: L'Harmattan.
- Nhean, S. (1975). *The History of Buddhism In Cambodia*. Phnom Penh: Trairat.
- Robert K. Headley. (2016). *A Country Study: Cambodia", Chapter 2, Library of Congress*,
<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/khtoc.html#top>, online [27 May 2016].
- Toasanavadey. (1959). *Buddhika Siksa Buddhist Studies Journal*. Phnom Penh: Preah Sihanouk Raja
Buddhist University.